

A
MAGYAR KIRÁLYI
SÓJÖVEDÉK

a következő sönemeket
árusítja főelosztószervei útján:

1. őröltő és darabosó
métermázsánként 33.60 P
2. lábsó „ 8.— P
3. csomagolt finom asz-
taliso díjmentes cso-
magotással és díjmen-
tes ládákban
métermázsánként 45.60 P
4. poralakú denaturált
marhasó
métermázsánként 18.40 P
5. sajtolt marhasó (bri-
kett)
métermázsánként 24.— P
6. tiszta iparsó (denatu-
ralási kötelezettség
mellett)
métermázsánként 18.40 P
7. tisztátalan iparsó
métermázsánként 10.40 P

A Magyar Királyi Sójövedék
Vezérügynökségének címe:

Budapest, V
Vilmos császár út 32.

PÜSPÖKI
URADALMI BÉR-
PINCE RT.
VÁCZ

Központi iroda:
BUDAPEST, V
ZRINYI UCCA 7. SZÁM

Pincegazdaságok:
BUDAFOK, VÁCZ

Magyar
palackos borkülönlegességek.
Hordós borok.

ELADÓ

Egy- és kétéves
gyökeres szőlő-
oltványok,
sima és gyöke-
res amerikai
vadvesszők,
Aramon,
Berlandieri,
Monticola és
Portális fajban
gyümölcsfák,
akác- és
gledichia-
csemeték.

Építéshez való
falazó kő.

Arjegyzéket
küld:
Molnár Mihály
Abaujszántó

Nyomatott Bíró Miklós nyomdájában, Budapest VII, Rózsa ucca 25.

pandora

SZERKESZTI SZABÓ LŐRINC

TARTALOM

KOMOR ANDRÁS: A Berliini tér-
től a Boráros térig (Egy szür-
realista regény kezdő taktusai)
FODOR JÓZSEF: Rohan a Nap-
pal (Vers)
KÖRÖS ANDOR: Mici nagysád
fél a varangytól (Novella)
NAGY ANDRÁS: Óda a rádióhoz,
Az ég hatalmas fénye, Virág-
vasárnap, Építőállványok, Ko-
rom dicsérete (Versek)

KODOLÁNYI JÁNOS: Kékhegy
(Kis regény, III.)
IWAN GOLL: Akác, Indulás, Nap;
VALÉRY LARBAUD: Óda (Ver-
sek, fordította GYÖRGY OSZ-
KÁR)
ERDÉLYI JÓZSEF: Béreslegény
dala (Vers)
LANÁTOR POGÁNY FERENC:
A befalazott (Novella)

SZEMLE

SZABÓ LŐRINC: Séta idegenben („Lihegő erdők”, „Halálfiat”)

KRITIKA

JUSTUS PÁL: William Clissold világa és
a Cobden-szövetség ankétja — KÁRDOS
LÁSZLÓ: Kárpáti Aurél: A nyolcadik po-
hár — KÁRDOS LÁSZLÓ: Marconnay Tibor
új verskötete — SZERB ANTAL: Papíni:
Élőhalott — FENYŐ LÁSZLÓ: Mollináry
Gizella versei — MAJOROS ISTVÁN: Dor-

máni László Balassa-regénye — ILÉS
ENDRE: Mint az új bor, Az ezüst kazetta,
A nyúl a bokorban, Husvétii vakáció, Világ-
bajnok — KOMOR ANDRÁS: Utólagos
megjegyzések három kiállításról — SÁR-
KÖZI GYÖRGY: A Societa Polifonica Ro-
mana hangversenyei.

1927. V. 21.
4-IK SZÁM

ÁRA 2
PENGŐ

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓ HIVATAL
BUDAPEST VII, RÓZSA UCCA 25. SZ.

HETI UJSÁG

FALUS FERENC
LAPJA

*A legfrissebb
és legizlésebb
heti riportlap*

Megjelenik minden csütörtökön

TELEFÓN 443-27

A könyvpiac két szenzációja:

BABITS MIHÁLY | FODOR JÓZSEF

HALÁLFIAI | Lihegő erdők

A magyar élet válságának regénye
696 oldal

Ára füzve 15 pengő
Egész vászonkötésben 18 pengő 60 f.

Új költő, új hang,
a magyar irodalom
új meglepetése.

Ára: 3-80 pengő.

Az Athenaeum kiadása. Kapható minden könyvkereskedésben

A BERLINI TÉRTŐL A BORÁROS TÉRIG EGY UJ ÉLET KEZDŐ TAKTUSAI

ÍRTA: KOMOR ANDRÁS

Részlet egy levélből. — — —

— — — — és most Theobald vagyok, milliárdos, a The American Steel-Works Ltd. elnöke, s amennyire meg tudom ítélni magam, a newyorki jegyzésnél, az 1927-es típusú versenyautomobiloknál egyéb aligha érdekel. Ja, igen, a barna s egészséges-lábú nők még, de nem túlságosan. Ön, kedves Komor András, hajdani életemben eléggé szimpatikus volt nekem, Önnek küldöm most önéletrajzomat; ha tetszik, használja fel. Magamnak az írott s nyomott betűkhöz már semmi közöm, sőt kissé mosolyognom is kell Önön, hogy az irodalomhoz még egyre ragaszkodik. Több reális érzéket! Mért nem nyit ingatlanközvetítési irodát? A kéziratomon változtathat, teljesen Önre bízom; ajánlom, ha tud csinálni belőle egy kedves, színes rokokóhangulatot, dolgozza át; viszont ha megjelenik, tiszteletpéldányt nem kell küldenie nekem, Nem érdekel. — Mivel azt hiszem, az életben mi nem fogunk találkozni, jókívánságaimat fogadja úgy, hogy azok egész életére vonatkoznak; s egyben búcsúzom is Öntől. Még egyet. Régi éveimből az Abbácia főpincérének két fekete árával tartozom; kérem, fizesse ki helyettem —

— — — — — És ajánlja ismerőseinek az A. S.-W. Ltd. készítményeit: fémbútorok, orvosi műszerek, önbortvák, épületalkatrészek, gépszervények, kábelhuzalok, ágyúk, sínek stb.

ELŐZMÉNYEK ÉS NÉMI ESZTÉTIKA

Nem volt semmi dolgom. Rokonaim tartottak el. Az uccákat jártam. Így éltem.

Életem e korszakáról szívesen beszélek. Bizonyos tekintetben különös dolgok történtek ebben az időben velem.

Hogy mennyi ideig tartott mindez, nem tudom. Az idő fogalma kiveszett belőlem. Otthon, az órák megállt; nem húztam fel. A falon egy kerek fehér folt barna keretben; ránézek, semmit nem

jelent. A mutató tizenegy heten: egy V betű. Csak arra jó, hogy az embernek vével kezdődő szavak jussanak az eszébe: végzet, velocipéd, valhalla, verseny.

De a szobámból elmentem, — nem tartozik ide. Akkor a nevem K. A. volt; huszontháromezer korona a zsebemben: tíz memfisz, azest, a többit, azt hiszem, odaadtam egy koldusasszonynak, azt hiszem, mert piros kendője volt: jó színhatás. Ma Theobald vagyok, a milliárdos.

Arról van szó, ami közben történt.

Az ucca kalandokat dobált elé. Nem valami egységes történetet; az uccában épp az a különös, hogy minden lépésnél más, mindegyre meglep. Elindulok; tegyük fel, azt mondom, hogy gróf Csekonicz vagyok. Kihúzott test, leereszkedő mosoly, gondolatok: Nemzeti Kaszinó, agarászverseny, szélsőjobboldali politika erős royalista szinezettel. Aztán a legközelebbi sarok rámkényszeríti, hogy zsiráf legyek. Nyakam nyujtom, Rudyard-Kipling-hangulat. Ez így van. Nem tudom, miért. Ne keressünk okvetlen pszichológiai magyarázatot. Hozzá kell tennem, hogy az ucca nem mindig ilyen. Van, hogy az ucca arra szolgál, hogy valaki valahová elmenjen. Eszköz. Sarok: jobbra fordulni; ujságosbódé: balra; most el a kávéház előtt; villamossínek, ezen át; a harisnyásboltot kinyitották, a félszemű szolga seper: sietni; bank. Csak egészen halványan emlékszem erre. K. A. magánhivatalnok, zöldposztós ajtó, másolótinta-szag, írógépkattogás. Az ucca vitt: nyolckor oda, kettőkor vissza; négykor oda, hétkor vissza. Sodró áradat. Mozgólépcső. Élettelen mechanizmus. De ennek az uccának az igazi uccához semmi köze nincs.

Egy fontos körülményt azonban nem akarok elhallgatni. Amikor elindultam hazulról, a lépcsőházban, az első emelet és félemelet között, valahonnan zene lopódzott felém. Zongora, ahogy egyujjal ütögetik. Ta-tata, ta-tata. A Kilencedik negyedik tétele: allegro assai vivace alla marcia. A zene körülfogott. A számban banális szavak: „Ó, felséges akkordok! Elomló zengés, amelynek íze mint az isten. Kék újongás! Hallgasd, ez az életöröm ritmusa (így tanítottak a napilapok kritikussai, akiktől te a világnézetedet merítetted). Emeld fejed az egek kapujáig. V e r s:

Tavaszi szél hordott

de az automobilonak részegsége sebesebb s túlkeik

szoltároznak most fülemben s ajkaimon

benzinszagú a mennyei üdvözülés ...” etc.

Mért mondtam ezt? A fontos, hogy amikor a szobámból kiléptem, a fejemet nyomta a reménytelenség, a legvéglegesebben elhatároztam, hogy öngyilkos leszek; s a kapualjára érve, egyszerre az járt a fejemben, hogy ma még meg fogom találni a Nőt, ma valami tör-

ténik, amin meggazdagodom, ma valami eszembe jut, amit Legfőbb Életcélnak fogok kinevezni. Optimizmus. Könnyű test. Friss mozdulatok. Füttyülök.

Ez minden, amit előzménynek mondhatok. Csak annyit még, hogy Mozartot jobb szeretem Beethovennél s reggel, borotválkozás közben Schönberg op. 78-at szoktam füttyülni.

Most el kell magyaráznom a helyet, ahol én akkoriban laktam. Legjellemzőbb tulajdonsága egy mindent átható szag, átmenet a karbol s a káposztaleves szaga között. A színek: égetett szíéna, keverve kevés okkerral; az árnyék berlini kék; a tető felé gyenge karminárnyalat, ami krapplakká sötétül az eresz alatt. Mindenütt merev és barátságatlan egyenesek s a napfény legfőljebb úgy csúszott végig rajtuk, mint a színigazgatók keserűvízre emlékeztető mosolya. A házmesterné kövér volt és macskáit bolházta egész nap; lánya a legkívánatosabb szűz lett a negyedik abortusz után. A földszinten papírraktár, nagy bálókban szennyes fehér papírok: a legjobb mód, hogy az embernek végképp elmenjen a kedve az irodalomtól. Egy üvegajtós kuckóban valami szépirodalmi lap szerkesztősége volt; férfiúi erejüket rég elvesztett urak kilincseltek itt minden délelőtt, fekte ingben és tabetikus mozdulatokkal. A lap címe: *Anarchia*. Félemelet: egy ügyvéd, kriminalista, gyanús arcok az ablakok mögött (l. Dickens). Első emelet: két öreg kisasszony, aki délelőttönként misére járt s este szadista estélyeket rendezett, belépő díjjal, huszonöt százalékban a délafrikai patronázs javára. Feljebb: veterán színész, aki (ismert recept szerint) Hamlet atyjának szellemét szavalja, s egy kifürkészhetetlen csodaszer (lábizzadás, csúzos bántalmak és nemi betegségek ellen) ügynöksége a megfelelő gyanús rekvizitumokkal. Aztán: fegyházbajutott tőzsdebizományos családja a régi jóidők kifércelődött rongyaiban; örökös suttogás; fakó arcok, amiket egy hosszabb tekintetre beteges pirosság öntött el. Diáktanya; világboldogítás, sültkrumpliszag, és (teóriában) szabadszerelem. És így tovább. Mindez így tetszett nekem, hisz ifjúságom romanticizmusa számára, amely sarki prostituáltakon és kávéházi filozófián és berlini sittenrománokon (wohlfeile Ausgabe, bunt kartoniert) nevelkedett, alkalmasabb környezetet igazán nem kívánhattam volna.

A ház életébe én is belekerültem. Egyik ajtóból a másik ajtón átvándoroltak a sorsok; a falon átkopogtak; a lépcsőház atmoszférája egygyé aszalt a többi lakóval. Köszönés: hogy van? hogy van? éccakai várások kapunyitásra s közben egy-két elsőhajtott szó, amin át betekinthezni egymás életébe; az örökké szürke udvarba tekintő ablakok s itt az a vígasztalan egyhangúság, amely elől egymás arcához kell menekülni; a folyosókra kirakott ágynemű, amelyek mintha egymásnak panaszkodnának; a küszöbről-küszöbre vándorló koldusok, akiknek siránkozása valami közösséget teremt, hallom s mintha én is vele sírnék s mintha szemben a lakó eltítkolt

nyomorúsága is benne panaszkodna; — aztán a falak, a zugolyok, a ház maga, amelyben az elmúlt évek továbbélnék, amelynek homályában egyetlen mozdulat, csendjében egyetlen hang nem vész el, tovább rezeg s az én, a te, a harmadik gesztusaiban éled újra, a beszédünkben kísért, mint valami családi hasonlatosság. Így lettem az ősz hamleti kísértet kocsmái bizalmasa s élete történetét ma is őrzöm irodalmár korom kiadatlan kézíratai és az orvosi receptek között, amelyek ifjú szerelmeimnek ma egyetlen emlékei. Így történt, hogy az egyik elsőemeleti öregkisasszony, mosolyogva s leereszkedő barátsággal, tán attól indítatva, hogy valami jótékony-sági almanachban egy teozófikus epigrammám jelent meg, — persze, évekkkel előbb — átnyújtott egy estélyére szóló ötvenszázalékos sajtójegyet; sajnós, már nem tudom miért, de nem mehettem el. A legfontosabb azonban a Nagy Merénylettel kapcsolatban történt. A gyilkos a kriminalistánál rejtőzködött s az üldöző detektívek elől az én szobámba menekült. Mielőtt egy szót szólhattam volna, elkezdett beszélni s értelmesen, bár kissé idegenes akcentussal elmondta, hogy a vallásszabadság, a Kneipkúra s a volapüknyelv feltétlen híve, Feleky Gézátnak nem szereti s nagy jövőt jósol a taktilizmusnak. „Fiatalember, az interju kész” — aztán a kályhalyukon át eltűnt. Kár, mert szimpatikus ember volt, akivel a barátságot ma is tartanám. Különben ezt a találkozásomat meg is írtam egy riportban, de, mivel akkoriban egy sehol meg nem alkuvó zeneiséget vallottam művészi hitemnek, a cikk megírása háromnegyed évig tartott s akkor, érthetetlen módon, az ujságok nem akarták közölni. Ez az oka, hogy mai napig senki nem tud az esetről.

A leghatározottabban a ház volt oka öngyilkossági gondolataimnak is. Hozzájárultak más körülmények is, de ezekre kiterjeszkedni nem akarok. A ház szagát cipeltem mindenütt magamban s ez olyan volt, mintha valamikor a multamban gyilkoltam volna. Egy lányt próbáltam meghódítani, de ha egy közeledő mozdulatig bátorkodtam, a lány ijedten visszahúzódott tőlem, mintha valami rossz érzés áradna belőlem. Ma tudom, a ház árnyéka áradt belőlem. Ez a dolog erősen megviselt. Egy íróismerősöm szólított meg akkor: „Uram, az ön élete fölötte érdekel engem. Izgatnak az életképtelenség problémái. Ha megengedi, legközelebbi regényemben felhasználom önt”. A könyv megjelent. És én úgy éreztem, hogy nincs miért élnem tovább.

Azonban egy dolog döntötte el véglegesen sorsomat. Dr., a műkritikus, meglátogatott s kimutatta, hogy az európai kultúra végveszedelemben van. Ezt annyira lelkemre vettem, hogy elhatároztam, huszonnégy órán belül öngyilkos leszek.

Öngyilkosságom módján sokáig gondolkoztam (Sardanapal és Mme Butterfly halála lebegett előttem). Sajnos, fantáziám nagyon szegényesnek bizonyult s a banális metódusokon túl nem jutottam.

Ezek ellen meg esztétikai érzékem tiltakozott. Végre, hosszú tünődés után a következőkben állapodtam meg: „Elindulok; a Rákóczi útig elintézem a halál pillanata előtt szokásos gondolatokat; ott egyszerre kijelentem, hogy nem tudok lélegzeni s nem veszek lélegzetet, míg meg nem halok”. Így. Tetszett a terv. Ujságával tagadhatatlan imponáltam magamnak. Tréningkép megpróbáltam, meddig is bírom ki lélegzet nélkül. Ismételt kísérletek után 1 perc 56 másodpercig vittem. E kísérletek alatt lelki életem a levegő nélküli állapot egész új érzéseivel gazdagodott. Kezdett is kialakulni már bennem egy nagyobb lírai ciklus, amelynek, ha megírom, az Elfulladt Sikoly lett volna a címe s kezdődött volna e sorral:

A levegőben megdermedtek a szerelem illatai ...

De eszembe jutott, hogy halálos lelkiállapotomhoz nem illenek az irodalmi ambíciók, így hát hozzáfogtam végrendeletemhez. Leközlöm:

„Kívánom, temessenek el a Good-Templar-rend nagymesteri ruhájában; nem voltam e rend tagja, de holtomban így akarom kimutatni tiszteletem az uniformis iránt.

Meghalok, mert ezt tartom legalkalmasabb megoldásnak problémámra; kár, hogy nem láthattam a Santa-Maria-di-Fiorit s nem olvastam Marcel Proustot.

Tudom, halálom nem okoz a világban nagyobb változást; életem minden egocentrikus gondolatról leszoktatott.

Hagyatékomról nem rendelkezem, mert életem nem adta meg a lehetőséget, hogy a magántulajdon alapján helyezkedhessem el.

Hiszek ... (ez a rész kitöltetlen maradt).

Rokonaimnak üdv.”

És ezek után levertem könyökömről a port, ami az asztalról ráragadt és elmentem hazulról.

ÓLEA, A PAPAGÁLYOS NŐ, VAGY A SZIMULTANIZMUS DIADALA.

Most, hogy elképzelhető legyen, milyen volt, amikor kiléptem a kapun, le kéne írnom önmagam. Egyébként is, ez sokban elősegítené a későbbiek megértését. Sajnos, nem tudom megtenni: az események folyamán annyira s annyiszor elváltottam, hogy erre az arcomra abszolúte nem emlékszem vissza. Valószínű, olyan lehettem, amilyennek átlag-ismerőseim láttak; egy korán kopaszodó homlok s egy kellenél jobban előrenyuló orr rajza kísért; némi barna árnyék: a halállal viaskodó gondolatok nyoma; gyenge áll, a száj körül két erőltetett ránc (portré Modigliani modorában);

a száj talán lebiggyedt volna, ha történetesen nem füttyülök. Jellemző tulajdonságok: félrecsúszott nyakkendő, ferde váll, amely mint a bocsánatkérés, lelógó karok, amelyek vérszegény s ökeresztény hajlandóságú miszticizmusra vallanak s elferdült sarkú cipő.

Villamoscsilingelés futott el előttem; nyers volt, sósborszesz-izü; a szemem belefájdult, a számon elhalt a füttyülés. A rézcsergőre emlékeztem, amellyel csecsemőkoromban ijesztettek, ha azt akarták, hogy hallgassak el, s ugyanakkor óléára, a Papagályos Nőre. (Bölcsőm fölé az ő arca hajolt, amíg körülöttem a rokonok kórusa viaskodott: „Egész az apja!” „Egész az anyja!” — homlokba kunkorodó hajával szecessziós bútorokra emlékeztetett — Made in Germany — és szobatiszta ölebekre; némileg egy esős és közömbös áprilisi napra és a megnemértett asszonyokra.)

És a következő pillanatban a Papagályos Nő ott állott előttem. Egy hirdetőoszlopból lépett ki, ennyit észrevettem; zöld ruháján sárga csattok, félkesztyű, fűzője két mellét feltolta, érezni lehetett, hogy flanellalszoknyát hord, a hasán májfolt van s hogy nem fürdik túlsokat. „Méltóságos asszony, szoltam — ez a megszólítás megillette őt férje után, aki a minisztérium ötödik fizetési osztályán esett össze éhen — méltóságos asszonyom!” Intett. Én remegni kezdtem. Tudtam, következik a vallatás.

— Ledoktoráltál?

— Nem.

— Megírtad a nagy regényt?

— Nem.

— Meghódítottad a petróleumkirály lányát?

— Nem.

— Mit csináltál, amióta nem láttalak?

Pirultam. Szavakat kerestem. Vergődtem.

— Méltóságos asszony, én tudtam, hogy el fog jönni. Ön az, aki életem válságos perceiben mindig megjelent... Mit mondjak? A körülmények ellenem esküdtek. Új célokat találtam, magasztosabb célokat s ezért felhagytam az eddigiekkel. Most... most meg akarom mászni a Mont Everestet. Számolóbüvész akarok lenni. És a petróleumkirálytól áttértem a... Mért néz úgy rám méltóságos asszony? Nem hisz nekem?... Én komolyan terveztem, komolyan készülődtem. Mindegyre számoltam az eshetőségeket. Az álmaim ezzel voltak tele.

Megúnhatta sírángozásaimat. Legyintett. Ajka körül szfinksz-szerű mosoly játszott; én, hála némi jártasságomnak a szimbolikus irodalomban, megértettem a mosolyt. Felkiáltottam:

— Nincs remény! Hát meg kell halnom?

A Papagályos Nő arcát ellágyította valami szájalom. Szeme olyan lett, mint a verkliszó. Belőlem puha gondolatok áradtak feléje. Édesen; egy tenóraria, méz és cirógatás. Arra gondoltam, az anyám s hogy jó lesz az ölére símulni, hogy ime, egy filmprima-donna lépett ki a plakátból, aki szerelemmel várt rám; Párizsból

jött, csupa illat s legszebb álomom fog most teljesülni. Ébredő képzeletem felöltöztette már, levetköztette már, érezte csókja ízét (könnyen olvadó praliné), kezdte ölelő karok melegét sejteni már. Lírai miljó, berek, törékeny szavak, rigófütty, rokokóhangulat.

A Papagályos Nő most hármat perdült a sarkán. „Urrak, urrak, a legújabbfajta bűvészmutatvány, tessék csak, tessék csak. Urrak, urrak, a legújabbfajta bűvészmutatvány, tessék csak, tessék csak.” (Egyetlen ember jött csak arrafelé s ráncszólt: „No, vénség, hát mégis fogtál pasast magadnak”.) A Papagályos Nő arcán kinyíltott minden titok. Felemelte karját: voila, s hóna alól egymás után szöktette elő életem emlékeit.

Szoba, petróleum s befőttszag, a falon a Moderne Kunst 1898-as évfolyamának színes műmellékletei bekeretezve, érzelmes, barna homály s én légyre vadászom az ablaküvegen. Az apám hangja: „Ebből a fiúból nem lesz semmi”. — A szoba kiszélesedik, a falak elszürkülnek, megnőnek. Az udvarunkban futok egy labda után s nem tudom elérni. Futok s már nem is az udvar az, hanem iskolaterem és a hetedik sorban ülök, de az ülésem futás, rohanás valami után, amiről nem is tudom, micsoda, de loholnom kell utána: könyv, matematikai példa, egy görög szó, amit ki kell találni, egy dícsérő vállveregetés, amit meg kéne érdemelni. Nem megy. Az apám szava, más hangon, több és mégis ugyanazon a hangon: „Ebből a fiúból nem lesz semmi”. — A labda most nővé változik, varrólánnyá, egy vidéki kávéház túlszöke kaszírnojévé, színinövendékké, aztán pénzzé, aztán egy ujságlappá, amelyen nagy betűvel ez áll: Irodalmi Siker, aztán felémnyuló karokká, sarki lotyóvá, miniszterelnökké, változik egyre, minden fordulatnál, szívárványos csillogássá, valami étellé, jószabású ruhává, nővé megint s látom, hogy árnyéka betüket ír a földre: „Ebből a fiúból nem lesz semmi”. — És látnom kellett, hogy az ucca is mindegyre vele változik, nem marad egy percig ugyanannak, minden gondolatom képét felölti magára; sivatag, egy végtelen szürke szín, aztán hegyszakadék lesz, girbe-görbe folyosó, aztán egy garniszálló megkopott falú szobája, katonakórház, kocsmá, bank; falak omlottak, falak emelkedtek (az egész egy sebesebb taktusú álmhoz volt hasonló s még inkább egy dadaista vershez); egy nagy forgószínpad, amelynek jelenetei egymásba olvadnak, szinte már valami szédülő zürzavar, de az egész mégis valahogy egy, ugyanaz az íze van, szűk íz, fojtogató íz, börtön-íz. Hozzájárult ehhez, hogy nem egészen értettem, mi ez itt velem. Bár megszoktam a lehetetlenségeket, de ez több volt, lehetetlenebb. A Papagályos Nő hóna alól szöktek ki a képek s én egyiket sem tudtam elkapni, csak suhantak el előttem, mire valami jelző kialakulhatott volna bennem az egyikre, már jött a másik, már el is tűnt ez a másik, hogy helyet adjon a következőnek. És mind körülkeríngte a fejemet és eltűnt; hová? — És mind bizonytalanabban éreztem magam. Mindinkább az az érzésem támadt, hogy ezeket a képeket nem is ő varázsolja elő, hanem belőlem

jönnek, belőlem áradnak, a multam, az életem szakad ki; olyan volt ez, mintha átszűrnének, hogy lerakodjon belőlem mindaz, ami bennem van s ami nem én vagyok, a multam, a belémfurakodott gondolatok, a ráragadt emlékek, hogy csak én maradjak, az énemnek tiszta váza, a ding-an-sich-én — (hogy magyarázzam meg?) — egy multnélküli én, egy minden idegen befolyástól megszabadult én: hogy leváljon rólam mindaz, ami az élethez köt s ott álljak, meztelen, megtisztultan s készen a halálra.

Ólea, a Papagályos Nő, ki életemet új utakra lendítetted, aki kiválasztottad bennem, ami jó s a rossz! — A gyors pergésben emlékeim eljutottak a házig, életemig a négy emelet káposzta- s karbolszagában, az arcokig, amelyekkel egyformává kezdtem mármár fonnyadni én is, — friss sebek voltak, fájt ennyire közel látnom magam — és kiszakadt belőlem a ház is, és mintha lábam alól kiszaladt volna a föld, könnyű voltam, szinte légies valami; és már itt volt a ma, már ott tartottunk, hogy kilépek a kapun... Mi lesz? a sorsom, a jövőm mi lesz?

— Nincs tovább, — szólt Ólea s megszokásból előhúzott egy bádogtálcikát, hogy tányérozni kezdjen.

Halálos félelem fogott el.

— Méltóságos asszony! Méltóságos asszony, mondja tovább, megfizetek érte. Most nincs pénz nálam, de szerzek valahonnan. Örökségre várok, majd akkor megadom. Vagy valami munkát vállalok. Egy kabarétréfát összecsapok, vagy megírok egy novellát Mikes úrnak. Lesz pénz; holnapig fizetek, csak mondja tovább, csinálja tovább.

— Nincs tovább.

— Még este, ma este fizetek. Bemegyek az Abbáciába, ott egy csomó ismerősöm van. Vagy a bácsimtól kérek. Igaz, hogy sokat veszített a tőzsdén, de azért adni fog, ha megmagyarázom, hogy az életemről van szó. Méltóságos asszony, ne hagyjon ebben a bizonytalanságban.

— Nincs tovább.

— Vagy mást, ha valami mást kíván, megteszem azt is. Kis emberséget, kis könyörületességet!

A Papagályos Nő szabályos piruettet csinált. Észre kellett vennem, hogy a mutatvány közben mennyire megfogyott, alakja lányos lett; megszépült; könnyed szerelmes vershez volt hasonló. Meleg érzések sodortak feléje. Már arra gondoltam, hogy visszahívom, jöjjön velem a szobámba; de hátam mögül eltűnt a ház. Egyszínű sárgaság előtt állottunk. (Az események összefüggését itt megmagyarázni nem tudom; de történetemben épp az a különös, hogy megszűnt fölötte a logika hatalma. Magyarázatról ezért aztán szó nem is lehet.) Életem apotézise ez a sárga szín, gondoltam; a zene, az egyujjal billegetett zongoraszó megnőtt, meghatalmasodott, kürtök hangzottak, mint egy opera zárójelenetében s a zenéből görögtűz emelke-

dett fel, pirosak, kékek, zöldek — bár az egyetlen szín, ami látszott (vagy inkább tán: hallatszott, vagy: érzett) a sárga volt, a többi szín mind ebben hullámszott belül, — s az egész olyan volt, mint egy gótikus templom, vagy mint valami meghatódott érzés. És a zene most betűkké állt össze, két betűvé, ami mintha nevem kezdőbetűje lett volna, de amit ugyanakkor egész tisztán úgy is lehetett olvasni, hogy: Ebből a fiúból nem lesz semmi, meg hogy: Nincs tovább, és végül, hogy: Halál.

Hideg futott végig rajtam. Ólea nem mozdult s mégis, a karját mintha kinyújtotta volna, hogy magához öleljen. Melle domborodását éreztem arcomon s különböző szerelmi jelenetek kápráztatták a szememet. Változatos formációk; fantáziám egy pillanat alatt a szeretkezés minden lehetséges módját átfutotta, fejem erotikus gyűjtemény lett. „Ólea!” — kiáltottam.

S akkor, hirtelen más. Iszonyat fogott el. Ólea, hisz ez a... Kitéptem magam a keze közül.

— Szépember, mi van? Szépember, gyere be, — szólt utánam Ólea. De akkor már nem volt Ólea; egy ismeretlen nő volt, erősen kifestve s a hangja vetetlen ágyra emlékeztetett.

Futottam. Ólea két kitárt karrá változott.

Leugrottam a járdáról. Villamos jött, át akartam szaladni előtte. Majdnem elütött. Valaki a kabátomnál elkapott.

— Hová megy, szerencsétlen?

Egy konzervatív kritikus volt. Nem értem, mi vitte rá, hogy meg akarja menteni az életemet.

Végignéztem rajta. Mosolyogtam. Leszámoltam mindennel, így hát hangomon nem érzett a köteles tisztelet, amikor válaszoltam:

— A szürrealizmus felé.

(Folytatása új regényemben következik.)

ROHAN A NAPPAL

IRTA: FODOR JÓZSEF

Rohan a hosszú
Nagyhajú Nappal
S a nagy futásban
Összekuszáltan
Borzasan csapongnak fürtjei: a felhők,
S szép ég-homlokát el-eltakarják
S óriási szemét: a Napot.

Rohan a Nappal,
Száll szárnyas lába,
Mert nyomán már más csaptat,
Sarkába hágva,
Hogy szinte jajgat.

Fut a Nappal, rázza égfejét,
Felhőfürtje kavarg, kereng,
Csillan s homályosul szeme,
Szinte hallik, hogy piheg:
Pihegése: a szelek.

Rohan a Nappal, úgy szalad,
Hogy csak egy fényvonalat
Látok: s mintha állana,
Úgy tűnik, amíg
Elfut és az éj marad.

Az éj, az örök marad,
Min átfutó bajnokok
A fénytiszta nappalok:
Végtelenben, hosszú játék után,
Örök gyülekezésre
Szólt kürtökre
Egymás után mind átszalad,
Itt csak átszalad,
Ez éjen, mely volt s marad.

Rohan a fényes sereg,
Tán ez az utolsó már,
Mely szürkületbe tűnik.
S: elfutott e világból
Minden nappal!
Elment a fényes sereg,
És maradnak a hideg,
Sötét s üres terek — — —

MICI NAGYSÁD FÉL A VARANGYTÓL

IRTA: KÖRÖS ANDOR

Sapka Kálmán kóbor írónak már-már száján lebegnek az őszinte szavak (mert ő nagyon büszke rá, hogy kérlelhetetlenül őszinte, különösen a nőkkel szemben): „Nézzé, kedves Mici nagysád, nincs egy vasam se, a fogadó viszont drága, mint a patika, még itt a Csikágó-negyedben is; menjünk inkább a ligetbe, hiszen nyár van, kedves, nyár van!” De nem mondja. Óh nem, nem mondaná világért sem. Muk Mici nagysád borzasztóan tetszik neki, s fél, hogy a kívánatos fehérnemű-varrónő megugrik mellőle. Ilyen ágról-szakadt mellől, akinél számít egy harmadrangú fogadó szobapénze... Igazán kóbor is, író is: nincs lakása, talán sohasem volt, s napestig a szellőzetlen Newyork-kávéház izzasztó öblében körmöl, fekete, mosdatlan kézzel s borotvátlanul. Most is kilószám nyomja zsebét a zagyva, maszatos kézirat, ma reggel óta csekély tizenhat novellába kezdett s nyolc félverset írt, ezeken kívül naplón és regényen dolgozik, színdarabot eszkábál, szóval ostromolja a dölyfös és kaján halhatatlanságot, ezt a démoni szépasszonyt, aki, sajnos, nem adja olcsón magát. Sapka Kálmán érzi valahol kódos esze mögött, hogy ennek szabott ára van: a halál. S azután — talán. De csak azután.

— Bah, — mondja magában s a nőre néz bő vággyal, de a nő nem látja, hogy nézik: Sapka Kálmán veszedelmesen bandzsít. V-betűt ír a két szeme s mert ő szigorúan szimbolista, megesküsznek krocki-iró-kollegái, hogy ez szerinte Végzetet jelent, aminek jegyében született. Különben fogalma sincs róla, hogy miért született s általában minek élni; de meghalni gyáva. „Míg csak egy fa is van, — szokta mondani fröccsivás közben, — kösse fel magát más!” Ami kevés pénzt keres, fröccsre költi szappan helyett s ha kevésbé kóbor íróársai szemére vetik maszatos kezét, fekete körmeit, szó-játékkal szokta elütni a mosakodást: „Eleget habozom én, minek habozzon a szappan is?”... Hogy min habozik? Az élet értelmén kívül most alkalmasint azon is, hogy belefogjon-e éjjel a tizenhetedik novellába, amit majd nem tud befejezni. Csak minden huszonegyediket fejezi be, s meg kell adni, ezek rendszerint nagyszerűek. Egyik különösen jó; arról szól, hogy a nőből a természet szabad ölen ösztönösen kiugrik, mint őspojáca, rejtett éne: a költő.

— Min gondolkozik? — kérdezi Muk Mici nagysád édes mosollyal.

— Azon, kedves, — feleli Sapka úr hirtelen, — hogy maga olyan, mint az őserdő fekete virága, aki madár szeretne lenni és csicsérgés helyett illatokat dalol sírva... Bah, kedves nagysád, ez az élet!

— Jé, — mondja Mici nagysád homlokra húzott szemöldökkel s a liget legsűrűbb sűrűjéig nem beszél. Eddig sohse filozofált, férfinépek és alsónadrágok varrása közben, most azonban már rop-

pant szeretné tudni, mi az élet? Eközben Sapka Kálmán, láthatatlan terhet vontatva, meggörbült testtel, váll közé húzott fejével baktat mellette, mintha fegyházviselt volna s a géprobot éveinek titkos lenyomó jelét viselné magán, mint gályarab a tüzes bélyegzőt. De belül tombol benne minden, forr, sístereg és zúg vére, vágya, telhetetlensége: jaj, mindent-mindent egybemarkolni! S fél, öntudatlan retteg, hogy most is, mint mindig, nagy semmit fog majd minden helyett.

A nyár, a forró, poros nyár, sötéten és súlyosan fekszik a ligen, mint egy gigászi tenyészállat.

— Bah, — böffen magában Sapka úr borizú hangon. — Itt vagytok ketten: nő és természet, olyan eggyek vagytok s nem hiába mondják, hogy sötétben minden téhen fekete...

Bandzsalul magába néz s keresi gondolatának értelmét, mert Sapka úr, hogy-hogynem, mindig előbb gondolkodik s azután értelmet keres a gondolatába. A kompozíció igazán nem erős oldala.

— Az én erős oldalam a nő, — mondja meggyőződéssel. — Én mestere vagyok a nőknek, a nő lelke itt fekszik a tenyeremen! — s felmutatja tenyerét, amely fekete, mint a föld. Mici nagysád keztyűnek nézi...

— Kit gyászol? — kérdezi részvétellel.

Sapka úr azonban szimbolista s nem ütközik meg a kérdésen.

— Az életet, — feleli jelentős hangsúllyal. — Az életet, amely elmegy, mint a vonat és vissza se néz ránk, csak tüzes kormát hagyja itt a szemünkben.

— Jé, — szól Mici nagysád meghatottan s megtorpan. — Miért állt meg? — kérdezi csodálkozva.

Sapka Kálmán sápadt, citromsavanyú arcára furcsa vigyorgás ráncolódik s ebből a kifejezhetetlen vigyorgásból kinő, mint mérges lánvirág, valami hosszú, sátáni kacaj.

— Hahaha! — röhög hatalmasat. — A nő kérdezi! A nő! A nő!

— Bántani akar? — szeppen meg a fehérvarrónő s a ma készített férfindek villannak át agyán: hogy azok milyen szemérmes fehérek és szelíd puhák. Érti Sapka csontos, nyirkos kezét. Úgy látszik, lehúzta róla a keztyűt.

— Kedves, — bűg bele a rekedt szó. — A fű illatos. Pihenünk le...

— Nem, — ellenkezik Mici nagysád erőtlenül s hangján megérezik a küszöbön álló igen.

Sapka Kálmán most elszaval neki a százszázalékos biztonság okáért egy erotikus Baudelaire-verset s leteríti a füves földre kopt, zálogház-patinás felöltőjét.

A nyári este buja és mozdulatlan; szemhéja se rebben. Megszokta már az emberek mókáit... Eggyel több.

A vér fejébe tolul Mici nagysádnak, jó, hogy az este súlyos és sötét, nem árulja el, mi dagasztja, mi veri fel az emberek vérére...

— Eh, — hallatszik Sapka úr türelmetlen hangja, — itt a kabátom... csönd van... egy lélek se jár erre.

S éppen arra gondol, hogy milyen engedelmesen megszkja a szem a sötétséget. Egész jól lát.

Ebben a pillanatban velőtrázó sikoltás döf dárdaként a nyári este fülledt, szétfolyó testébe.

— Brr! — borzong utána Mici nagysád. — Varangy!

A földön, a fűvön lomha csomók ugrálnak. Fekete, puha csomók, mintha a föld teste lökné ki magából maroknyi darabkáit. A száraz nyár ellenére is fölérződik hullós nyirkosságuk.

— Semmi, — legyint Sapka úr üveges tekintettel. — Ártatlan békák azok.

— Pfu! — utálkozik a nő ide-oda ugrálva. — Meghalok! Ron-daság! És mennyi van! Jesszus! — sikoltoz. — Szűzanyám, légy velem! Édes jó Szűz Mária, segíts!

— De az Istenért! — forr fel Sapka úrban a bosszúság. — Hiszen ezek békák. Kedves kis állatok. A szemük olyan, mint a fekete gombostűfej. Csak most nem látni, mert sötét van. Ne féljen tőlük, hiszen ők félnek magától. Hej! Mi az? Hova mászik maga, kedves?

Muk Mici nagysád eközben felszökött egy padra s most ott borzong és duzzog, már némileg a biztonság érzésével.

— Beszélhet, — undorodik s lemutat a földre. — Varangy.

Bénító fásultság rogy Sapka úrra, teste még jobban előre-görnyed, szeme olyan bandzsal már, hogy kétoldalt szinte hátra-felé úszik tekintetével, mint a harcsabajusz. Hígat, nedveset káromkodik magában. Elhamvad benne a gyorsan lobbanó vágy mag-néziuma, korhadt, vézna teste berogy, szívében kialszik a görögtűz, de még egy utolsó kísérletet tesz:

— Jöjjön le, kedves, ne féljen a varangytól. Jöjjön le, nem bánja meg.

— Nem megyek! — vacog a nő. — Nem megyek! Nem!

— Hát nem, — sóhajt Sapka úr s alighogy kialszik, kihül fel-gerjedt belőle vérenek utolsó csöpp lángveres szeme, fennelegve tör ki belőle a súlyos léket kapott író hiúsága. — Ezt a marhaságot! — káromkodik félhangosan. — Maga az én elméletemet akarja fel-rúgni? Maga, kedves? Maga? Maga hiszterika!

Mici nagysád kígyóhangon sziszegi:

— Ne sértegetsen! Kikérem!

— Igenis, — toporzékol Sapka úr s szájszélén kiverődik a taj-ték, — maga egy színésznő, hazudja magát, maga nem az, aki: mert maga az én elméletem szerint ilyenkor, ha varangyot lát, örö-mében ugrál s táncol, igenis, ugrál örömeiben, költővé inkarnálódik, mert varangy vagy hold, mindegy, suviksz, természet a varangy is, meg a hold is és maguk ösztönlények mind megbolondulnak a holdfényben. He! Rá akar cáfolni az elméletemre! Fene evett volna meg engem, mikor egy ilyen bolonddal összekerültem.

És Sapka úr, akiben állítólag mélyen valahol meleg szív dobog, dühében rátalpal egy csöndesen ugráló, ártatlan varangyra: a sze-

rencsétlen kis állat nedves puffanással szétmálik a kielégületlen kóbor író cipője alatt.

— Vadállat, — remeg Mici nagysád odafönt a pad tetején s torkát szorosra facsarja a sírás. — Közönséges vadállat és paraszt. Köszönés nélkül megy el. Piszok.

Lassan, óvatosan lelép a padról s ő is megindul, ellenkező irányba, a liget másik része felé, honnét sípládák és cigánybandák olesó zenéje hallatszik a forró este sziruplomhaságában.

ÓDA A RÁDIÓRÓL

ÍRTA: NAGY ANDRÁS

*Kérlelhetetlenül, esten és füstön át
a mutatók keze nyugat felé mutat.
Gépek kilehelik utolsó gőzüket,
a boltok behúnyják kirakataikat,
garázsba másznak a lankadt automobilok,*

*de minden álmon éber zengéssel átnyomulván,
talpunk alatt zsong és fejünk felett üvölt
a százezerkaru, százezerszárnyu hullám.
Zárt ablakok redőnyén szerelmes dalt remegtet,
szóval kopogtat minden hétlakatos kaput,
s ha földi, tengeri vagy légi réteken jársz,
mindenhol diadallal vágyó füledbe fut.
A sarki tengerek jegét a trópusok
dalával simogatja,*

*s mint mesebeli táltos,
a vad szelet előzve, a biborszárnyu Vágy
röptével az ekhós messzeségbe kiáltoz.
Füvet borzol, s villámot görbit isteni sodra,
és sorompók, falak, aknák és fegyverek
sötét frontját szakítja, de városokba térve
felzeng jószágosan, s virrasztó emberek
fülébe messze tájak hangját kongatja lágyan,
és hangokkal neveltet és hangokkal rikat,
míg künn a város alszik, s a néma templomok már
egymás vállára hajtják fáradt tornyaikat.*

AZ ÉG HATALMAS FÉNYE

ÍRTA: NAGY ANDRÁS

*A Fényt énekelem — de nem a perverz
ragyogást, mely fegyverek átkozott
csöveiből borzalmasan visít ránk,
s visszára fordul az égnek — én az ég
hatalmas fényét dalolom. A puskagolyó
önhitt íve hamar gyáva bukásra hanyatlik,
s fiatal mellekben megakad: én az ég
tüzét veszem versembe, mely rossz melleket
egészséggel dagaszt, és mestersége az, mióta
kigyúlt, hogy a holt porból életet emeljen!
Igen, hadak vezére ő: búzák és bogarak
arany fegyverzetén villan meg délcegen,
baktériumok poshadt hordáit megüzi,
s a haladás fiatal seregei előtt
bonyolult utakat a végtelenbe világít!
S egyszer csatornák fertőjébe is
reflektora levillan: remegjenek
a kloakák vaksi patkányai! Mert
mindenen áthatol és mindent megmutat:
a hullákká puskázott szegény fiatalok
melléből minden tavaszkor kicsalja
az ibolyák kéklő sírfeliratát!*

VIRÁGVASÁRNAP

ÍRTA: NAGY ANDRÁS

*A ház előtt ülök,
s a nap és harang szava,
a fény és hang szava
diadalmas
interferenciában
boldog szívemre hömpölyög.*

*Pilláim lebocsájtom,
s karomban pólyás örömmel
várok,
mint a fák,
hátha
holnapra vagy holnaputánra
bezáporoz fehéren
tízezer virág.*

Hajamat
sugarak zilálják,
erem
a líkacsos talajba tapad — —
Hátha fa vagyok?

Fölöttem elfelejtett
himnuszokat harangoz a nap.

ÉPÍTŐÁLLVÁNYOK

ÍRTA: NAGY ANDRÁS

Az ácsok
már döngetik a szálfák csontjait,
forrón dobolnak
a kalapácsok.
S nehéz vaskapcsaikkal
összefonódnak,
kart karba öltenek,
s vad lendülettel furakodnak az égig
a szálfá-örszemek.

Csigák csavart pályája, vad
szédületű szakadékok alatt
szabályosan remekbe fejlenek
a daliás falak.
Mint héjban a nemes gyümölcs,
vagy szép hölgy fátyolában, itt
az óriási váz
alatt kacéran rejtezik
a ház.

S ha százszor is a lendülő
ház hozott ide másokat,
lelkem! te nézd és megszeresd
az építőállványokat,
akik, ha készek a kevély falak,
alázatosan földre hullanak,
s felállnak, s egybetapadva
új tornyot fúrnak a napba!

KOROM DICSERETE

ÍRTA: NAGY ANDRÁS

Cimpánkat vérszag rengeti, rossz tudóink
vérgőzt lehel, vér foszlik a ronda sár
húsából talpaink alatt, — s nagy
homlokomon felujong pirosan

mégis a hajnal! Még a lehengetelt
terek a téboly vaskerekét nyögik,
de volt merszünk, erőnk, időnk a
hetyke vizek szügyeit vasöklü

páncélszörnyek hámjába hajtva, kevély
karunkkal a híg légben evedzeni,
rettenetes szavunk a villám
szárnya alatt robog égi pályán,

s ha szívünket a csattogó fájdalom
botozza is még: lám a vitéz kövek
merész formákba domborulnak,
ifjú színek keverednek élő

hármóniákká, rőt riadóit az
új zene zengi, új szavak ércmezü
burkát a csőrös Gondolat, mint
mái madár veri messze zajjal — —

Dicsérlek, ócsárolt korom! Ennyi vért
és ennyi könnyet mely kor adott nekünk?
Lelkünk fájó malmát zubogva
hajtani, ily patakoknak árját?

Mely puha kor zengette a jajnak ily
orkesterét? és hullahegyek padán
a gyász mikor sírt így, a nézők
bús idegét csigaként csavarva?

Úgy szór a vas szikrát, ha verik! Kemény
korbácsod szíjját korhatag életünk
sínylette, és ma már csodákra
száll, dali fegyvere csattog, álmos

vérünk megindult, mint gyönyörű folyam,
s ha görnyedünk még, olyan e görnyedés,
mint startoló futó ha görbül,
érc-inait rohanásnak ajzva.

KÉKHEGY

ÍRTA: KODOLÁNYI JÁNOS

(Harmadik közlemény.)

9.

Idus visszatért és hozta a reggelit. Kávé és vajaszsemlye volt a tálcán, külön kis szilkében tejszín s egy tányérkán kockacukor. A mérnökné szolgálatkészsége, vendégszeretete meghatóan sugárzott a tálcáról.

Idus könnyedén egyensúlyozgatta a tálcát, mosolygott. Odatette a reggelit az ágyra.

— Most egyék, Zsámboky úr, aztán aludjon még. Jaj, milyen rendetlenség van itt. Meglátszik, hogy mulattak az éjjel. Az üveg üres. A könyvek szanaszét vannak szórva. S az én szobromon . . . jaj, elárultam, hogy ez az a szobor, amit Inokay úr rólam mintázott.

S elpirult a haja tövéig.

— Sohse piruljon, — mondta Zsámboky, nekiülvén a reggelinek. — Már tegnap tudtam, hogy ez az a szobor. Nagyon szép, el is fogom kérni Inokaytól. Mert látni akarom magát a szobámban akkor is, amikor messze leszek innét . . .

Idus mintha meg se hallotta volna ezeket a füledt szavakat. Járt-kelt a szobában, rendezgetett s olyan könnyedén, halkan, mintha a padlóra se lépne.

— Ha megreggelizett, aludni fog. Igen? — kérdezte.

— Nem, nem fogok aludni. Mit gondol, mi nekem egy átvirasztott éjszaka? Hányszor ülök az íróasztalom mellett éjjelente, álmaimmal vívódva és verssorokat írva és kihúzgálva! Most pedig azért sem tudnék aludni, mert mindig a maga arcát látom magam előtt. A maga finom száját látom és csodálatos, tág szemeit. Tudja mit, késő van, egyen maga is velem.

— Nem, nem vagyok éhes, hová gondol! Csak nem ehetek a maga reggelijéből?

— Ugyan, ne szabadkozzék! Fogadja el tőlem a vajaszsemlyét.

— Nem, nem szabad . . . Az én társadalmi helyzetem és Zsámboky úr, a világhírű költő.

— Mondtam már, hogy fütyülök a társadalmi helyzetre! Maga nekem éppen olyan testvérem, mint akárki más. Sőt több. A gazdagokat utálom, magát pedig . . .

Hirtelen elhallgatott. A szájára akart ütni, olyan váratlanul jött ez a rohadat. Kétségbeesetten vergődött a szavak között, amelyek úgy rohantak rá s vágódtak belé, mint egy eddig láthatatlan vadállat karmai.

Idus ránézett, elkomolyodott, szemei tágra nyíltak és különös nedvességben úsztak. Ajka megrezdült.

— Jó, elfogadom, de . . . akkor hallgatni fog és alszik.

— Nem, nem és nem.

— Hát akkor . . . nézze, Zsámboky úr, én csak egy szegény munkáslány . . .

— Maga ne törődjék semmivel. Egye meg a zsemlyét, — kiáltott rá ingerülten s elkeseredetten Zsámboky. S a lány szerényen elvette a zsemlyét, két ujja közé fogta, mint tegnap este azt a vázát s beleharapott.

A harapásnál megcsillantak apró fogai. Ápoltak voltak s egészségesekek.

Zsámboky lehajtotta a kávét, cukor nélkül s összeborzongott.

— Nem tudom, mi van velem. Nem kell semmi, nem akarok semmit, csak magával akarok beszélni egész nap és nézni . . . nézni . . .

— Majd feljövök máskor is, ha Zsámboky urat érdekli az én egyszerű életem, — mondta a lány, aprókat harapva a zsemlyéből. — Ha Varjas úr felküld, nekem kötelességem engedelmességni. De a színdarabot, amit rólam tetszik írni, láthatom én is?

A diák összecsikoritotta a fogát. Dühösen hanyattvágta magát az ágyban, nyakába húzta a takarót s behúnyta a szemét. Ha megfoghatná ennek a lánynak a kezét s odahúzhatná magához s megölelhetné s megcsókolhatná azt a puha, izgató száját s mellén érezhetné a melleit . . . Agya lángolt, mintha pálinkát ivott volna, kezeit ökölbe facsarta, hogy ki ne ordítsa magából ezeket az érzéseket. Utálta a hazudozásait, utálta önmagát, szeretett volna bocsánatot kérni a lánytól s nagyon szeretni, hogy megbocsásson neki.

Idus összeszedte a holmit és kisurrant a szobából.

10.

Amint az ajtó betevődött utána, a diák kiugrott az ágyból, ledobta az ingét s a mosdó elé állt. Belenyomta fejét a hideg vízbe, kétségbeesetten dörzsölte és szappanozta magát egy gumiszivaccsal. Mintha le szeretne volna mosni magáról ennek az izgató és aljas játéknak minden nyomát.

Ferdén nevetett a Csokonay-verseken. A jelenet minden mozzanata plasztikusan állott előtte, látta a lány elragadtatott, áhítatos arcát, kigyuló szemét. Az alázatos meghajlást az ő zsenije előtt. És röhögött, úgy, mintha sárba pottyant volna. Soha életében nem hazudott, eltekintve egészen apró s jelentéktelen szükségességektől. S most . . . a hazugságok valóságos hinárjába szökött. Úgy érezte, hogy ebből kibonyolódni nem lehet, mert ha holnap, vagy még ma elutazik, a lány kísérteti fogja, mindig arra fog gondolni, hogy szereti, szereti, akármilyen regényesen hangzik is s akármilyen gyerekes. De tagadhatatlan, hogy bizonyos sorsszerűség van a dolgokban. Ahogy valami megfoghatatlan erő egyre mélyebben taszigálta olyan hazugságok mélye felé, amelyekről soha nem is álmodott.

Ezt az ügyet alaposan meg kellett fontolni minden oldaláról. Beszappanozta az arcát és megborotváltkozott. Bosszúsán konstatálta, hogy a haját illene megnyíratni. S miközben ezeket művelte, úgy megvágta magát az állán, hogy piros lett a keze a vértől.

De nem bánta már, csak ki innét a szabadba, a friss levegőre, hogy mindent higgadtan meghányjon-vessen s ne hagyja nyakába szakadni a bajt. Mert most már attól félt, hogy a dolgok sorsszerűségéből könnyen bajok zuhanhatnak a fejére.

Zsámboky egyébként is a téglafilozófia híve volt. Mindig el volt készülve rá, hogy téglá hull a fejére. S most az a viszolgó érzés borzongatta, hogy a téglák meglazultak fölötte.

Mikor a nyakkendője is rendben volt, meg is kefékedett s némileg felfrissülten állott az asztal előtt, észrevette, hogy a szalvéta ottmaradt a tálcáról. Idus, amikor visszavitte a holmit, otffejtette a szalvétát.

Önkéntelenül játszani kezdett vele. Nézte a monogramot. A hímzést. Arra gondolt, hogy valami elmélet szerint az ilyen feledékenység sem véletlen s jelent valamit. Talán azt, hogy Idus nem ment el szívesen, vagy hogy vissza akar jönni. Ez egészen boldoggá tette.

11.

Az ebéd még messze volt. Zsámboky elhatározta, hogy sétál egy órát s rendbehozza a szénáját. Mikor kilépett prémes kabátjában az uccára, megint megcsapta az arcát az a balzsamos, éles levegő, melyet tegnap olyan mámorosan szívott be. Ez a levegő Idus hajának illatára emlékeztette, noha egyáltalán nem tudta, milyen a szaga annak a hajnak. Ezzel is úgy volt, mint a gyűrűvel és a szemmel. Megesküdött rá, hogy Idus hajának nagyon friss, üdítő és részegítő illata van, kölnivíz és parfümillat.

Az ég nem tisztult még ki, nagy felhők rohantak a füstölő hegyek fölött s az ágakról csepegett a víz. Egy ökrösfogat lassú cuppogással haladt az uccán. Iskolásgyermek mentek hazafelé zajos csoportokban. De a gyalogjáró sarát már felszárította a januári szél s távolról látszott az égbolt egy kis mosolygó darabja.

Zsámboky egy kis közön lement a Dunapartra s elindult a hatalmasan hömpölygő zavaros folyam mellett, csak úgy, minden terv és cél nélkül. A homokos part mint a szőnyeg süppedt alatta, itt-ott hasukkal felfelé fordított csónakok heverték, mint nagy döglött halak, orrukon kötelekkel. Messze felfelé ködbemerültek a hegyek, míg a közeli ormán szakadozott felhők libegtek, a tél szilaj, szomorú zászlói. Ezek a közeli hegyek sötétkékek voltak s úgy feküdtek a víztükör fölött, mintha a semmiben lebegnének ég és föld között súlyos tömegeikkel.

Fújt a szél s a diák arcába nyomta, mint valami kábítószerez szivacsot, a Duna vízszagát. Egy csapat vadlúd rikácsolva húzott észak felé.

A diák elnézegette a neki szokatlan képet. Ezt a vad partot nem vették körül paloták és nem övezték hidak a folyamot, nem pislogtak a vízben halvány lámpák csillagképei, mint Budapesten. Vad volt itt a természet, a szél erős és a partok szabadok, egy-egy ház felől magas terméskőfal szakadt a partra, másutt elhagyott kikötőcölöpök meredeztek, elhagyott vesztőhely akasztófái. S a víz egyenletes csobogással nyalta a partot, mint szerelmes állat borzongó nőstényét.

Zsámboky leült egy nagy csónakkötő-kőre, vékony nádbotjával a homokot szürkálta s elnézegette a tájat s a hatalmas, nyugodt, kavargó folyamot. Hideg színek és hideg szelek harmóniája ölelte körül. S ahogy ott ült és cigarettázott, erőt vett rajta a szabadságvágyának olyan soha nem érzett kínja, ami a szabadba kieresztett bikát rohanásra kényszeríti. Nem térni vissza a városba! Soha nem kullogni éjszakának idején fáradtan a keskeny uccák visszhangzó kövein, nem nézni a holdat a házak hideg kőcsipkéi fölött, nem futkosni uccáról-uccára szerelemért, ma evvel, holnap avval a nővel hazudni a szerelem tisztaságát, gyöngédségét és örömet. Nem ülni le többé az íróasztalhoz s nem turkálni az emberi érdekek szennyében. Nem zongorázni az írógépen, nem aktázni többé s nem ágálni az ügyfelekkel dohos törvényszéki folyosókon. Nem szedni be pénzt a gazdájának, nem referálni, nem paragrafusokat bujni és kabaréálmokat hajszolni többé. Hanem élni egy kis házban, kert közepén, szőlőlugast nyesegetni, földet ásni, almát szedni almaszedő rúdakkal, hajnalban kelni és kimenni a földekre, búzakaralást szétmorzsolni az ujjal, cséplőgép mellett állni a kavargó porban és melegben s kévüket emelgetni, lovak nyakát megvéregetni és hallgatni este tehének fejését, a csobogó sajtárok zengését . . .

Szabadnak lenni, amennyire ember szabad lehet, megfürödni a Dunában és hemperegni a homokon, nézegetni a vizek fölött emelkedő hold gömbjét s hallgatni a fák zizegését s az őszikék tiii-tiii-tiii-muzsikáját . . .

Szeretni egy barnahajú, melegsájú nőt . . .

Idust.

Felállt a kőről s dühösen, egészen ábrándjaiba veszve, nagy léptekkel ment a homokon. Milyen pókhálók kötözik őt a városhoz, teszik érdekek rabszolgájává? Hogy lehetne szabadulni belőlük? A hazugságok milyen szövevénye hurkolja körül? Vajjon van-e bátorsága mindent otthagyni, akár csavargónak lenni, de szabadnak, szabadnak?!

Lám, nincs. Az ő élete malomtaposás már, ha leteszi a vizsgáit, ügyvédi irodát nyit, lakást szerez, megnősül, az mind, mind csak kényszerű rabság. Feleségül vegye ezt a lányt? De hisz ha feleségül venné, az is rabság lenne. Megszentségtelenítése a szerelem szabadságának, megkötözése a fantáziának, elsikkasztása az élet bájának!

Kétségbeejtően dühös volt. Nem tudta, mire és kire. Önma-

gára. Az életére. Dühös volt, mert minduntalan eszébe jutott a játék Csokonayval s nem tudott menekülni a lány alázatos, lelkes, extatikus szemeitől. Nem tudott szabadulni a mozgásának bájától, a kezei tartásától, a hangja gyermekességétől. S úgy érezte, hogy a szabadsághoz neki semmi joga nincs s nem is lehet többé az életben, hogy úgy lesz rendjén, ahogy elgondolta: vizsgák, iroda, ügyfelek, pörök, lakás és feleség. Mintha sárral dobálta volna meg annak a lánynak egyszerű, szakadozott ruháját és ríkatóan rossz pettyes kötényét, mintha arculütötte vagy szájoncsapta volna.

Alávaló dolog volt ez az egész. Vanyerka megalázó viselkedése, hebegése, az igazgató virágai és csokoládéja, a fiúk . . . Nem, azokra csak hálával gondolhatott, mert hiszen ők küldték fel hozzá, ha mókából is s őszinték voltak, mert többet láttak Idusban kihasználható, aztán félredobható tárgynál, bizonyosság rá Inokay szobra.

De ő hazudott s ezt az aljasságot nem veheti le róla az életben senki. Ezt csak ő tudja egyedül, ő, meg az isten. Az isten? Hát igen, ezen nem tudott nevetni, így érezte, ő, meg az isten.

Verekedni szeretett volna.

Egy férfi jött vele szemben, de csak akkor ocsúdott rá, amikor majdnem egymásnak mentek. A férfi alacsony, jól vasalt úr volt, sárcipő a lábán. Arca símára borotválva.

Zsámboky a kalapjához nyúlt s udvariasan félrelépett:

— Jónapot . . . azaz . . .

Hisz ez az igazgató volt.

Egy pillanatig egymásra néztek, leplezetlen ellenségeskedéssel. Egyiküknek sem tetszett a másik arca. A diáknak kegyetlenül agyába villant:

— Ez az a csirkefogó. Aki virágot és csokoládét adott Idusnak. Aki meg akarta kapni. Aki . . . meztelenül is látta, amikor modelt állt.

Az igazgató fölényesen, a gazdag emberek biztonságával nézett végig a diákon. Nem is hederített a köszöntésre.

12.

Varjas már ott ült a kék abrosszal takart asztalnál és sört iszogatót. Mikor Zsámboky belépett, száján a jellegzetes fanyar mosollyal felállt és melegen megrázta a kezét. Inokay búsan bort ivott.

— Na, hogy aludtál?

— Igaz, hogy mulattatok Idussal?

Az arcok kíváncsian fordultak felé. De Zsámboky legyintett és nem szólt semmit.

— Hagyjuk, fiúk. Nem érdemes róla beszélni. Nagyon szégyenlem magam . . .

— Mi az, mióta vagy olyan szégyenlős? — horkant rá Inokay.

— Hagyjuk, fiúk, az a lány . . . Az egészen más, mint amilyennek gondoltam. Az a lány . . . — s nem tudta folytatni, nem jött ki szó a torkán, legyintett és ivott.

— Ez csak olyan nagyképűség. Így akarja éreztetni, hogy Idus kegyeiben részesült, — nevetett Varjas.

— Pedig semmi sem történt, úgy-e, Géza?

— Hódító Vilmos.

— Lódító Vilmos.

A diák egykedvűen evett. Nem törődött a fiúk kamaszkodásával. Titokzatosan s fölényesen mosolygott, mert a hiúságát mégsem tudta teljesen elnyomni, bárhogy az idegeibe szívódott is a lány s bárhogy átjárta is a képe, mozgása, hangja, illata. Erről aztán nem is igen beszéltek tovább. Inokay panaszkodott, hogy csinált egy kis bonboniert, amelyen fekvő akt van, felkelő nappal. Az igazgató azt kívánta, hogy az aktot sárgára, a napot kékre fesse.

— Nem bírom ezeket a . . .! Megölnek a dilettantizmusukkal! Soha nem jutok el a Műcsarnokba s nem menekülhetek innét, mert kell a pénz a szüleimnek s ha elmegyek, éhendögölhetek.

— Látod, én már lemondtam minden ambíciómról, — mosolygott keserűen Varjas. — Már csak tömegmunkát csinállok. Egy nap kétszáz vacakot. Először a rózsza szárát, sorba, aztán a szirmokat egymásután, aztán a leveleket . . . Amerikai tempó, akkordmunka, fölösleges mozdulatok kiküszöbölése . . . Minden energiámat ebben élem ki. Nem is hiszed, — mesélte érzékenyülve a kis keserű ember — hogy mit jelentesz te itt nekünk. Feltámadtunk, barátom, jókedvünk van, örülünk az életnek, érezzük, hogy történik valami. Aztán, ha te majd elmész, megint folytatjuk a tömegmunkát, a felesleges mozdulatok kiküszöbölését . . . Egy asszony van itt, aki-ben néha mindent megtalálok, egy asszony, olyan, mint a mérge, mint a morfium.

— Már én csak a bor mellett maradok, — szólt Inokay s csakugyan hatalmasat ivott. — Itt csak inni lehet.

— Nekem az az asszony . . . Valami, ami izgat, akiről álmodom, aki felkorbácsolja az érzéseimet s akiről tudom, hogy soha nem elégíthet ki . . .

— Ez egy marha szentimentális. Így volt az Idussal is. Verseket adott neki olvasni. Aztán a végén semmi sem lett. A bor azonban, az egészen más. A bor, fiam, csak komoly embernek való. Megállapodott férfinak. Aki tud vele bánni. Akit nem csalhat meg. Aki él a jószágával s okosan használja az idegei ellen. Az asszonnyal másként áll a dolog.

— De csakugyan, mit csináltatok Idussal? — firtatta Varjas.

— Kányafi, hagyjuk ezt. Az a lány egészen más, mint akinek ismerik. Annyi finomság, tartalom van benne, olyan úri, olyan különös . . . — elmerengett s maga előtt látta a lány alázatos, komoly fejét s tágranyílt meleg szemeit. — Annyi melegség van abban a lányban, mint még senkiben eddig. Legjobb volna, ha egyáltalán nem látnám többet.

— No, no! Holnap azért felküldjük.

De Zsámboky gondolataiba temetkezett s nem válaszolt semmit.

— Sokszor mondtam, az a lány nem való a gyárba, — firtatta tovább Varjas. Most nem tudták abbahagyni ezt a tárgyat. — Csofálatos, hogy egy közönséges gyárilány olyan finom tudjon lenni, annyira más, mint a többiek. Magam is tapasztaltam, hogy a legkényesebb helyzetekben is milyen biztosan s diszkréten viselkedett. Amikor modellt állt Inokaynak, úgy mozgott, hogy nem vettük észre a meztelenségét. Csak az igazgató, az veszett meg érte.

— Azt a csirkefogót pedig felpofozom! — kiáltotta a diák és az asztalra csapott, mint a mennykő. Sovány, csontos ökle alatt táncoltak a poharak. — Az a gazember azt hiszi, hogy a munkásai két kezén kívül a szerelmüket is megveheti. Az agyukat, a lelküket. Felpofozom!

A barátai nevettek.

13.

Aznap este a mérnökék összes szobája fényben úszott. A vilanykörtéket nagyobbakkal cserélték ki, pohárszéken, tálalóasztalán nagy rakás sütemények tornyosodtak, a hosszú asztalon poharak, tányérok és ezüst evőeszközök csillogtak, emlékei egy jobb és rendezettebb kornak. Karcsú üvegben bor s tartalékban még háromféle pálinka is ragyogott, piros meggy, vízfehér cointreau és arany-sárga barack.

Egy gyárilány jött-ment a szobában s ha nyitvamaradt az ajtó, hallani lehetett a konyhán sersistergő húsvok zenéjét.

A szőnyegtelen szobákban lassankint gyülekeztek a vendégek. Legelőször Zsámboky jelent meg s összeakadt egy festővel, aki már ott kóstolgatta a pálinkákat a fogadószobában a mérnöknevel. Ennek a festőnek kiálló fogai voltak, mint a farkasnak, kefeszerű nyírott bajusza, haja a nyakába lógott s a szeme kék volt, mint a tó. Balszemét kissé összehunyorítva s nagy fogai miatt a száját kissé nyitvahagyva nézte a mérnöknet s a pálinkásüveg karikázó színeit. Egyébként olyan vékony volt, mint egy veréb.

— Drága Zsámboky, — ugrott fel hevesen az asszony s megfogva a diák karját, a festőhöz vezette. Az lelógó fejjel és térdéről rongyként lefüggesztett kezekkel ült egy fotelben. — Jöjjön, hadd mutassam be a legnagyobb zseninek, aki van! Jöjjön! Olyan boldog vagyok, hogy összekerültek.

— Csendes Pál.

— Zsámboky.

A kis festő kék szemeiben kedves huncutság kergetőzött.

— Mi lesz itt máma, mondja? Nekem üzentek, ugyanis a szomszéd városban lakom, hogy okvetlenül jöjjenek el. Mi lesz itt? — S patétikusan kitérte a karjait. — Az asztalok rognak. Metszett velencei csillárokból bor pezseg. Szamováron főtt pálinkák és számaron jött vendégek. Vajjon sokan vannak még a választottak rajtunk kívül, nagyságos asszony?

— Nahát választottak, azok nem! Csak hivatottak, — nevetett az asszony. Legszebb, térdigérő, sötétkék himzett ruhája volt rajta, az arca gondosan púderezve, ajka kissé rúzoszva, makrancos szöke haja frissen ondolálva. Testszínü harisnyáiban mezteleneknek látszottak kedvesen gömbölyű lábikrái.

Minden pillanatban hevesen felugrott s kiszaladt, hol a konyhába, hol az érkező vendégek elé.

— Az uram, szegény, tipikus proli. Most is a gyárban van. Bocsássanak meg neki, ha már én nem is bocsáthatom meg ezt a rabszolgaságot.

— Nyugtassa meg a mérnök urat, nagyságos asszony, — mondta Zsámboky — hogy férjeket és mamákat szívesen nélkülözünk.

— Nem szégyenli magát?

— Ha jól viseli magát a mérnök úr, — mondta a festő kiálló fogazattal s összecsípett szemmel — egy-két pohár bort azért megihat.

Megérkezett Varjas és Inokay.

— A mérnök még kalkulációkat csinál, — jelentették s ittak a pálinkából. Inokay azonnal kipróbálta a meggy és cointreau keverékét.

— Itt lesz a szép Sugárné, Varjas, mit szól hozzá?

— Boldog vagyok, asszonyom!

S a következő vendég csakugyan a szép Sugárné volt, az urával.

A festő még jobban összecsípte a szemét s még jobban kimeresztette a fogazatát. A fiatal nő gyönyörű volt. Kávébarna selyemruhája szabadonhagyta a térdeit, két incselkedő szalag libegett a nyaka körül, dús, rövidrevágott fekete haja makrancos volt, mint a sugárzó ifjúság, arca fehér és fekete szeme nagy s temperamentumosan csillogó. Ezüstsziürke selyemharisnyája pompásan kiemelte tökéletes, ruganyos lábikráit. Karcsú és üde volt ez az asszony, csupa izom és csupa erőtikus vonal.

Kedvesen köszöntött mindenkit s a diák látta, hogy Varjas valósággal elsápad a kézfogástól.

Sugár magas, nagyfejű úriember volt, kopasz a feje és kopasz az arca, jóindulatú s kissé aggodalmaskodó arckifejezése különösen bájossá tette. Kurta fapipát szorongatott a fogai között. Nagyon keveset beszélt, sokkal többet mosolygott és nyugodtan megült a dívány sarkában a barackpálinkás üveg mellett. Az asszonya egy pamlagra ült, átvette egymáson a lábait s Varjas rögtön mellette termett. Szép volt ez a két fiatal ember, a csupa ideg és csupa erőtika asszony és a csupa ideg, narkótikumot hajszólo fiatalember.

Jött aztán egy földbirtokos, térdnadrágban, harisnyában, félcipőben, kopaszon és bőrharisnya-ábrázattal s a felesége öregedő, termetes, nagyon szomorú asszony, fekete selyemben és fekete boával a vállán.

Végre, közvetlen a vacsora előtt, nagy sebbel-lobbal, gyűrött

ruhában, sáros cipőben berohant a mérnök is, lelkesen szorongatta a vendégek kezét, homlokát törölgette és fujt, mintha meleg nyárban gyalogolt volna. Látszott rajta, hogy a feje még tele van számoszlopokkal és masszakeverékekkel, mázminőségekkel és vegytani egyenletek letrájával.

Vacsoránál Zsámboky megint a mérnökné mellé került. Már öt perc mulva érezte, hogy a lábát óvatosan megnyomja valaki. Ránézett az asszonyra. Az a tányérjába mosolygott s ezüstös pihével fedett karját a diák felé fektette.

Zsámboky Idusra gondolt. Fájt neki, hogy nem láthatja itt a lányt, nem szolgálhatja ki borral, kenyérral s nem beszélhet neki arról, hogy milyen boldog. De meg örült is, hogy nincs itt. Így csak ők ketten tudják . . . Mit tudnak? Hiszen nem történt semmi. De hiába, Zsámboky azért úgy érezte, hogy sok, nagyon sok minden történt közöttük. Megismert egy nőt, amint ő hitte: a lelke mélyéig. . . és hazudott neki!

Megint előtötte a szégyen. Megnyomta az asztal alatt keresgélő lábat s úgy látta, nem méltó arra, hogy Idus még egyszer csak rá is nézzen.

Mindenki egyszerre beszélt. A földbirtokos mindenkit tegezett, Varjas fanyar mosollyal blódségeket mondott s kínosan figyelte a vele szemben beszélgető szépasszonyt. Inokay, meg a mérnök belemélyedtek az új vázák kalkulációjába, majd a mohón, ürgemód evő festőnek magyarázta el a nagyorrú szobrász egy készülő szoborkompozícióját. Zsámboky brilirozott. Fölényes mosolyával lehengerelte az egész társaságot. Mindazt a tipikusan pesti, tótágastálló, csípős és önmagát maró szóviccet kitálalta, amelyet kávéházakban bohémek között összeszedett. A földbirtokost valósággal kivesezte. Szőnyilak röpködtek az asztal fölött, hol itt, hol amott csapva le.

S a diák mégis nagyon egyedül érezte magát.

Alig várta, hogy vége legyen a vacsorának s odatelepedhessen egy sarokasztalba a meggypálinkás palack mellé. Ezt a természetes, négyzögletű üveget sikerült elkerítenie, letette a földre s minthogy a szobában már csak egy lámpa égett a sarokban s az is piros ernyővel volt letompítva, senki sem vehette észre. Itt az üveget letette a fotój mellé és szaporán töltögetett belőle. A mérnökné Varjasra bízta a gramofón kezelését. A szép asszony egy másik homályos sarokban ült és Varjas, amikor egy lemezt elhelyezett a rettenetes gépezeten, odaült mellé s halkán beszélgetett vele. A társaság szétszóródott, kisebb csoportok alakultak. S a gramofón sírt és jajgatott, köhögött, rikácsolt és verklizett, mindenki nevette, de szerette is ezt a méltatlan hangszert.

Lassanként kétségbeejtően szomorú hangulatok ereszkedtek Zsámbokyra. Elhatalmasodott rajta a céltalanság érzése, az útálaté, amikor már önmagát is útálja az ember, a szabadulás nosztalgiaja s a szabadulás lehetetlenségének tudata. Néha odalibbent hozzá a mérnökné s megkínálta süteménnyel, megsimogatta a kezét s kérdezgette, hogy miért olyan szomorú.

— Nem tudnám megvigasztalni, drága Zsámboky? — mondta igéretesen.

— Nem hinném, asszonyom.

— Kis romantikus. Mondja, miért került vissza ma olyan későn a csészéje?

— Sokáig aludtam.

— Ugyan, ne hazudjék. Olyan mészem van ezektől a leplezetésektől. Itt is, a gyárban, minden férfi tagadja, hogy annak a csirkének a szoknyája körül forgolódik. Miért nem mondja meg nyiltan?

— Mit mondjak, asszonyom? Semmi sem történt. . .

— Úgy, semmi? Hallom, hogy másoknak is ez a bajuk. De mondja, mit szeretnek azon a vézna, ábrándos fantasztán, aki a Színházi Életből meríti a műveltségét s arról ábrándozik, hogy az igazgató szeretője legyen?

Zsámboky legyintett. Szerencsére odajött a mérnök egy doboz cigarettával s addig unszolta, amíg vett belőle. Még gyufát is gyújtott a mérnök.

— Miről beszélgetnek?

— Kurizál nekem a Zsámboky, — nevetett az asszony s telt ajkai közül kiragyogott az aranyfoga.

Később a láрма fokozódott. Jazzband-lemezeket tettek a gramofónra s nemcsak a fiatal hölgy, hanem a festő is táncra perdült.

A mérnökné hevesen járta. A szépasszony diszkrétén, csupa ritmus volt a mozgása és csupa érzékiség. Varjással tangózott. A raffinált mozdulatok, azt lehetne mondani, szobrászi remekművek voltak.

Zsámboky elnézegette a táncolókat. Idegei türhetetlenül kínozták. Egyre ivott s egyre sírni szeretett volna, leborulni Idus elé s megcsókolni rossz ruhája szegélyét s bocsánatot kérni tőle aljas hazugságaiért.

Éjfél felé csárdást táncolt mindenki, még a szép asszony férje is. Énekszóra és tapsolásra táncoltak, a ritmus erejét lábdobogással fokozták. Táncolt a harisnyás földbirtokos is, piros ábrázattal és piros orral. A multság elementáris erejűvé nőtt. Varjas a szünetekben alföldi népdalokat énekelt mezőtúri modorban, a földbirtokos felesége finom, halk hangon palóc nótákat s régi, szentimentális német, meg pesti románcokat. Az asztalon végigfolyt a bor és a likőr, poharak gurultak a padlón, az emberek össze-vissza pertut ittak, Zsámbokyt a mérnökné az ura jelenlétében kétszer megcsókolta, de a mérnök nem látott belőle semmit. Mindenki megmutatta a szívéét. Illemszabályok, skrupulusok megszűntek. Mindenki onnét vett süteményt, bort vagy éppen csókot, ahonnét akart. Csak a diák érezte magát társtalannak a társaságban.

Nyitva volt egy ablak, odament és kikönyökölt rajta. Arcát jólesően simogatta az éjszakai levegő, szél fujt és borzolgatta a kopasz fákat, a hold szakadozott felhők között gurult. Zsámboky odakönyökölt a párkányra s nézte a januári éjszaka hideg arcát.

A fekete fák kavargó formáit, a sötétkék égen úszó felhőket, a félhold rohanó acéllapját, mélyen beszívta az éles levegőt s vígasztalanul sivárnak látta az életét. Minél többet ivott s minél több cigarettát elszívott, annál fantasztikusabban lángolt az agyveleje, annál rohanóbban forogtak a gondolatai mindig ugyanegy közép-pont körül s annál fojtogatóbb közelségben érezte Ida alakját, arcát, rezzenő puha száját s annál kegyetlenebbül fájt neki a hazugság.

Elhatározta, hogy, ha mégegyszer találkozik vele, — s lehetetlen, hogy többé soha ne lássa a lányt — megvall neki mindent, egyszerűen, világosan, őszintén, kiönti a szivét s aztán legyen, hulljon a téglá a fejére.

Odament hozzá a földbirtokos. Mellékönyökölt a párkányra.

— Hát te meg ilyen fanyar legény vagy? — kérdezte a diáktól. — Pedig úgy látszott, hogy csupa egészség lakik benned. Mit búsulsz itt egyedül? Mért nem táncolsz? Te is utálod a modern táncokat? Fiam, a csárdás, a csárdás, az az igazi tánc!

— Mért nem hordasz akkor angol knikebájn helyett gatyát, miért borotválod az arcodat, miért jársz félcipőben csizma helyett? — mondta dühösen a diák. — Nem szeretem ezeket a nemzetieskedéseket.

— Na né! Hát talán tánc ez a síma csosszanás, hajlongás, rezdülés?

— Ez a fegyelmezett ember tánca. Ez csak akkor szép, ha civilizált emberek táncolják. Sokkal raffináltabb, megkomponáltabb tánc, mint a kettőt jobbra, kettőt balra. Ti csak toborzót akartok jární, persze parketten és selyemben, meg zakóban. Meg csárdást, de autón szerettek utazni. Ez stílusalanság.

— Honnét az ördögből veszed ezeket a magas kifejezéseket? — bámult rá a bőrharisnya-arcú.

Zsámboky nem felelt.

— Igaz, akinek ilyen vékony, finom és fehér kezei vannak... — folytatta halkán a másik s két ujja közé fogta a diák valóban vékony és fehér kezét — annak csak lehetnek művészi hajlamai. Erről is megtudhattam volna. Talán valami titkos poéta gunnyaszt benned?

— Nem, egyáltalán nem, — nevetett Zsámboky s a hiúságának jólesett a bőrharisnya hízelgése, noha volt benne valami különös. Aztán rögtön a reggel elmondott Csokonay-versekre gondolt, meg a lány alázatos, kigyúlt arcára.

— Jó lenne, ha így volna, — folytatta és mélyen beszívta a friss levegőt. — Ha valaha, hát akkor most igazán szeretném, ha poéta lehetnék. Egyszer eszembe jutott két rím, de azok is laposak voltak. Kár.

— Ilyen kezekkel, barátom, ilyen kezekkel! — lelkendezett a földbirtokos, mániákusan forgatva, símogatva a diák kezét, hiába akarta visszahúzni. — Ha ezt a kezet meglátja egy lány, rögtön

belédszeret. De többet mondok: miért nem mintáztatod meg a kezedet Inokayval levélnyomtatéknak? Tudod, hogy milyen finom lenne ezüstből, márványkockán? Ilyen kéz, ilyen kéz!

Arca kigyúlt, szemei különös merevséggel szegeződtek a diák kezére, nem eresztette el, sőt reszkettek az ujjai, ahogy fogták, körülölelték.

— Inokay szép szál fiú, de ilyen keze nincs neki. Senkinek sincs még ilyen keze... Barátom, ez kincs, ez érték, ez esztétikai gyönyörűség, ez a kéz. Mit szólnál hozzá, ha megcsináltatnám ezüstből? Neked. Meg nekem. Odaadhatnád valakinek, akire gondolsz. Örök emlékül eltehetnéd, tőlem, ha akarnád...

Zsámboky arca elvörösödött, félrelökte a férfit s elment az ablaktól. Egyszerre kivilágosodott előtte minden. Mögötte erőltetetten s reszketve kacagott a földbirtokos, a szoba másik sarkából szomorú aggódással nézett rájuk a feketeselyem-ruhás asszony. Zsámboky pedig torkig telve csömörrel, az ajtó felé indult.

— Angolosan távozom, — gondolta.

De az ajtó be volt zárva.

Megpróbált másfelé kimenni. Az ajtó ott sem engedett.

Akkor hirtelen elhatározással a már ismét szabad ablakhoz ment, egy ugrással felvetette magát a párkányra s egy másikkal beleugrott a sötétségbe.

Jólesőn, gerinc-csiklandóan zuhant a hideg levegőben, mint Ádám az úrön át. Úgy tetszett neki, legalább egy óráig, vagy örökké zuhan. De lábai belesüppedtek a kert fekete sarába, mintha vánkosok közé zuhant volna s a másik pillanatban már apró kuncozással elindult az ucca felé.

Hajadonfővel, kabát nélkül ment a néma házak között, az alvó s meg-megborzongó fák alatt. Mögötte sárgán fénylett a mulatozó ház ablaka s egyre gyengülő rikácsolással és cincogással pengett a gramofón. Zsámboky szabadon, könnyen, szinte súlyát sem érezve ment, ment s egyre vidámabb lett. Fejét hűsítette a szél, belebújt a kabátjába, csipdeste a kezét, dudorászott a füle körül s a felhők közt bukdácsoló hold olyan ferde és jóindulatú ábrázattal hintette köré a fényét, mint egy jószívű éjjeliőr.

Kiment a falú végére, lesétált a dunapartra s hallgatta a vadludak titokzatos kiáltásait, a folyam egyenletes, szinte lélekző locsogását. Messze, ahová már látni alig lehetett, az opálszínű folyam és a sötét hegyek közötti vonalon halkán dohogó teherhajó úszott. Még csillogott piros lámpája.

S mindent behintett a jóságos, el-elbukkanó holdfény.

Mikor a szállásukra hazatért, olyan jó kedve volt, hogy csak most szeretett volna istenigazában hozzáfogni a mulatáshoz. A fiúk már otthon voltak, magukkal hozták a gramofont és a mérnök

cipelte utánuk a lemezeket, meg a pálinkásüveget. Zsámbokyt olyan riadalommal fogadták, mintha elveszett s megtaláltatott volna.

— Hol voltál? Hol mentél ki? Azt hittük, belefulladtál egy üvegbe!

— Megszöktem, fiúk! De most nem fekszünk le reggelig!

Felhúzták a gramofónt. Tűjük nem volt, így a kopottat kellett használni. Nem zene volt ez és nem énekszó, hanem egy tucat megörült macska bős nyávogása. De ez volt az igazi! A mérnököt lenyomták egy székre s az üvegből megittatták. Mint házigazda nem ihatta le magát, de most nem menekülhetett. S míg az istentelen gépezet Király Ernő kurjantásait és szentimentális áriáit bömbölte, itt is, ott is kihagyva hangokat, amelyeket a kopott tű nem tudott kellőképp összeszedni, míg a cigánymuzsika bádoglemezek dörömböléséhez és a szél sivitásához hasonlóan lármázott, a mérnök, kebelére hajtva fáradt s gondokban korán megőszült fejét, csendesen elaludt.

Inokay a *Stille Nacht* kezdetű karácsonyi zengeményt tette fel a gramofonra. S furcsán, sántikálva, meg-megnyekkenve rázendített a kórus erre a szívbuggyantó énekre, germán áhitattal. A mérnök halkán hortyogott, a fiúk harsányan énekeltek s amikor a befejező harangjáték megszólalt, a sok kis és nagy harang áhítatos bongása, csengése, hamis misztikuma, a keresztyén léleképítő iratok hősesének és széldúdolásának hangulata telepedett rájuk, összeölekeztek s egyszerre emelték fel a poharakat:

— Igyunk távollevő kedveseink egészségére! Azokéra is, akiket már elfelejtettünk!

A harsány kiáltás felrezzentette a mérnököt. Mereven bámult maga elé, órája után kapkodott s mulatságos kábulatában ijedten hadarta:

— Inokay, drága fiam, elkésünk, csengettek a gyárban!... S nincsenek készen a kalkulációk!

De egy ital szesz megnyugtatta.

A festő ezalatt jazzbandet játszott az ablaküvegen és tutult hozzá. Neki a reggeli vonattal kellett hazautazni, lefekvésről tehát hallani sem akart. Nehezebbre esett elfoglalni az egyetlen díványt. De Inokay megragadta a kapálózó fiatalembert s Varjas szabályosan kihámozta a ruhájából. Aztán beledugták az ágyba s leszíjjazták, hogy ki ne szökhessen.

Jól hajnalba nyúlt a multság, amikor a mérnök végre felocsudott s hazament. A tönkrejátszott gramofón már csak nyögött, ugatott és hörgött. Leállították tehát s összegyűjtve a télikabátokat, ágyterítőket, a padlóra vackoltak maguknak, felöltözve feküdtek a földre s csakhamar elaludtak, még álmukban is hadarva és nevetgélve, mint a karácsonyfától boldog gyermekek.

(Folytatása következik.)

AKÁC

ÍRTA: IWAN GOLL

Robbanva jön a nyár,
Akácia-lövedék, —
Ki lőtte ki?

*Számlálhatatlan szív, mely elmerítség,
Milliárdos barát,
Minden levél egy rab remény,
Minden madár még alig alvó fájdalom,
Óh, énekeljetek!*

A szél ringatja lassan a világot.

Fordította: GYÖRGY OSZKAR

INDULÁS

ÍRTA: IWAN GOLL

A nap biciklijére fölkapott,
Európa útjain szalad,
Emberek jönnek, szemük kimered,
Atlátszó madarak
Verik föl a vidéket,
Tejárusok vészhangja zúg a városokban,
A fű érzi, hogy az ibolyák szerelme
Fejét már elcsavarja,
De mielőtt a tengerhez útra kelnek,
A kis rózsaszínű patakok
Pipikézni mennek a málnabokrok alá.

Fordította: GYÖRGY OSZKAR

NAP

ÍRTA: IWAN GOLL

A pécek beillatozták a hajnalt,
Ott van kirakat-ablakukban,
A lekaszált búzaföldek mögött
Fölszökött
És íme fölfelé halad,
Kövér, háromkilós kenyér,
Egész meleg,
Egész aranyló:
A nap.

Fordította: GYÖRGY OSZKAR

ÓDA

ÍRTA: VALÉRY LARBAUD

Add nekem erős robajod, szelíd nagy lendületed,
Éjszakai suhanásodat a kivilágított Európán át,
Óh luxus-vonat! és szívet-szorító muzsikád,
Mely arannyal kárpitozott folyosóidon susog,
Míg a lakkozott ajtók s nehéz rézkilincsek mögött
Milliomosok alszanak.

Dudolászva járom folyosóidat
És követem futásod Bécs és Budapest felé,
Hangomat százezer hangod közé vegyítve,
Óh harmonikás-vonat!

Az élet teljes édessége először ott kapott el
A Nord-Express hálófülkéjében, Wirballen és Pskow között.
Réteken át suhantunk, amerre pásztorok
Dombokként domboruló nagy facsoportok tövén
Szennyes és nyers juhbőrbe bújva néztek...
(Nyolc óra volt, őszi reggel és az ibolyaszemű
Szép énekesnő a szomszéd fülkében énekelt.)

S ti, nagy tükröablakok, amelyek mögött láttam vonulni Szibériát
[és Szamniium hegyeit,
A zord s virágtalan Kasztiliát s a Marmara-tengert, melyet lan-
[gyos eső vert!
Adjátok nekem, óh Orient-Express, Sud-Brenner-Bahn, adjátok
[nekem

Csodálatos, siket hangjaitokat
És remegő csalimadár-dalotok!
Adjátok könnyű és szabad lélekzetét
Magas és karsú mozdonyaitoknak, amelyek
Oly fürgén mozognak! a gyorsvonatmozdonyok lélekzetét,
Melyek könnyeden viszik az aranyosírású négy sárga vagónt
Szerbia magányos hegységein át,
S még távolabb, túl Bulgárián, amely csupa rózsza!...

Ah, tanulják el s dalolják lelkembe e zajokat
És ezt az iramot a verseim,
Mondhatatlan életem, gyermeki életem,
Mely semmit sem akar tudni, csupán
Határozatlan lebegő dolgokat szemlélni örökké!

Fordította: GYÖRGY OSZKÁR

BÉRESLEGÉNY DALA

ÍRTA: ERDÉLYI JÓZSEF.

Könnyű neked, rózsám,
szőnyeges szobába, —
jár a szegény béreslegény
térdigérő sárba.

Térdigérő hóba,
porba és záporba;
barázdába fekszik a nyúl,
ő meg a jászolba.

Trágyalébe mosdik,
törülközik gazba;
megy, ahová parancsolja
első béres, gazda.

Ahogy parancsolja
ispán, kasznár; végre,
ha hibázik: csak rövidül
nyúlfaroknyi bére.

Kebelén kenyere,
hátán van a háza, —
jobb ha fejét a szegénység
földig megalázza.

Étellel-itallal
szívét vigasztalja,
szerelemmel-türelemmel
égig magasztalja.

Könnyű neked, rózsám,
szőnyeges szobába, —
jár a szegény béreslegény
térdigérő sárba...

A BEFALAZOTT

ÍRTA: LANÁTOR POGÁNY FERENC

Kilenc éve élt ott. A szűk helyen oly fojtó és bűzhödt volt a levegő, hogy egy más ember, akit nem éltet a hitnek akkora heve, mint Sámuel, rövidesen elpusztul bizonyára. A sziklaoldal egy mélyedése volt laka, amelynek nyílása el volt falazva teljesen. Mert Sámuel irtózott a külső világtól. Barlangjának átmérője három rőfnél alig volt nagyobb. E nyomorúságos odút még szűkebbre szabta azáltal, hogy hátsó felét egy nagy kereszttel töltötte be. A falon csak egyetlen nyílás volt, amelyen levegőt és ételt kapott, mindkettőből oly csekélynyi részben, hogy önkéntes elpusztulásával meg ne sértse éppen az Urat. Ha kitekintett az ablakon, tíz-tizenöt lépésnyire egy sivár sziklafalba ütközött tekintete, amelyet csupán néhol vert ki holmi ronda gaz. De Sámuelnek ez is sok volt. Hívők, akik elzarándokoltak hozzá, kérésére fatörzsekből hatalmas feszületet ácsoltak nem messze az ablaktól, úgy hogy ha a világba tekint, ott se lásson a Megváltón kívül semmi mást. Az ablak pedig oly alacsonyan volt, hogy csak térdeplő helyzetben tekinthetett ki rajta. Evvel kettős érdemet óhajtott szerezni magának az Úr előtt. Ha a Megváltó keresztjét akarták látni szemei, csak térden állva tehetette azt s ha az ételt vette át, embertársa előtt, aki azt hozta, a legteljesebben megalázkodott.

Itt élt Sámuel befalazva, szüzesség, böjt, önsanyargatás és imádkozás közepette. Az önmegtartóztatásban, amely erény a legkedvesebb az Úr előtt, nem ismert határokat. Megegett, hogy éjt napot térdenállva töltött egyfolytában, az ablaknak háttal meredve a sötétben álló feszületre, anélkül, hogy táplálékot vett volna magához a szakadatlan, szenvedélyes imában, mindaddig, amíg el nem alélt. Feleszmélései, — amelyeket pedig nagy testi fájdalmak kísértek, — ilyenkor sajátos gyönyörűséggel töltötték el. S az imádság boldog önkívületével, amelyet legyőzhetetlen álmok csak a gyarló emberi test renyhésege következtében szakított meg olykor, üdvösségre mohó lelke soha be nem telhetett. Sokat böjtölt s azon napokon, amelyeken evett, megostorozta magát. S dacára annak, hogy alig mult el még harminc éves, szabadon növekvő szakálla teljesen ősz volt és bőre száraz és ráncos, mint a pergament.

Ily körülmények tették lehetővé Sámuelnek, hogy olyan Istennek tetsző életet élhessen, amelynek híre elterjedt messze földön s amelynek szent félelemmel még remetetársai is csodájára jártak. A szent idők táján előzőnlötték a környéket a hívők, betegek, vagy lelki vígaszra szoruló, hogy épüljenek csodálatos életének láttán és Istentől áthatott szavainak hallásán. Sámuel, aki magányosságra és egyedül az Úr társaságára áhítozott, megadásal tűrte ezt, mint megérdemelt penitenciát, amiért nem képes az Úrnak tetszően eléggé tökéletes életet élni. És az arra vágyóknak fáradságot nem ismerve, buzgón hirdette az Isten igéjét.

A nagyböjt elérkezével ez évben is megkezdte szokásos negyvennapos böjtölését. Imáit — ha mennyiségben már nem lehetett, — heveségükben megsokszorozta, hogy lelkének erejével elfojtsa az alávaló testnek még legcsekélyebb ellenkezéseit is. Harmadik napja böjtölt, egyre épülvén a földi kín és mennyei üdvösség sóvárgásában, amely napnak délutánján jövevény érkezett barlangjához. A jövevény nem hozakodott elő panaszaival, testi és lelki betegségeire nem kért tőle gyógyulást és kérdezősködéssel sem tett tanuságot jámbor érdeklődésének valamely határozott irányárói, mint rendszerint azok, kiknek alkalmuk volt magányban találni őt, hanem csak ámult rá a kis nyíláson át, egyre növekvő kíváncsisággal. Ezért Sámuel elkezdett beszélni hozzá kezdetlenül is ama szent igazságokról, amelyeket az egyedülvalóság s az Úrral való szüntelen lelki együttlét nyilatkoztatott meg előtte, a mennyei üdvösségről, a világi dolgok hiábavalóságáról, az önmegtartóztatásról és mindarról, ami csak egy hívő léleknek vígasztalást és nemes tanulságot nyújthat. Amint azonban az ájtatos bevezetés után szemét lehúnyva egy lélekzetnyire elhallgatott, hogy rendbeszedje mondanivalóit, a jövevény — mint aki oda se figyelt s most azt hiszi, hogy a beszédnek vége van, — arcát egész közel tolvaa a nyíláshoz, félbeszakította.

— Óh, szent ember, — mondotta hízegő áhítattal, — vesd reám tekinteted, nem merem ugyan remélni, de talán mégis felismeresz engem.

Sámuel azonban nem nézett rá, hanem inkább lehúnyta szemét és így szólt:

— Nem tekintek rád, testvér, mert én senkit a földön fel nem ismerhetek és engem senki a földön immár meg nem ismerhet. A mennyei üdvösség Ura az én egyetlen ismerősöm, semmi más e világon énnékem nem ismerősöm.

— Tudom, uram, tudom a te szentségedet, de éppen ezért nem hihetem, hogy egy ily kedves, régi barátodat elutasítanád. Ha megmondom születésed helyét és még sok mindent az elmúlt életemből, amit nem tud felőled erre a nép: hitelt adsz-e szavaimnak, hogy ismerjük egymást? Nohát, Sizanból való vagy, a tímár gyermeke, magad is tímár voltál, szomszédságomban volt a műhelyed, egyik nővéred pedig Antiochiába ment férjhez...

— Ne folytasd, testvérem, — mondta Sámuel még mindig lecsukott szemmel. — Elhiszem, hogy ismertél engem, mert én senkiben sem kételkedem, csak önmagamban, de most már nem ismeresz te se, mint senkisé ismer, mert engem csak az Úr ismer egyedül. Nincs énnékem már atyám, sem testvérem, sem mester-ségem, sem szomszédom, sem szülővárosom és nem ismerem én sem Sizánt, sem Antiochiát, nem tudom mi az. Nincsen énnékem semmi közösségem a földdel, nincsen földi ismerősöm, nincsen földi célo, nincsen földi kívánságom. Én a Jézus Krisztus legutolsó szolgálója vagyok, az ő tulajdona, senki másé.

A másik azonban nem engedett és tolakodó nyájassággal folytatta:

— Elhatolt hozzánk a te szentséges életed híre, amint elért bizonyára a föld legtávolabbi részére is. Hallottunk csodáiról, amelyekben az Úr különös kegyelme részesített és mindannyiunkban irigységet kelt a te példátlan buzgóságod, amely lehetővé teszi, hogy oly szigorú önmegtartóztatással tehesd kedvessé magad az ő szemeinek...

Sámuel türelmetlenül elfordította arcát.

— Hallgass el, ember, nem kérdeztelek, nem illő jámbor hívőhöz egy remetét megzavarni. Vagy talán a sátán költözött beléd, hogy hitvány fecsegéseiddel megtörd fogadalmamat, amely szerint már kilenc év óta nem szoltam szót földi dologról? Ha ember vagy s nem kívánsz hallani, kérlek, hagyj békében engem. Ha pedig sátán vagy, majd elűznek imádságaim.

Azzal hátat fordítva az ablaknak, az oduban lévő feszületre borult és buzgó imádságba kezdett. De amint egy idő múlva ismét az ablakhoz térdelt, ébredő haraggal láthatta, hogy a jövevény, ha ember, hát kegyetlen, gonosz egy ember s ha ördög, ama veszedelmes fajtából való, amelyet egy gyarló remete imája el nem űz, — mert még mindig ottan ült s érdeklődve és nyájasan tekintett be az ablakon. Sámuel szapora imával iparkodott a mélyében kelő bűnös haragot elfojtani, de ugyanekkor már nem tehette semmivé tekintetét, amely kénytelenül a jövevény mosolygó arcára lelt, amint kémleli az ablakon, és felismerte azt. Valóban egy Sizánból való ember volt, szomszédja, akivel apja is, ő is állandó viszályban élt s akinek nagyobb gondja se volt, minthogy kárt, haragot okozzon nekik. Rajta nem fogott a keresztvíz, lelke mélyén hitetlen, pogány volt, aki az ő vallásosságát mindig is kigúnyolta. Látása részint újra élesztette benne a sok viszály emlékét, az iránta gyermekkora óta benne élő gyűlölködést, részint pedig egész gyarló, földies multjának képét támasztotta fel, ami mélységesen elszomorította. Szemeit ismét lehúnyta hát és jámbor elmélyedésben iparkodott visszaszerezni lelki nyugalmit. A jövevény azonban, amint tekintetük összetalálkozott, hangosan felkiáltott:

— Óh, végre reámnézted! Hát felismertél, ugye?! — Majd az eddig használt alázatoskodó, kétszínű hangon folytatta: — Mert hiszen nem is volna illendő így bánni el egy emberrel, aki azért záródokolt el hozzád, hogy élvezhesse a viszontlátás örömeit. A kedves viszontlátás örömeit. Mert hát kedves ez a viszontlátás! Amilyen kedves szomszédok mindig is voltunk, legalább olyan kedves, nem igaz, Sámuel... ?!

Sámuel a nyílástól elhúzódva hallgatott és eltökélte, hogy bármit fog is mondani ez a gonosz ember, nem jó indulatba és nem válaszol. Egy ideig csend volt. Már azt hitte, elment. De egyszerre halkán, fontoskodón újra megszólalt a hang:

— Mi sok mindent hallottunk felőled, de te szent elvonultsá-

godban aligha hallottál rólunk. Pedig sok érdekes dolog esett Sizánban, amióta téged elszólított az Úr, bizonyára érdekelne... Egészen bizonyos! És megvallom, nem csupán a kedves viszontlátásért, de főleg azért is jöttem, hogy néhány figyelmedre igen méltó hír elmondásával tegyek néked — mint régi jó szomszédod — szívességet, amelyek rendkívül érdekelni fognak, hiába is tiltakozol...

Minden szótagot megnyomva ismételte:

— Na-gyon ér-de-kes hí-re-ke-t hoz-tam... Sámuel!

Sámuel megremegett. Rossz sejtelve támadt. A feszületre borulva hangos szóval imádkozott.

— De nem is tudom, el merjem-e mondani, — folytatta a másik, — talán meg is botránkoztat egy remetét. Mert olyan ügy ez, nem is tudom, hogyan mondjam... — Majd egészen az ablakhoz hajolva, lassan suttogta: — Mártáról tudnék valamit...

Sámuel görcsösen kirándult, mintha legbensőbb részeit markolták volna meg. Azután a nyílásra vetve magát, esztét veszítve kiáltotta:

— Elhallgass, átkozott!

A jövevény a nemvárt kitörésre elhallgatott. Sámuel pedig elkeseredetten arra gondolt, hogy mit szólna valamely jámbor ember, aki egy remete szájából hall ily hangokat. Egészen kétségbeesett gyengeségén, hogy hiú földi dolgok ennyire megbontották szigorú elzárkózottságát. Bánatosan fogta át ismét a keresztet és imáiban megnyugodva, csakhamar csodálkozással gondolt heves kitörésére.

A név, amelynek hallása ennyire megrendítette a szent férfiút, hajdani menyasszonyának neve volt. Húsz éves korában jegyezte el Mártát, akit akkor már két év óta szeretett. A leány is oly szerelmet érzett iránta, amelyre Sizánban nem lehettek példát. Minden szabad idejüket együtt töltötték, minden ügyükről beszámoltak egymásnak, de együttlétüket nem hasztalan fecsegéssel töltötték, mint más szerelmesek, hanem az üdvösségre vezérlő igazságokban való elmélyedéssel és áhítatos imádkozással, mert vallási kötelmeiket is együtt gyakorolták, amennyiben lehetséges volt. Szerelmük így feltétlenül komoly és tiszta érzelmekből táplálkozott. S vonzalmuk szüziessége olyannyira nagy volt, hogy közöttük arról szó nem is esett, eljegyzésüket szüleik intézték el maguk között, ők pedig megelégedtek azzal, hogy együtt lehettek, egymás kezét csak a legnagyobb tisztelettel érintették meg s Márta nem adott engedelmet homloka megcsókolására sem. Mátkaságuk ideje mélységes boldogságban telt el, szerelmük telve volt az Isten iránt való szerelemmel s aminthogy együttlétüket is Istennek szentelték, csupán Istenen át szerették egymást. Boldogságuk oly nagy volt, hogy úgy érezték, a mennyegző nem is hozhatna annak növekedésében változást. Ezért nem sürgették a dolgot s csak hozzátartozóik rábeszélésére állapodtak meg egybekelésük

idejében. A mennyegzőt megelőző éjszakán azonban jel nyilatkozott meg Sámuel előtt, aki az éjjel a Mártával való házasságánál ki-mondhatatlanabban nagyobb boldogság lehetőségét látta megtárul-ni azáltal, ha minden földi céljáról lemondva, örök szegénységet és örök szüzességet fogadva, remetegségbe vonul és teljesen Isten-nek szenteli életét. Másnap sietve mesélte el jegyesének az éjjel lelkében történeteket és az túlradó boldogsággal, már rajongva hallgatta a szavakat, amelyek egy Istennek tetsző, jámbor élet képét festették elébe. Márta Sámuel kérésére örök szüzességet és Istenfélelmet esküdött és megfogadták egymásnak, hogy szerel-mük, mátkaságuk, sőt személyük emlékének is teljes kiirtására fognak törekedni, hogy lelküket annál teljesebben adhassák át az Isten szerelmének. Ezután a búcsú egy fájdalmas pillanatában szájoncsókolták egymást és Sámuel még azon a napon elhagyta Sízánt. A tetanissai hegyekbe vonult és az ott élő remetek között megtelepedvén és eltelvén az Isten iránti szenvedélyes szerelem-mel, határt nem ismerő buzgósággal mélyedt bele az aszkéta élet szent és gyönyörűséges gyötrelmeibe. Sámuel két évet töltött itt egy barlangba rejtőzködve, de — bár testét szigorú böjtöléssel és ostorozással sanyargatta, — ez a két év mégsem volt arra elég, hogy Márta szájának csókját elfeledje. Hogy megtörje a testében férkőző ördögöt, befalaztatta hát magát s legcsekélyebb testi szükségleteinek megtagadásával valóban sikerült kiegészítenie húsából és emlékezetéből multja képeit, sőt minden más földi gondolatok-nak is fölébe emelkedni teljesen. S most, hogy immár kilenc éve élte e csodálatos életet, — amelybe hogy mindeddig bele nem pusztult, mindenki Isten különös kegyelmének tekintette, — valóban azt gondolhatta, hogy elérte azt a tökéletességet, amely iránt min-dig is áhítozott.

De ime, kevélységeért micsoda büntetésben kellett részesül-nie! Az egyetlen multjára emlékeztető szóra mennyire elbátortala-nodott, mennyire nyilvánvalóvá lett hiúságának alaptalansága. Sámuel megtörtén alázkodott meg az Úr e kemény intelme előtt. De vígasztalására vált az az érzés, hogy a jövőre nézve már e tö-kéletlenségétől is megtisztulván, valóban tetszőbb lesz élete az Istennek. A feszületet ölelgetvén, erőt vonzott magába abból s fogadalmakat téve, imái közben most eltökélte, hogy nem veszi tudomásul, ha szól a jövevény s bármit mondjon is, nem szakítja félbe. Erejének próbája legyen ez. És bocsánatot könyörgött a kegyeletlen ember számára, kit büntetése eszközéül használt fel az Úr.

Az pedig csak éppen addig várt, hogy küldetését beteljesítse, amíg néhány szusszanással kipihente magát, akkor nagyot sóhaj-tva ismét megszólalt:

— Igen, Mártáról tudnék mondani híreket, aki jegyesed volt, óh, szent ember, bizony szomorú dolgokat, ha nem volna ellenedre.

Sámuel összeharapott fogakkal, kifeszült testtel hallgatta e

szavakat s hogy erejét még inkább próbára tegye, fülét nem fogta be. Ez utolsó szavaknál azonban újra lefoszlott róla minden biza-lom, amit imájával magáragyújtott, védelmet esdve megrázta a feszületet és felkiáltott:

— Hallgass el, ember, hallgass el, az Istenre kérek!

A másik azonban ismét csak néhány pillanatig hallgatott s akkor újra kezdte:

— Hiszen nem akartalak megbántani, Sámuel, nem akarok én rosszat mondani Mártáról, sőt éppen sok jót felőle s ami még azon kívül volna, az csupán szomorú, ha az ő életének legutóbbi változását összehasonlítjuk a te kegyes és Isten előtt oly kedves életteddel. Hiszen Márta is hosszú évekig csaknem megközelített téged a tökéletességben, amennyire az lehetséges, egész mostanáig. Sokáig és gyakorta emlegették a te szent nevedet Sízánban, de ő sohase vette ajkára, fogadalmatokhoz híven. Ellenben sokat imádkozott, sokat böjtölt és teljesen elzárkózott az emberektől, a férfiaktól különösen, pedig sok előnyös házasság kínálkozott szá-mára. De hát elvégre magad is beláthatod, tizenegy év, — hosszú idő az és Márta még mindig szép és fiatal...

Sámuel eleresztette a feszületet és erőtlenül hevert, arca borulva a földön. E szavak leverték teljesen. Multja emlékeinek zuhatagja hatalmas erővel omlott reá és nem volt többé hite az ellenkezésre. „Márta még mindig szép”, — mondotta ez, — „szép és fiatal”. Óh! S „ő sohase vette ajkára” nevét... Nem vette — ajkára...! Amelyek ellen küzdött hosszú éveken át, amelyeket csak egyszer érintett, most újra elhatalmasodtak rajta s neve, amelyet teljesen kiirtottnak vélt agyából, amelyben évek során nem tűnt fel egyszer se, most újra megédesítette nyelvét, hogy el-dadogta és arca felrémlött remegő lelke előtt. Sámuel még vívó-dott, de e képeknek már nem volt ereje ellentállni. Emellett éppen harmadnapja böjtölt s az éhség, amely más körülmények között áhítozott érzelmeket keltett benne, most valósággal dühre változott. S lelkében letagadva vajúdott a kérdés: mit tud Mártáról ez az ember?!

— Talán még emlékszel Simeonra, az ácsra, — folytatta a lyeknek nem tudtam a nevét, lévén útiterképem maga a föld s órá-m halt a felesége. Négy apró gyermeke maradt, Istenem, már régtől szerették Mártát, aki mindig jó volt hozzájuk és Márta még szép és fiatal s tizenegy esztendő sok idő... De hiszen te nem is hall-gatsz ide, Sámuel, bizonyára befogod a füled... Minek beszéljek hát?

Sámuel alig tudta vadul összezárt fogait szétnyitni. Nagyon szenvedett. Rekedten, tompán mondotta, alig hallhatóan:

— Beszélj!

— Voltaképpen nincsen is már beszélnem mit... Hát... Simeon a husvét ünnepe után feleségül fogja venni Mártát. És így ő bizonyára meg fogja szegni a fogadalmat, amit veled együtt

tett és nem hinném, hogy ezzel Istennek tetsző dolgot fog cselekedni... El is mondtam már, ami érdekelhet, áldj meg hát szent kezeiddel...

Sámuel e szavak hallatára felugrott, nekiment a falnak és két kezével bomlottan megragadva az ablaknyílást, felbődült észvesztetten:

— Bontsd le a falat, Dávid! Bontsd le a falat!

— Óh, még a nevem is eszébe jutott, — mormogta az meghatottan és a kitöréstől meglepetve. Sámuel pedig öklével verte a falat és bömbölt.

— Dávid! Bontsd le a falat! Bontsd le a falat!

Az nekiesett a falnak és botjával verni kezdte, míg a szent türelmetlenségében belülről akart neki segíteni a pusztá kezével s az éles köveket feszegetve, amint csekély erejéből tellett, egészen lenyúzta tenyeréről a bőrt. Dávid pedig eltávolodott kissé, hogy valami súlyosabb szerszámot kerítsen. Sámuel azt hitte, hogy el akar menni és kétségbeesetten kiabálta:

— Dávid! Dávid! Ne hagyj el! Bontsd le a falat!

Dávid egy jókora doronggal tért vissza s azzal verte tovább az ablaknyílást, Sámuel pedig eszelős buzgalommal segédkezett, bár nyilvánvaló volt, hogy fáradozása nem használ semmit. Dávidnak sikerült csakhamar annyira kiszélesíteni a nyílást, hogy egy ember kiférhetett rajta.

— Kísértsd meg, Sámuel, — mondotta ekkor. A következő pillanatban Sámuel vánnyadt, ráncos arca megjelent a fényben és felső testét mohón kilökte a szabad levegőbe. A nyílás azonban szűk volt még és dereka bennrekedt.

— Bújj vissza, — mondta Dávid, — kibővítem még egy kicsit.

De Sámuel nem hallgatott rá. Nekirugaszkodott és erejét megfeszítve, kipréselte magát a szabadba.

Akkor riadtan megállt. Szeme káprázott hunyorogva. Térde megroskadt, nem bírta el. Nem tudott kiegyenesedni. Szédült.

Mint egy régi, elfeledett ismerőst, rohanta meg a fény. Szakálla fehér volt, szennyes, feje csaknem kopasz, halántékáról vállára lógott a gyér hajzat, teste csontig fogyott és teljesen mezítelen. Csupán derekán volt a cilicium. Hátán az ostorozások sebhelyei vöröslöttek. Oldalából, amelyet szabadulásakor feltört, ömlött a vér. S a szent életben összefonnyadt arcot eltorzították kegyetlen, emberi indulatok.

Kilenc év után gyengén és bátortalanul szippantott egyet a levegőből. S az első lehellet komoran szóba tódult:

— Vezess az asszonyhoz, Dávid.

Aztán dűltan körülnézve, kifeszült, amennyire görnyedt, megkövesült gerince bírta s öklös kezekkel, merev léptekben megindult Dávid nyomába nyomasosan. S a szétvert odu, kilenc esztendőn át záró lakhelye, eltűnt az első forduló után.

S Z E M L E

SÉTA IDEGENBEN

— „LIHEGŐ ERDŐK”; „HALÁLFIAI” —

ÍRTA: SZABÓ LŐRINC

Utaztam, pár napot, s csak a szomszéd Ausztriában. Egy asszony kísért és két könyv, Budapesttől Grácig (ahol tizenegy évvel ezelőtt jártam már egyszer, szintén nő-pajtással s szerelem nélkül). A két könyv, melyet csak megjelenésük időpontja s ez az utazás kapcsol össze, folyton velünk volt, testi mivoltában vagy szellemileg, idegen lebzseléseink idején, velem utazott aztán Gleichenbergbe is, elkísért rövid és hosszú barangolásokra, hegyekre, falukba, másra, — aki a közelünkben lakott. A múlt év karácsonyán meg-a nap, meg a harangszó. Az asszony, beteg nő, inkább pihennie kellett, hol velünk jött, hol nem; de a két könyv már egészen összekeveredett ezekkel a sétákkal, úgy hogy számomra mindenkor kölcsönösen fogja bennük őrizni egymást táj és irodalom. Vitáink kissé rapszódikusak voltak s most, visszagondolva, már-már azt kezdem sejteni, hogy ez az egész (egyoldalú) beszélgetés tulajdonképpen csak előkészületben volt, jelentős részeiben egyáltalán nem történt meg és csavargás közben minduntalan megakadt és szétaprózódott, újra megindult, elkerült vagy kétszer körüljárt egyes helyeket, a séta természeti törvényeit követvén ő maga is.

Mindkét könyv olyan, amelyet megelőzött a híre: az egyik Fodor József verseskötete, amely címének — *Lihegő erdők* — önhibáján kívül megkésett s kissé gyorsan avuló pátoszával könnyen illeszkedett az új és patétikus májusba, a másik az új *Babits-regény*, a *Halálfiái*.

Az út a nagy parkon át kanyargott kifelé Bad Gleichenbergből; zsebemben jókedvű pénz; édes, tömött zsongások állítottak meg a forró délutánban: mennyi méh! mint élő, zöld, óriás méhkas zúgott fölöttünk egy-egy virágbaborult vadgesztenyefa! s az első keresztvölgyben szétnézve, látjuk a hegyoldalakat: villogó felhődarabokként tolonganak rajtuk a fehér kertek, almafák, szinte megfúl köztük a sok apró major: egy dionizoszi verseskönyv pezsgő-tajtétköz-összefolyó virágtengere ez! És fönt: sötét fenyves: oda megyünk, a Gasthaus Taferl-hez, a hegytetőre.

Körülöttünk a föld lírája: természetes, hogy először a verseskötetről esett szó, befejezett kiváló értékek azonnali konzervatív-sodásáról, Fodor vizuális erejéről, extatikus képeiről és speciális formai esetlenségeiről... képek... panteizmus... — szavakra emlékszem, aztán a beszélgetés határozottabb formát ölt: a költő

eddigi, könyvönkívüli szerepléséről, elképzelt jövőjéről és arról, hogy milyen szerepet játszik az Én a fiatalember irodalmában, mikor még inkább expresszív látja a világot s hogy később az Én, mint önmaga témája, aránylag háttérbe szorul, a megézés és kifejezés munkájának tágabb körben való elvégzésére, s a külső objektumokkal hogyan gazdagodik a szubjektivitás is.

Mentünk a leírhatatlan völgyön át.

— Ilyen költőnél, akinél Élet, Világ és Mindenség a nagyszerű nagyszerű általánosságát, szimbolikus tartalmát mutatja, — óh, nem mindenütt, de ilyenkor a legszembetűnőbb! — s aki, ifjú szerető boldog, dadogó elvakultságával, nem látja szerelme tárgyát, csak saját mámorait, aki tehát még nem tud s hite szerint nem is akar (ez nem igaz) objektíválni: mi győz meg bennünket egy ilyen költő különleges értékéről? A reagálóképesség gazdagsága és a kifejezés érzéki frissesége. Azt mondhatnám: szinte mindegy, hogy a költő — fiatal költő! — mit fejez ki: tehetségéről így is meg lehet bizonyosodni. Aki, költő, valami olyat ír meg nagyszerűen, amit egy idősebb haszontalanságnak lát s ami rendszerint az is, biztosan ki fogja tudni fejezni a „komolyabbat” is, ha majd az a „komolyabb” tölti ki érzésvilágát, — hiszen a kifejezés képessége már eredetileg birtokában volt! Persze, kérdés marad még mindig, mennyire telik meg tartalommal az ifjú: a kifejezés adja a művészetet, a tartalom e művészet jelentőségét.

— Ez csak részben vonatkoztatható Fodor József: ő már rég túl van ezen a stádiumon, noha kötete nem jelzi fejlődése látható útját. S van benne ma is bizonytalanság, visszaesés a kitűnő tehetség kezdő-stádiumába. Megjegyzem azonban, hogy az ő kezdő-értékei is különlegesen, többek a rendesnél: verseinek érzelmi feszültsége már akkor tartalom volt, súly, abban az értelemben, amelyben mingyárt részletesebben beszélek róla... Egyelőre maradjunk az extatikus képeknél... Díszességüket önmagukért s a jövőért csak dicsérni tudom: eredeti színek, ízek, szavak. Lehet, hogy forróságuk tömegben forszírozottnak hat, lehet ez a fuldokló gazdagság egyhangú, — a szerelmes is követeli és forszírozza a pásztorórákat s nem találja unalmasnak a boldog ismétlődéseket! Azonkívül ezek az erőtől-ájult, fülelt-fuladt hangulatok pillanatonként gazdagodnak a meglátás új meg új kincseivel, s e versek új meg új részleteket merítenek elő, erős, túl-izgult s nem túl-izgatott plain-air-ben, mintegy új meg új oldalról fotografálva le a természettel egytest költő belső erdejében — mindig ugyanabban az erdőben — az erdő összetevőit, új meg új tisztásokat, szakadékokat s az érzelmek egész, kéjesen nyújtózó-szétkigyózó vegetációját.

— Mily nagyszerű ifjúság: így jelentkezni, ily szép kötetel, ennyi szín-telítettséggel és ily hatalmas szóval! Mily lelkesítő e természetes bőség a száraz dogmatizmussal szemben, mennyire élet, magát-alakító és magát-akadályozó s gátjain is csak viharosabbra megdagadó áradás! Mily gazdag ez a szerelemmel és gyü-

mölcsvérrel átítatott nyelv! Bőség és bőség, — el sem fér saját magában, kicsap a még bizonytalan kompozícióból s extázisa tetőfokáról nehezen tud alászállni. Káosz ez a stílus, bozót és mámoros erdő, csíráztató anyaföld, metafizika és szeszvillogás a levegőben, fülzúgás, láz, erjedés, állandó, homályos erőfeszítés, teremtő lelkeség, és csupa érzékiség: Fodornál remegő testiséget és izgató plasztikát kap a szó, szélsőséges hevülete gyujtogat, amerre jár, lélekben éppúgy, mint a tárgyakban, vagy sajgó dermedés lesz, önmagába-döbbenő vagy lázongó pompa, mely mitológiává eleveníti a külső és belső valóságot, fuldoklásig szívja magát a dolgok emanációival és dolgokat projiciál és esztétikai meglepetéseket tud csinálni a legegyszerűbb földi mozdulatokból. Testiség mindenütt, kitüzesedett, feszült, támadó érzékiesség a témákkal szemben, bár maguk a témák csaknem kizárólag szemérmesek s inkább szólnak a költő elragadtatásairól és iszonyodásairól, mint reális életéről. A forró színek körvonalat kapnak, a szavak kis képekké tömörülnek, önálló, sokszor parnasszien szépségekké, de zártságuk vagy önállóságuk a kompozícióilag is kész versekben olyan — néha szimbolikus háttérű — érzelmi egészbe oldódik, amely már messze esik a parnasszien-leíró költészet kevésbé közvetlen emberi szándékaitól. Tehát: expresszionista feszültségű nyelv, parnasszista kép-eszközök, lírai hatás; zenei elemek meglehetősen elmaradnak, sőt talán távollétük vehető a legérezhetőbb (s nem stílszerűtlen) hangzásbeli hatásesszövegnek... Ma mintha ilyesmi volna Fodor öntudatlan ars poeticá-ja, természetes megnyilatkozási módszere... ami persze mind forma-tehetségére vonatkozik ennek a kemény, erős, vidéki-gyökereit nagyon őrző fiatal léleknek, ennek a háborgó és tisztulást-váró, új „örök Én”-nek.

— S most, nem nézve már csak-szépségnek ezeket a feszült, barokk szépségeket: lehet ilyen feszültség esetében gondolatszegénységről beszélni? Azt mondja nekem a minap egy fiatal költő, meglepő kritikus látással, hogy kötetének — sokatígérő verseskönyv, másfél évvel ezelőttről — tulajdonképpen az a baja, hogy nem mond semmit. Igazat adtam neki. Az írónak, valóban, jelentenie kell valamit, sokat, vezetnie kell. De mit mond Fodor? Ilyen az ő semmitmondása a csak-dísz-versekben is? Istenem... az élet nagyszerű, vagy az élet ronda, az emberek gyalázatosak, én egy vagyok az istennel, tehát nagy vagyok, egyetmást nem értek a világból, és leírások, vallomások, önjellemzés, „meghitt társalkodási viszony a természet erőivel”: józanon lemeztelenítve egyik sem hatásos mondanivaló, még pár sor teljessé bővíthetné a felsorolást s az is nyilvánvaló, hogy új sincs bennük... Mégis: ez a költészet testvére annak, amelyik „nem mond semmit, de azt szépen mondja”? Nem! Ez a költészet szuggerál, hevületének átvétele a tetszésen túl beszél bennünk: ez a nagyszerű táj, köröttünk, ez sem szól hozzánk szavakkal s mégis mily sokat tud mondani! Helesen szuggerált kis és nagy érzések hatása alatt valahogyan az élet maga kezd gondolkozni az olvasóban, jobban mondva: a lel-

künkbe-hullt szavak magvai kikelnek s noha a virággá-építést már mi végezzük, öntudatlanul, e továbbépítés teremtője és ura mégis csak a költő. Lelki helyzet megfelelő precíz fölvázolása és kivetítése: minden jó versírásnak ez a kulcsa, s ami ezen túl van, az már csak kívánatos járuléka. Minden lelki helyzet mindig alkalmas a kivetítésre, de kivetítésére nem minden pillanatban alkalmas a költő: a tehetségek egyéni különbözősége, az életkor s a téma természete szabják meg, hogy az érzéstartalom és a gondolati tartalom keveredésének melyik fokán következik be a kristallizációs pillanat. Az érzés gondolattal, a gondolat érzéssel telítődhet s ez a folyamat egyformán lejátszódhat a költőben vagy az olvasóban. Elképzelhetetlen, hogy jól kifejezett érzéshez ne épüljön hozzá gondolat is, — fordítva is igaz a tétel, de ekkor már változik az intenzitás mértéke. Minden más babona, rövidlátás.

— Mindamellett tény, hogy ez az elsőrangú költő általában még kívül áll az életen, mellyel oly egynek érzi magát, a Kozmoszban él, amelyhez a fantázia fűzi, s belső kozmoszában, mint az álmodó szerelmes. Ne higgye, hogy az ébredésnek nincs lírája! Most még legtöbbször ez a kettő keveredik benne s ezt nem kifogásolom, amikor azt mondom, hogy Fodor, már meglevő megkülönböztető értékei és néhány olyan verse mellett, amely a líra csúcán áll, a jövőtől még nagyon sok tartalmi tárgyasodást és fejelemézettséget kaphat s kívánatos, hogy kapjon is. Amióta az irodalomban szerepel, véleményem szerint máris többet, nagyobb művészi biztosságot érhetett volna el. Ziláltság és zavar és dühös pátozások van benne s a fiatal lélek szinte tetszeleg magának ezekben is, pedig legjobb értékei nem belőlük erednek. Ez a patétikus tehetség nemcsak hasonlat-torlaszok emelésére hivatott, s nem maradhat véletlenek és metafizikai bizonytalanságok szolgája, hiszen gyakori részletekben s sok egész versben ma sem az már. Most még inkább csak az olyan tartalom kongeniális vele, amely maga is vihar és irtózat és rendetlenség: a víziós leírások: Bál isten az olasz harctér esti horizontjának óriási tájából issza az embervért. Ezek a csúcsok, és sok csúcs van, de még gyakoribb e stílus öncélusodása, s valami komponálásbeli fogyatékoság. Kisebbségi tehetség örülhetne a hulladékoknak is, de Fodor ne örüljön a fölösleges, tehát rossz, túlhabszásnak, erőpazarlásnak. Fascinálólag hathatnak rá nagy példák, kevésbé látja a gesztustalan szépséget, nagyságot és egyszerűséget, ami szintén legmagasabb irodalom, s talán még nehezebb is. Érett, nagy költő, s egyszersmind — tehetségének milyensége nem engedi, hogy szimpatikusnak mondjam ezt a tulajdonságát — naiv lélek, aki korlátokat emel maga köré, a kései Ady világában él (ami meglátszik nyelvén és szófűzésén is) és abban a Vajda János-féle egyhangú vízió-orkánban, amely, emlékszik? az Alfréd regényében szentegyházakat tép ki a földből, mint odvas fogakat, máskor meg ifjú és tapasztalatlan meggyőződése szent és vak erejével sántáni-isteni mennydörgéseket indít, roppant kifejező-gazdagságát prófétikus általánosság kon-

kluziójába szegényítve, például a haladás ellen. Naivság, persze, de közben mily erő, egészség! frissesség! S mily kivételes tehetség, minden salakjával együtt, az egész ember! Az egész magyar líra legnevezetesebb kötetéi közé fog tartozni a *Lihegő erdők*, ez az „első verskötet”, ez a konzervatív-expresszionista dsungel, tele nemcsak a szokásos oroszlánkörmök nyomaival, hanem, hogy kissé erőszakolva folytassam a képet: izmos oroszlánkölykökkel, melyek közt teljesen kifejtett díszpéldányai is sétálnak a leghatalmasabb fenevadaknak. Fodor könyve nem „első verskötet”, hanem legalább három első egyszerre, értékben és időben egyformán...

Az Ungarische Krone mellett fölfelé indultunk, jó ideig, fárasztó kapaszkodón. A hegy lassan emelt bennünket, a fönti erdő incselkedő játékba fogott s egyre sűrűbben küldözte felénk előőrseit, már jött a fenyves is, világosbarna függőlegeseivel, s lábunk alatt évtizedek óta hullott tülevelek ropogó, síkos padlózata. Gyanús, súlyos, gyógyító szagok forranak a benyílzó napban.

Kísérőm, a beteg asszony, elkábult a föld, erdő és nap egészségétől.

— Látja, — mondom neki s szénézünk öt-hat kis falu fölött, mert a kilátás egyre tágul, — ez is Egészség, bár más, mint a Fodoré, a Babits könyve. Mert nem az ész betegsége minden romantika és nem gyógyulás-e a józanodás? Valami különös egészség megtalálható Babitsban: a köztudatnak paradox állítás, pedig ily nagy s ily módon nagy munkát végigmunkálni és befejezni, a testről is a legjobb orvosi bizonyítvány...

— Legnagyobb műve volna? Valószínűleg. Bármelyik kötetével hasonlítjuk össze, külön, természetesen ez a legértékesebb. A lírikus, esszéista és a regényíró összefoglalása. Maga tudja, hogy a *Gólyakalifa*-t én nem tudom annyira becsülni, mint némelyek s tán Babits maga is, a kitünő *Kártyavár* kompozícióját tisztelem, Babits fejlődése meglep, de az az épület egészbenvéve nekem még kissé szárazdeszka- és betonszagú, szellemileg is. Akkor még forszírozni kellett Babitsnak, úgy hiszem, a realitást... Ezzel az új regénnyel megszűnt benne minden gátlás, amit költő prózai műfajban érezhet s megmaradt mégis a lírikus gazdagság, éltető szépségnek és vérnek a Testben.

— Mily nehéz olvasmány! Pedig milyen érdekes! Tudja, — folytattam és neveltünk — mikor Grácban uzsonnáztunk, a piacon, annál a tömör salzburgi sajnál, *ohne Rinde, wie Butter streichbar*, nem véletlenül jutott eszembe a *Halálfiú*. Annak a stílusa, mint írójának gondolatai, épp ily nehéz és olvatag, *ohne Härte*, komprimált, kondenzált. Egzaktsága és komplikáltsága, amely oly tisztán átmutatja a benne levő tartalmat, mintha üveg volna, vetekszik a Meredith-ével és a páratlan Proust-éval, akiket különben megvallom, nem ismerem még túlságosan jól, de emellett hihetetlenül költői, s ami a legfőbb: költőisége nem regényellenes, hanem a kifejezés tömör plasztikáját szolgálja. Manapság legjobb próza-

íróinknál is ritka a stílusgond, az elszórt expresszionista s még későbbi akaratok meg, a tárgyi életesség hangoztatása mellett, úgyszólván csak stílusgondból állanak. Szóval, íróink megvetik a stílust, s némileg joggal . . . De gondoljuk meg, mily érték az a Halálfiái-stílus, amelynek egy-egy mondata naturalistamód csak kétszer-háromszor oly hosszan volna kifejezhető! Nagyon figyelmesen olvastam ezt a teljesen reális könyvet (végig kijegyeztem benne még a sajtóhibákat is) és minden oldalon kétszer-háromszor elidőzhettem egy-egy képnél, amely nem külön díszként henyélkedik a helyén, hanem, míg tudományos pontossággal meztelenít precíz jelentéseket, szómögötti, szimbolikus tartalmával továbbfolyik az eseményekben, vagy ő maga fejleszti tovább magát. S a továbbfejlesztés megint nem öncél, nem az író elmerengése hasonlata szép áramlásán, hanem, ha a kép jelentkezése pillanatában az érzékelhető megjelenítés eszköze volt, önállósodása folyamán továbbfejleszti az eredeti gondolati helyzetet, új alany vagy állítmány bekapcsolásával vagy a jelzők metamorfózisa révén fölöslegessé téve új, későbbi realitásfázisok reális megrajzolását. A naturalista kifejezés ehhez képest plump, s egy-értelemre-hangoltságát csak bőbeszédűséggel pótolhatja, ami különben nem hibája, csak sajátsága. Tehát *nem* költői ez a Babits-stílus, hanem a költőiség-adta kis- és nagybetűs előnyöket is felhasználó-realizáló: ilyen módszerrel csak a legfegyelmesebb alkotó dolgozhat, aminthogy a *Halálfiái* sok más tekintetben is a fegyelmesebb diadala. Az említett eljárás, kevésbé konzekvensen, kissé fellengzősen s ezért máris avultan, megfigyelhető Jókainál is: Jókai is költő volt! Nem mondom, itt-ott furcsálltam képeket, de mit számít ez a pár hely hatszázkilencven-hatszor harmincöt sorban! Éppúgy nem számít, mint ahogyan csak érinteni lehet a regény rengeteg emberi és kulturális lélek-területet megmutató részletgazdagságait: a részletértékek, stílusban és tartalomban, itt élő izületekkel kapcsolódnak az egészhez, föl lehet rájuk hívni a figyelmet, de ők maguk elmozdíthatatlanok a helyükről, — még egy-egy gondolat axiomatikus megfogalmazásában is elsősorban a szerves beépítettség a fontos.

Letértünk az útról; virágos rét: érdemes figyelni minden apróságra.

— Mily fáradságos lehet ily gonddal írni! Úgy tudom, nyolc évig készült ez a regény. Megérte a kitartást . . . — Hallgatva, lassan mentünk az elhagyott hegyi tájon, s valahonnan egyszerre, váratlanul, kétségbeejtő valószínűtlenséggé és képtelenséggé torzult a példa és elképzelés: Kitartás? Mikor az ember három nap alatt vagy egy hét alatt éhen pusztul! Nyolc év, mikor az író gyerekei reggeltől délig megéheznek! Az Irodalom megbecsülheti az eredményt, a kitartást, de az Irodalmi Élet másra kényszerít: szerencsés esetben még nem becstelenségre, hanem arra, hogy egy „országos nevű, kitűnő regényírónak” három nap alatt kelljen megírnia egy tíz éves regényt. S utána riport, a rögtöni pénzért, cikk, az egy napos fellélegzésért, gyorsáru a kapitalistának, s jaj, ha a tőke

lemond az életadó kizsákmányolásról! Kitartás? rendszeres munka? tisztesség? Hiszen a véletlen tartja meg a dolgokat, a véletlen dirigál . . . *Móricz* Zsigmond szavaira gondoltam a *Pesti Napló*-ban és otthoni harcmodorokra, a jelen tények gonoszságára és erejére: *az a közerkölcs, hogyha valaki kritizál, azt meg kell fosztani nyugdíjától s másnap felszólítani a szerkesztőjét is, hogy csapja el! S: ha valaki olyat ír, ami nekem nem kellemes, a kenyereit, egzisztenciáját, életét összerombolni!* Én sem hiszem, hogy úri, korrekt és kiváló szellem ilyesmit akarna. Pfuj! Még szerencse, hogy a kitartásnak, mely gyakran hajlandó megroppanni, oly erős támasza a környezetaljasság reakciója, a felháborodás és büszkeség! Igen, kitartani és szuggerálni a becsületességet! Szuggerálni a vak elfogultság felé éppúgy, mint a megérintett hiúság természetes, emberi, önző fájdalomával szemben!

Mennyi virág mindenfelé! Beszélek, hogy felejtsem ágyrajáró és szénlapátoló és kávéházi kölcsönökön tengődő íróbarátaimat a Nyolc Év tiszteletében.

— A realista elbeszélő, Kodolányi vagy Móricz, mikor nem stilizál, csöndes, kényelmes ösvényen vezeti hallgatóját, — a környező táj maga éppily gazdag lehet. Babits elbeszélése nem a mindennapi közlekedés útjait használja: magán a réten kanyarog, mint most a mi lábaink. Mindkét esetben az a fontos, hogy közben vezetőnk mennyit mutat meg a tájból s a cél, ahová eljutunk vagy nem jutunk el. Kizárólag az útnak, irodalomban a stílusnak, barátja lenni: megszükitő értelmetlenség, melynek a modernnek talán még inkább hívei, mint a konzervatívok. Persze, nem mindig gondolkodtam így: hanem csak *l'art pour l'art*-osan vagy — később — *l'art pour l'art*-ellenesen: megfogtak a részletek: holott a legmodernebb izmusok a legirodalmibb irodalom, új *l'art pour l'art*-elv, levezethető a régiből, hasznos, de tökéletlen, mint minden elv. Mind ezt pedig azért mondom, mert ma a stíluselfogultságot látom az irodalmi élet egyik legnagyobb eszmei bajának, s azt hiszem, ez a baj meg is marad mindaddig, amíg az írók és kritikusok a különböző izmusokat dogmáknak s nem egyszerű jelzőknek tekintik, sosem felejtve, hogy a jelzők száma végtelen! S mondom azért is, mert a *Halálfiái* stílusán ideálisan lehetne tanulmányozni minden elképzelhető stíluskérdést, és mert nemrég fölvetődött bizonyos elképzelt szellemi és esztétikai Univerzalizmus rendszerének gondolata, amelyből nézve megérthető, tanítható és igazságosan megítélhető volna minden részletesztétika és mindenfajta irodalmi termék: az egyetemes életbe szervesen beletartozó s csak látszólag elkülönült sok kis egyén. És: megjelent a *Halálfiái*, ilyenféle univerzális szemlélet terméke, egyesítve magában konzervatívséget és modernizmust, élő, speciálisan babitsi mű, egyetemességében és élettelteltettségében túlnóva az eddigi babitsi specifikumokon. Univerzális könyv: a megmunkálás egyéni eszközei gazdag kincstár, egész esztétikai univerzum, gondolatai pedig — esztelenség volna kifogásolni, hogy ebben a történelmi regényben nagyon fontos tár-

sadalmi problémák nem szerepelnek, vagy még nem szerepelnek aktualitásuk mai színeiben és élességével! — szintén univerzális ismeretét, átérzését és körüljárását bizonyítják mindannak, ami embert és közösségeket mozgat. Egyszóval: európai, univerzális mű, s nincs meg hozzá az univerzális szellemű közélet.

— A stílusról volt szó, úgye? s arról, hogy itt érdemes figyelni mindarra, ami mellett az olvasó, e regény utazója, elhalad. S hogy a cselekmény vidám turista-lábai virágok közt járnak... Ezért bizonyos mértékig ünnepélyes, sőt patétikus ez a stílus és ez az analízis-mód, — ez azonban a megfelelő helyeken öngúny is, és szinte a pátosz öngyilkossága, úgy hogy csak a szerető fölény ünnepélytelen ünnepélyessége az állandó benne: hétköznap és ünnep magátólértetődően egyesül ezen a virágos réten is, ahol most mi járunk. Megemlítem a latin szavakat is, a mitológia stílusba-realizálását: finom részlethatások, éltető jellemzés mellett kitűnően éreztetve az idegen idő távlatát. Babits, úgy érzem, a mozinak is hasznát vette, nemcsak a kezdőfejezetekben, amelyek éveket vetítenek és pattantanak előttünk: itt inkább a szerkesztés mutat moziszerűségre; az igazi és érdekesebb moziszerűség rejtettebb e stílusban: figyelje majd meg, hogyan hozza közelebb a dolgokat s hogyan távolítja őket a szavak tárgyszerűbb vagy elvontabb megválogatásával, aszerint, hogy precíz vagy inkább hangulati hatást akar kelteni és hogyan tud tudatalattiságot sejtetni elfolyó remegésekkel, amit nem a szavak tartalmából, hanem csak — hogy úgy mondjam — homályosságuk fokából érezhetünk ki. Távlatszerék minden fajtája szerepel itt és premier-plan és egymásrafotografálás, — alázatosan, ahogy a cél és kifejezés szolgálaihoz illik s nem lázadva modorra, mint rossz forradalmároknál. Nem hallgathatom el, bár mellékes, hogy Babitsnál általában sokat szerepel a must meg a lekvár, a jó baracklekvár íze, — nekem túlsokat és hogy szerintem néha túlközel kopognak egymáshoz „ama” Nagybetűk Koturnusai... Viszont mindez együtt, ez a prózastílus, csodálatosan objektív, objektíválja a lírát is: a lelki folyamatok ily szimbolikus-reális analízise megteremt valami parancsoló mechanikusságot, az elhívés ellentmondás nélküli, gépies állandósulását: mintha érzelmek kémiai laboratóriumában volnánk: minden törvény, biztos s mégis van ebben a józanságban valami ijesztő, démonikus és szürreális, mint a tudomány mélyén. Fokozza e módszer hatását egy másik különös eszköz, amely látszólag összeférhetetlen az előbbi komolysággal: helyenkint riport- és ponyva-hang szólaltat meg fordulatokat, önkénytelenül is jellemezvén megfelelő lelki vagy eseménybeli helyzeteket s megint csak parancsoló-elhíthető objektivitást adva az elbeszélő írónak oly pontokon, ahol nem lehet objektív, mert ő maga sem lát tisztán s csak mendemondákat közöl, száraz fentartással: „Evvvel ellentétben áll Gyula vallomása...” Ennek testvérei a kissé kalandos idézőjelek, hivataloshangú, akterszerű objektivitás, költőivé-emelt detektívregénymotívumok: Babits régóta ismeri a gide-i *sotie* élvezetes ízeit.

— Egyébként is élvezet figyelni az írónak ezt az objektivitását. Háttérfestő, zárójeles részeknél csaknem történetírói kívülállást észlelhetünk, hangja itt költői, magas vezércikkhang, hiszen csak utal olyan tényekre és emlékekre, amelyeket az olvasó legtöbbször vezércikkben hall fölemlegetni: s ennek is valami külön életszaga van s telíti az ábrázolt helyzetet a megszokott, tehát megbízható adalékfelsorolások bizonyítóerejével. Még érdekesebb azonban az az objektivitás, melyet az első személyben nagyritkán, zauberbergi többesben már többször beszélő író a saját alakjaival s rajtuk át a saját regényével szemben mutat: kritizál. Megkritizálja a saját irodalmában a saját módszerét, közbevetett kis mondatokkal, megjegyzésekkel, áthidalásokkal, módosításokkal, melyeket nem könnyű észrevenni, hiszen állítmányukban az első személy sohasem szerepel. Mintha másvalaki teremtette volna az alakokat s ez a más író Babits baráti széljegyzeteit beékelte volna, két vessző közé, ide is, oda is: és ezek a kritikusi kis megjegyzések ebben a stílusban szintén éltető momentumokká olvadnak, elbeszéléssé! S az író tovább megy, apróságokban tovább keveri magát és a regényt, az életet és az irodalmat, valahogyan pirandellói értelemben (amit már *Gide* és *Thomas Mann* is megcsinált, sőt *Jókai* is, azt hiszem, *A tengerszemű hölgy*-ben), — regényelméletet fejt ki regénye folyamán, de oly módon, hogy cselekmény és esztétika egybeépülve kölcsönösen mozgassa egymást előre. Egyáltalán, az egybeépítés szempontjából megoldások *trouvaille*-bányája ez a könyv.

— E nagy és sokrétű objektivitás mellett hol marad a líra? Bizonyos lírát elárulnak már az előbbieket, ez azonban az író műhely-lírája írás közben; azután, minthogy a *Halálfiú* nagyrésztben önéletrajzi regény, ott a főhős alakja, a család, a vidék, a mult emléklírája: ez már az emberé. A kettő keveredik régi Babits-versek regénybe-dolgozásánál: mennyi líra, mennyi vers van elrejtve a *Halálfiú*-ban! Meglevő versek, amelyek számára mostani prózaruhájuk nem elég inkognitó Babits költészetének ismerői előtt! S versek vázai, versélmények központi magvai, — mily se-reg! Mint az *Ady*-novellákban... S mindez a regényben nem önállóan jelentkezik és nem szónokol: Babits lírizmusa csak az érzékeltetésben hevül önállóvá: tárgyhoz kötött, szükséges tömörítő szépség. Hogy ilyenek, az — mindazzal együtt, amit mondtam — Babits újabb megújódását jelenti, teljes prózairói kifejlődését, nagyságát és életképességét, amely egyébként a háborúutáni magyar irodalomra való reagálás finom jeleit is mutatja.

Újabb erdőrészből újabb tisztásra értünk.

— Az az érzésem, hogy Babits most már mindent tud ábrázolni, amit csak akar. Itt két vagy három generációnyi magyar életet fest, a vidék és középosztály társadalmi és szellemi életét, új és legjobb erőinek intellektuális rétegbe való emelkedését, fölszívódását, átalakulását, forrongó türelmetlenségét, ezzel szemben a maradi és megbízható föld vétkei és erényeit s mindezek fölött az

egyetemes elmúlást. Nem mondom el többet a regény földrajzából és életéből, nem mintha mellékes volna benne az eseményesség, épp ellenkezőleg! hanem mert azzal mondanék legkevésbé. Olvassa csak el, ráér egy hónapig... Fontosabb az, ami már ennyi jelzésből is látható: ebben a keretben igazán van alkalom három-négy család képviselőin át megmutatni minden oldalról s minden vonatkozásban majdnem minden anyagi és szellemi erőt, hajtóerőt és akadályt, amely Magyarország sorsát a jelen küszöbéig irányította s az embereket, újabb és újabb korok egyéni színeivel a főlshízen átfestve, mindig irányítani fogja. *Majdnem* minden erő: a parasztságról nincs szó s a közgazdasággal sincs kapcsolata a regény egyik főszereplőjének sem, Magyarország Üzleti Megalapozásának hangulata azonban jelen van s látunk lassú, szívós küzdelmet a pénzzel, jobban mondva: egy szőlőbirtokon át a földdel... A halál fiai hullanak, de egyre jobban kibomlanak a küzdő gondolatok, az ország fölé, az emberiség fölé és megfogyatkozott sorsok és megnőtt eszmék hatalmas deltával ömlenek (a mű igért folytatásában) a közelmúltba, amely akkor még tisztító, bizonytalan és félelmes jövőendőnek látszott.

— Küzdelem mindig ellenállást tételez fel, gátat, az igazságkeresőnek szintén vannak gátjai, ha más nem, a saját termékenyítő kételyei s a többi lehetséges álláspont megvizsgáló-voltának érzése. Az egyszerű tett-ember gyorsan cselekszik, az elfogult számára nincs komplikáció: tettben azonban más az eredményes, mint a helyes s az elfogulatlan igazság nagyon is komplikált. Babits mesterien ért a gátlások és komplikációk fölfejtéséhez. Tulajdonképpen melyik alakjában nincs gátlás? Nelli, Miska, Imruska, a főalakok, művészetének legfőbb próbakövei, valamennyien halál fiai, nemcsak azért, mert mulandó emberek a halhatatlan Mulandóságban, hanem azért is, — nem tudom, akarta-e az író ezt is kifejezni regénye címével, — mert nem életrevalóak, nem gáttalanok, nem életfiak a halandó Életben. Gyula sem, dehogya! E nagyszerű alak rajzvonalaiból nehéz következtetni arra, hogy milyen volna egy Pestre fölzüllő vidéki életzseni, akit nem a gátjai — pózai — vezetnek az életben; romantikája s az a felelőtlen levegő, amely körülveszi, nem építi elképzelésünket egy tisztességes Babits-tett-ember, egy hétköznapi valóság felé... Józsó már inkább, de az meg oly kicsinyes, antipatikus! Jolán: csupa gátlás, vénlányos ki-nem-éltség... Az öreg Döme és az öreg Cenci: hát ezek életfiak, igaz... De Döme egy múlt élet fia, aránylag a háttérben mozog, titkolt, megható szerelmével s nem annyira ő aktív, mint inkább tekintélye, helyzete, vagyona. S Cenci, az elpusztíthatatlan sors-Cenci, inkább talány, mint valóság, (noha teljes, reális ember), kissé már mitológia s a költő épp az ő nagyságának rajzában és szuggerálásban volt leginkább segítségére a regényírónak... ami különben mind-egy, fő, hogy hiszünk reális titokzatosságában... Babits még az újabb nemzedékben sem talál igazi tettekkészséget (hagyjuk most ki a regény zsidóit): a hisztérikus-pózos Erzsébet beteg lélek, az okos

Gitta életrevalósága kimerül az apjától örökölt ravasz alkalmazkodóképességben, s a kisebbik lányban, Noémiben, nem a becsületes öntudat, hanem a csitri-kokottság könnyelműsége otthonos az életben... Vagy talán az életrevalóság sohasem becsületes? A regényíró, mintha ezt érezné... Gyula és Nelli gyermekében, aki a regény végén is csak gimnázista még, szintén komoly defektusok segítik elő az életrevalóságot. Lehet, hogy ezek csak a kamaszévok szeleburdi önzésében ily erők s a folytatásban olyan alakká fejlődik a fiú, amilyent Babits eddig nem rajzolt a *Halálfiak*-ban: de, gyermekkoron és apán át, még ekkor is bizonyítaná legalább azt, hogy a tisztességes életrevalósághoz is kell a tisztességtelenség trágyája... vagy durva, paraszti eredetek szűz ereje, önzése... mert ilyen szálak is indulnak s a folytatás egyelőre sokféle lehet s el is maradhat... El tudnám képzelni különben még azt is, hogy Imruska, azaz már Imre, a becsületes tett és a cselekvő igazság embe-révé nő, mire a fogarasi havasok aljáról megint Pestre kerül, de ez nem valószínű: Babits túlságosan bizalmatlan minden közelről megismert erővel szemben. Titokban úgy sejtem én is, hogy ebben igaza van... ami nem változtat azon a tényen, hogy Babitsnak, ha van, akkor az igazságos, művelt és szabad erő ábrázolása terén van még fejlődni és tennivalója... A többi életet ugyanis pontosabban, gazdagabban, igazságosabban látja, beszélgeti és alakítja, mint sokszor tetőhöz ért művészetének értői egyáltalán várhatták.

— Emberek és generációk életébe ily mélyen és szélesen be-nyulni természetesen nem lehet anélkül, hogy az író ne kerüljön kapcsolatba a politikával. Tendenciáit e téren a tudatlanságtól s a zavarosságtól való irtózás ösztökéli. S minthogy a zavar hiányos tudásból születik s elfogultságra vezet: Babits fölhasználja e regény történeti, lélektani, önéletrajzi és kísérleti természetét arra, hogy benne — meghagyom a kifejezést teljes általánosságában — „körüljárja a problémákat”. Minden kérdést valamely sorsba ágyazva állít elénk, s az az érzésünk, hogy megszünteti a regényalak és regényíró dualizmusát: minden alakját éli vagy élte, tehát minden gondolatot, minden igazságot s ez megint nem puha eklekticizmus, hanem az a bizonyos kívánatos Univerzálitás, melyből következik egyrészt a jogosan szilárd meggyőződés, másrészt a megértés és türelem, az élet minden frontján meglévő relativitás fölismerése, az igazság és bölcsesség gyakorlati harmóniája... Megvallom, ez az utolsó mondat túlszépen hangzik, túl-ideálisan; bár nem fölösleges, s a regénnyel kapcsolatban nem túlzás... Babits módszere, eszmei problémáknak sorsokon át való teljes megmutatása, emellett a legművészibb módszer olyan írók megnyilatkozása számára, akik nemcsak hirdetnek valamely kész igazságot, hanem vezetnek az igazságok felé vivő úton, megmutatják az igazság készülését, akiknek politikája tehát, erre céloztam az előbb is, elsősorban pedagógia, mint a Goethéé. Nem új módszer, de nehéz (az íróknak), s van másféle is: Thomas Mann a *Varázshegy*-ben művészi szándékainak jórészt feladta a parttalan értekezés ked-

véért. Véletlenül tudom, hogy Babits eléggé kifogásolta ezt az eljárást. Én könnyebben elintéztem e kifogást magamban, azzal, hogy Mann csupa okos dolgot mond a buta világnak s igazi regényben életrekelte e gondolatok számára tízannyi hely kellett volna, de természetesen a Babits módszerét tartom nehezebbnek, művészebbnek, szélesebb rétegekre hatónak: eszmék metafizikai összekötötése helyett az eszme-materializációt.

... Már rég a Taferl előtt ültünk, öreg padon, előttünk az esteledő táj. Friss tejet kaptunk, a szelidség meleg italát, s a két könyv tovább beszélt:

— Hanem vagy száz oldal mégsem tetszett nekem egészen zavartalanul ebben az ideális regényben, a pesti száz oldal, a magyar fin de paix szellemi kavargásának rajza. Árnyalati elvontabbságát a téma hozza magával, erről nem is érdemes beszélni; hanem: az író itt szerintem elvesztette objektivitásának azt a különleges mértékét, amellyel az előbbi korokat és saját magának, Imrusnak, gyermekéveit festette. Objektív itt is, de az egész beállítás halk, rajongó vibrálással, valami finom, de mégis idegen, közbetolakodó lírával fátyolos. Imruska szellemi kamaszcusatáit vívja más kamaszokkal, lángol, érik, nagy kínlódások árán csöndesül... Utalások egyéni túlterjedő jelentőséget adnak ennek a forrongásnak, de részben csak kívülről élnek ezek az utalások, — hogyne! hiszen sem a tespedtség, sem a forrongás nemcsak annak a kornak volt tipikuma, viszont az írónak egyénileg épp az a kor kedves az emlékezésben!... Obligát célzások történnek, dokumentálások, melyeknek ereje kívül van a regényen: az író lelkében, de például bennem már nincs meg érzelmiségük... Babitsnak sikerült az ekkori eszméket és hangulatokat is Imrus ügyévé — vagyis regénnyé — tenni, nem úgy, mint annak a sok kulcsregénynek, amely szintén feldolgozta ezt az időt!... Mégis, némi kis idegen íz... Néhol határozott kitételekben (Imrus tudásvágya „egy ország elapadt velejében fölgylt fájdalom szomj”), legtöbbször pedig megmagyarázhatatlan hangulatáramlásokban elárulódik, hogy az író itt nem szabad teljesen az emlék romantikájától: líraibb, mint kellene. Ez a rész — ismétlem: csak árnyalatokról van szó — veszít történetírói hitelességéből s hatása, a lehető legdiszkrétebb formában ugyan, de önkéntelenül egy szellemi korszak és generáció öndicséretének hatásával válik rokonná. Ezt az öndicsőítést már sokszor hallottuk és olvastuk, a magyar irodalomnak talán egyetlen korszakát sem ünnepelték úgy a szereplői, mint ezt a kort, — aminek sok oka van. Természetesen: Babitsnál nem beszélhetünk ilyen túlzásról, mindössze azt gondolom, hogy ezen a ponton nem mentes egy közkedvelt irodalom-életi szuggesztívó végső és egészen könnyű kis mámorától. A személytelenség gyöngülése csak pillanatnyi, Babits untig elég fölénytel és kiábrándultsággal nézi azt a kort (nem egyes íróit!), hogy azonban regényének ezek a fejezetei csakugyan egy generáció privát ügyéhez is hangolódhatnak, azt véleményem szerint ő maga is érezte: az a szeretetteljes Kri-

tikai öntudat, amely, mint említettem, végig ellenőrzi és kritizálja a szereplőket, sehol sem szólal meg olyan kemény, gúnyos és elítélő rejtett megjegyzésekkel, mint épp itt! Mintha Babits ösztönösen és erőszakosan pótolni akarta volna objektivitása elejtett töredékét...

Csönd. Idegen utazás hatása: mintha kívül volnánk az időn. Magyar ügy idegenben: kinek? minek? A lírikus, akinek jegyzetei beszéltek, erősen vizsgálja magát, mert úgy érzi, hogy utolsó szavait már nem ő mondta. De nem csak azért érez így, mert ő maga nem abba a korba tartozott? Ahogy én ismerem, korrigálná magát, ha e tekintetben kételyei támadnának... Egyelőre azonban hallgat, majd a mai szellemi életre gondol, az új tespedtségre, amelyet mesterségesen tart fenn a politika, az új forrongásra, amely okosabb és egybefogóbb lehetne a réginel, ha a magyar közösséget, a forrongás éltető-elemét, nem a testi regenerálódás ügye foglalkoztatná s fájó nosztalgiával gondol arra, ami a közelmúltból csakugyan irigylésreméltó: a szabadságra és gondol a Nemlétező Terrorra, amely nagyon is sok oldalról fenyeget, ismét eszébe jutnak a harcmodorok és Móricz Zsigmond idézett szavai a Pesti Naplóban, a haladó magyarság és a „magyar baloldal” gondolata, melyet sajnálatos volna önálló értékű antiszemita szimpátiává, egyszerű negatívummá nevelni, s úgy érzi, hogy idegenség veszi körül hazájában is.

— Babits e regény pillanatában — mondja aztán — jobb ábrázolója az életnek, mint az irodalomnak. — És hozzát teszi:

— Ha találkoznék Döme bácsival, megkérdezném, miért Zsónak hívják a kutyáját. Miskánál elmenne ez a név, Hintássnál egyenesen stílusos volna...

Kelet felé Magyarország. Közel, de semmi sem látszik át belőle. Balra, Grácban, az egyik Anna uccai moziban most kezdődik az előadás: mint tegnapelőtt, bizonyára ma is zsúfolt nézőtér éljenez az oroszok nagyszerű új filmjét s hőjét, Uchtomszky mozonyvezetőt, aki, az 1905-ös Moszkva előtt, áttöri híveivel a megtorlásul kiküldött cári gárda századait, hoch! taps! s a mesterien fokozott kivégzési jelenetek soránál s a győzelmi misénél csakúgy zeng a nagy terem a pfuj!-ok viharától... Este van... S a regény egyik lidői jelenetének záró szavaival ér véget a beszélgetés: „A nap már lement, csurom vér”.

K R I T I K A

„WILLIAM CLISSOLD VILÁGA” ÉS A COBDEN-SZÖVETSÉG ANKÉTJA.

1. Ha hamarjában végignézzük a széthulló szellemi Európa ezer pártjának ezer vezérére, számtalan izmusának fanatikus hadakozóin, akkor Romain Rolland-on kívül talán csak az egy Wells érdeklődés az európai jelzőt. A többiek nagynémetek vagy spiritualisták, fasiszták vagy primitívek, antiszemiták vagy szabadkereskedelemvédők, — Wells európai. Nemcsak azért, mert mindezeket a problémákat befogja érdeklődési körébe, és nemcsak azért, mert megvan benne a fiatalos, nyugtalan keresésláza, amely az európai gondolkozást az újkorban az emberiség előharcosává tette s ma is megkülönbözteti az improduktív produciók Amerikájától és a végsőkig passzív Gandhik Indiájától, hanem egyéni nagysága miatt is. Wells kinő az angol határok közül és több lesz, mint az újliberalis, hasznos gondolkozás művész-zsenije. És van egy jelszava minden jelszók fölött: a szolidaritás.

2. Wellsről már régen van véleménye az emberiség olvasó részének; de ezt a véleményt kerek egészé, hogy úgy mondjam, művészi egységgé csak a „William Clissold világa” teljesítette ki. Az eddigi könyvei a fantasztikumból íveltek a racionalizmus tiszta, új erőre kapó logikája felé. A fantasztikus könyvek egyrészt jó iskolát jelentettek Wells számára, aki egy még sokkalta fantasztikusabb tervre gyűjtötte energiáit, másrészt szabad és korlátolatlan területet, amelybe belevághatott nagyarányú gondolataival. Azután jöttek a tudományos munkák és a többé-kevésbé még mindig fantasztikus hátterű társadalmi regények: ezek tisztán kifejezték a wellsi kritikát a dolgok mai állásával szemben — és a távoli ideált, amely felé megyünk, vagy mennünk kellene. Már a kritika is különös és újszerű volt. Nem a mai viszo-

nyokba helyezkedett bele és innen nézett a jövő felé, hanem, egy kicsit Platon módján, az ideális emberiség világához képest mutatta a mait, árnyéknak, lidércnyomásnak és mindenképpen tűrhetetlennek.

Egész sor regényében írta meg ezt, mindig ugyanazt a célt, de mindig egyben új szempontokat és részleteket gondolatokat vetve fel. A *William Clissold világa* a távolabbi jövő helyett a közelebbit, sőt a jelent, a cél mellett az eszközöket, a megvalósítás módját mondja el és így hitelesíti — H. G. Wells világát.

3. Mert Wells és Clissold azonosítása ellen igen energikusan tiltakozik a legautentikusabb: maga Wells. Talán azért, mert a Clissold-könyvben ajánlott megoldás csak mr. Clissoldot elégíti ki, mr. Wellset már nem. Ez a megoldás tényleg csak szükségmegoldás, lehetnek és vannak súlyos hibái, de mindenképpen elég életerős és elég valószínű annak a bebizonyítására, hogy Wells nem vértelen idealista, nem elégszik meg a célkitűzéssel, hanem belebocsátkozik a napi problémák nagyon veszélyes szövevényébe és itt is nagy tudós és nagy művész és nagy ember tud maradni. Nem a bármilyen zseniális trösztfejedelmek kezébe kellene kerülni a katonák és diplomaták kezéből kicsúszó hatalomnak, hanem a Wellshez hasonlók kezébe (elég „praktikusak” hozzá) — ha elegendő volnának.

4. De Wells nagyon egymaga áll. És ebben a magányosságban alig marad más tér tiszta, tehát elégtelen szellemének, mint a propaganda és kritika. Helyzetét jellemzi véleménye a jobbt- és baloldaltól: „Az emberiség mai vezetői olyan emberek, akik szívesen ellopnak annak a hegyi vasútnak a fékjét is, amelyikkel maguk indulnak a völgybe.” És másfelől, bár végig szocialistának vallja magát, a „májbjajos, hiú, kicsinyes” Marxot okolja nemcsak az osztályharc túlságos kiéleződéséért, hanem az igazi

szocializmus kátyúba jutásáért is. Lehet, hogy egyik vagy másik oldalra igazságtalanul vág. De koncepciója olyan nagy, olyan csodálatos, hogy elfelejteti a túlzó kritikát. Az emberiség megszervezésének gondolatáról van szó: a mai ezerféle bajnak konstitucionális oka a szervezetlenség. Szervezetlen a termelés, szervezetlen a fogyasztás, a művészi és tudományos munka, szóval az emberiség minden életmegnyilvánulása. Miért? Wells azt feleli, azért, mert gondolataink, érzéseink, cselekedeteink mögött még mindig ott áll a magányos ragadozó, aki voltunk, sötét önzésével, gyöngé szolidaritás-érzésével, homályos faji öntudatával — és ezért mennek veszendőbe értékek és energiák, életek és lehetőségek: az emberiségnek nincs még szervezete és nincs közös célja. Lehetetlen Nietzschére nem gondolni: „De ügye barátaim, ha az emberiségnek nincs célja, maga az emberiség se létezik még?”

5. Nem létezik. De lesz. Most születik. És Wellsnek ezer gondolata van a vajúdás minden részletproblémájáról. Izgatón érdekes tud lenni, éppen azért, mert csak az érdeklő, ami a jövővel függ össze, s ami minden emberben közös. Ezzel párhuzamos jelenség az is, hogy bár nagy tisztelettel van a pszichoanalízis tudományos jelentősége iránt, mint művészi eszközt aránylag keveset alkalmazza. Mert nem érdeklő a speciális, az, ami kuriózum az emberi lélekben, hanem csak az, ami általános, ami emberi és maradandó. Wells kollektív író, mint ahogy kollektív lesz a jövőben az emberiség; annak kell lennie, ha élni akar.

És Wells hisz abban, hogy élni fog. Hiába hangoztatja, hogy az elpusztulásra ma még éppen annyi lehetőség van, mint az összefogásra, ezen a kételkedő alternatíván is átérzik a hit. Hit a jövőben, a jövő emberiségben, amely tudatosabb, fajához ragaszkodóbb és szolidárisabb lesz a mainál. És én nem tudom mr. G. K. Chestertonnal nevésegesnek tartani, hogy Wells a saját unokája előtt bolru l t r d r e. Ez sokkal kevésbé nevéseges, mint a középkor modernizált kísértetei és skolasztikája előtt tér-

delni. És az emberek túlnyomó többsége se tarthatja nevésegesnek, ha csak nem tételezzük fel, hogy az a hárommillió ember, aki megvette a Világtörténelmet, nevetni akart rajta.

Wells elsősorban a fiatalságnak ír, annak a generációnak, amely elég közel van még Európa legszörnyűbb katasztrófájához, hogy tanulhasson belőle — és elég távol, hogy újra fölépíthesse azt a széthullott szellemi közösséget, amely nélkül nincs haladás remény, amely a háború előtt elég erősnek látszott, de a háborúban sem pusztulhatott el. Wells azt üzeni, hogy az összetartó közösségek nagyobbak és fontosabbak a különbségeknél. Ez a gondolat a fiatalságé, bár nem a feketeingesek középkori „giovinezzá”-jáé. És ha a fiatalság is a wellsi gondolaté lesz, megnyílik előtte a határtalan jövő.

6. A *William Clissold*-ban érdekes csoportosítja Wells az életműködéseket. Az első csoport az építés, — erre szolgál a táplálkozás, lélekezés csak úgy, mint az új gondolatok befogadása. A másodikba pusztulás, veszteségek, betegségek, balesetek tartoznak. A harmadik a kisugárzás: a szerelem, barátság, gondolatközlés. Wells előbbi két fajtájú életműködéséről mi itt csak annyit tudunk, amennyit ő könyvei mély lírájában elmond. A „kisugárzás”-ból már többet érzünk. Például új könyvével kapcsolatban a *Cobden-szövetség* ankétet rendezett. Maga az ankét nem volt túlságosan nívós. Szellemes és kevésbé szellemes előadók mondták el érdekes vagy kevésbé érdekes formában mindig hangsúlyozottan egyéni véleményeiket, lazán, vagy egyáltalán nem kapcsolódva a könyvhöz. Egyesek fölemlítették, hogy „készültek” az előadásra, mások viszont azzal dicsekedtek el, hogy nem is olvasták a regényt. Itt nem tudott a szolidaritás a vélt és csinált különbségeknél erősebb lenni. Mindez azonban nem fontos. Sokkal inkább az, hogy a megjelentek túlnyomó részben érdeklődő és lelkes fiatalok voltak, akik előtt hiába próbálják a konzervatív-liberális professzor ideáljává kövesíteni a nagy Európait, mert ő mellettük áll és közéjük tartozik hatvan évesen is. A fiatalok pedig hisznek

benne, — és ez a hit kinyitja előttük a határok szürke falait, észrevéti velük, hogy van más is, mint építkezési panamák és politikai botrányok, hogy a „vérhabok“ alatt nagy, súlyos és meleg gondolat-hullámok indulnak el, amik elmosásuk majd az akadályokat. És mert a nagy építés elsősorban pedagógiai feladat, a legfontosabb mégis csak a következő generáció meghódítása a nagy egység gondolata számára.

A hatvanéves Wells pedig ezen dolgozik.

Justus Pál.

KÁRPÁTI AURÉL: A NYOLCADIK POHÁR. (Athenaeum-kiadás.)

1. Íróink szívesen rajzolgatják a 30-40-50 évvel ezelőtti Pestet. Hálás feladat is idézni a közelmúlt hangulatát, azét a múltét, amellyel apáink és nagyapáink révén még eleven kapcsolatunk van s amely már nem „próza!“ Ma, de még nem is megmerevült Történelem: középütt áll a finoman ködlő emlék és a távol-idegen pózok múzeuma között. Hálás feladat és — bizonyos fokig — könnyű. Vannak szavak, amelyek — úgy-ahogy — egyszeriben visszahozzák amaz évek lanyha és édesded ízeit, vannak kipróbált rekvizitumok, — spinét, muskátli, zenélőóra — amelyek obligát díszletei minden ilyen históriának. S minthogy íróink javarésze beéri a hangulatkeltéssel, alig is kényszerül túl — és mélyebbre — menni stílusos szónál és stílusos díszletnél. A novellából és regényből mindössze a hangulati értékeket adja, az epikumot elsüllyeszti az *à propos* vagy a lényegtelen keret szintjéig: jellemek és események csak jó-rossz alkalom a kellő hangulat szétpermetezésére.

Kárpáti Aurél regényében semmi ilyes olcsóság, semmi silány könnyűség nincsen. A *nyolcadik pohár* is a „régí Pest“ regénye, de valóban regény. Akkor is becses volna, ha más korban és más helyen játszódna, — ha ugyan egyáltalán lehet ilyesmit mondani egy olyan történetről, amely a térrel és idővel, amelyben zajlik, abszolút szerves kapcsolatban áll.

2. Spilák Fausztin gépmester, a józanéletű, szorgos családapa, meg-

szokott vasárnapi hét pohár sörét egyszer — merő véletlenből — megtoldja egy nyolcadikkal. A végzetes plusz elszabadítja a derék ember képzeletét és Spilák Fausztin elhatározza, hogy kétemeletes bérházat épít. Meg is csinálja. Bankpénzen épül fel a ház, bankpénzen, amelyet vissza kell fizetni. Az egy pohár sörből kétemeletes ház lesz, a két-emeletes házból meg egetverő mitológikus szörnyeteg, moloch, amely kiszívja a Spilák-család testi-lelki erőit, bünbe, halálba, örületbe taszítja az apát, anyát és gyermekeket. A véletlen nyolcadik pohár a fátum gonosz lila fényekben villózik a tragédai alján...

Ez lehetett az író alapelgondolása.

3. Ezt az elgondolást pontosan sikerült is realizálnia a regény első felében. A véletlen pohár előttünk árad és dagad, örvénylik és rothaszt, emel és öl. A ház — a Ház! — egyre markánsabb szimbólumként nő a Ferencváros fölé s egyre mohóbb csápokkal nyul gazdáit után. Spilák Fausztin elhull a harcban... de ugyanekkor a regényből is elillan valami. Elillan az a friss és erős invenció, amely félköteten keresztül — szerelmi motívumoknak bravúrosan teljes kikapcsolásával — úgy leszögezte az olvasó figyelmét. A szimbólum vészes tüze megfakulnak, az események szokványos sínekre futnak s bár a szereplők sokat beszélnek a házról, sorsuk, tetteik elképzelhetők immár a nagy mozgatótól függetlenül is. Hasztalan a téboly, gyujtogatás, öngyilkosság és erotika minden szenzációja, a könyv szintje jelentékenyen süllyedt.

4. Egyébként a regény, mint Kárpáti Aurél más írásai is, egy kiegyensúlyozott, mértéktartó, tehetősége határait jól ismerő íróról ad hírt. A realiztikus megfigyelés finom arányosságban keveredik reflexív elemekkel, a stílus érett és egyenletes szépsége seholsem homályosul el. Az alakok — talán a ködös-légies Mili és a sablonuzsorás kivételével — igazán élnek, s együtt jól reprezentálják elmúlt világukat. A szerkezet is áttetsző, gondos építmény. És külön öröm a regény nyelve: a tájszavakkal izléseesen frissített, realizmusában is elegáns próza. Kardos László

MARCONNAY TIBOR: KACAGVA TÖRT KI A FAUN A PAGONYBÓL. (Kultúra-kiadás.)

Egyik versében ezt mondja Marconnay: „Hiába a futamodó éjszaka zsarnokainak minden fegyvere: kiríthatatlan gyökerünk: maga az Élet! Mi győzni fogunk s hajnalok és alkonyok ragyogása leszünk mindörökké!“

Valóban, az egész kötet egyetlen feszülő akarat: az embert „hajnalok és alkonyok“ ragyogásába emelni, felhők, virágok és csillagok édes harmóniájába iktatni testvéri láncszemül. Marconnay Tibor legfőbb ereje *idealisztikus pánpszichizmusa*, — a természet tárgyait és jelenségeit nemcsak hogy áttelekesíti, hanem eszményi magasságba is emeli, szinte rájuk mutatva: ilyen légy, Ember! Mintha arra vágnék, hogy szemgödörünkben napok villogjanak, homlokunkról lombok sarjadjanak. Égnek, földnek, ősznek, tavasznak szépségeit pazarul és vakító színekben önti, átmelegítve eleven érzéseivel.

Kár, hogy ez a megkapó, nagylenületű költő-lélek többnyire laza és bizonytalan vers-kompozíciókban jelentkezik. Az egyszerűség öszinte vágya gyakran hajtja pongyola-formákhoz, a súlytalanul-finom, ultrapszichikus sejtelmek kifejezésének nemes ösztöne pedig komplex homályba kergeti. Csupa elfolyó festőiség, sok frázis-szépség, semmi plaszticitás. Éles és pontos részletei alig vannak, kép és zene egyaránt fátyolos és egybemosódó.

Azonban bizonyos, hogy Marconnay így is jelentős költőink közé tartozik. Ösztönös ereje — ha egyszer kivajúdjá méltó formáit — még magasabb értékeink közé emelheti.

Kardos László

GIOVANNI PAPINI: ÉLŐHALOTT. (Athenaeum-kiadás.)

Giovanni Papini önéletrajzszerű vallomása, melyeket e kötet magába foglal, 1912-ben íródtak, a Krisztuskönyv és Papini katolikus időszeke előtt. Érdekes dokumentum lesz ez a könyv annak számára, aki majd az újkatolicizmus szellemi genézisét nyomozza és mérni akarja annak lé-

lekben valóságos voltát. De közvetlenül felhasználhatni nem fogja ezt a könyvet, hanem csak a stílusanalízis és redukció eszközeivel, tehát belemagyarázás útján: mert ez a könyv úgyszólván semmi csakugyanlelki tényről nem számol be és ez az érdekessége formális szempontból. Lélek-történet a lélek kikapcsolásával.

Papini elmellőz minden adatszerű detailt, mely az önéletrajzok belső realitását és emberi érdekességét megszokta adni: gyermekkori történeteket, melyekben nagy dolgok előre vetik árnyékukat, műveinek keletkezéséről szóló önpletykákat, diszkrétan és szerényen elmondott szerelmeket, emlékezéseket barátokra és ellenségekre, melyekből a kor intim irodalomtörténete összetevődnek — mindezt elmellőzi, hogy csak egyedül a szellem felfelé ivel, majd önmagába roppanó vonalvezetést figyelje. És rétor lévén, számára a szellem a pátozzsal egyértelmű: értékakarása az intellektuális furore eroico-ban valósul meg, a szünet nélkül való szellemi lelkesültségben, melyet évezredek latin kultúrákon átfinomított, fében izzó stílusa oly tökéletesen tud hordozni. De ennek a pátozznak valahogy önmaga az egyetlen tartalma: sosem tudjuk meg tulajdonképpen, mi az a magasztos cél, mely felé ünnepléses invocációi elcsendülnek, ki az az ércesen harsány istenség, aki benne készül lakóhelyet venni, — csak az egyvonalú, kevéssé modulált pátozz marad meg, mint patétikus akaratának egyetlen célja; farkába harapó kígyó.

Morális síkra áttéve: Papini pátozza az önimádás adekvát kifejezője. Az önimádás költőnél értékes tulajdonság is lehet: fejet hajtunk *Ady* Endre önnön nagyságát hirdető versei előtt, sőt többet is annál: nemcsak, hogy igazat adunk neki, ez nem célja a versnek, — hanem együtt élünk ezekkel a versekkel és *Ady* Endre önbizalmában valamiképp mi is felmagasztosulunk. Azután *Ady* önkultusza oly emberi, oly gyöngemberi: érezzük a sorsdobálta ember hisztorikus vonaglását mögötte, a fenyegetőn ott leső depressziót, reménytelenséget, önmagától való undort, mely talán a kötet következő versében már lecsap ránk, — embervolta így valósul meg, nagy felemelkedések

és nagy zuhanások polaritásában, végletek közt.

Papini azonban kontinuuosan imádja önmagát — skrupulusai, önbecsmérlései pózosak, rétorikusak, csak arra való, hogy a publikum ellenük mondjon és annál jobban tisztelje őt. Ön-ímádása nem eksztatikus felkívánczolás, nem szent örület és *Ady* predesztinációs hite, hanem egy közönséges meggyőződés a meggyőzések legpolgáribb fajtájából. *Papini* meggyőződéses ember, bár köpönyegforgatással vádolják tisztelői.

És ami ezen kívül van, újra csak rétorika. Néha megrendítő verbalizmusának zengő pompájában, néha lágy, némely mondatát kívülről kellene tudni. Mégis, ez a nagy rétor, így, néhány szélességi körrel északabbról megnézve, hűvösebb tavaszi ég alatt, — kicsit nagyon is szókimondó, mikor ki nem mondandó szavakról van szó, kicsit nagyon is hangos, kicsit vásáriasan mutogatja lelke kincseit, közönséges egy kicsit és nagyon talján.

Szerb Antal

MOLLINÁRY GIZELLA: ASZ-SZONYI ALÁZAT.

Sok respektábilis, sok megbecsültnivaló van ebben a női verseskönyvben. Mindenekelőtt a leplezett kiállása, ahogy kertelés nélkül — nagyon messzi a kultúrfeminista és az áldemonikus férfigyöttrő pózoktól — ősi asszonyalázatában meghajolni szeretne a férfi „letépő mozdulatára”. Ha lázad is itt-ott, amolyan csendes lázadás az, vagy inkább csak bensőséges vágyakozás külön emberiségért: „kinőni” az évezredek alatt sematizálódott „asszonyszavak mögül”.

Intim költészet Mollináry-költészet, vázlatok, pillanatfeljegyzések, futó rezonanciák, és annál jobban élnék és sodornak magukkal, minél homályosabb zugaiból keltek felszínre a léleknek. Ez a megállapítás egyes verseken belül, azok részleteire is érvényes. Mert képei, hasonlatai a realitás síkján olykor elbotolnak, vagy legalább is hibágyanusak, de az író csalhatatlanul biztos ott, ahol az absztrakt képlátomás kifejtésében nem zavarja a

valóságos látószem funkciója. „Viszony” című versében például „a kötszavak nyurga árnyairól” beszél, amelyek „elébevetődnek a megmozduló szónak” — ez a merőben irreális kép asszociáció rugalmasságával az egyébként több részletében efemer vers befejezésében emlékeztetően továbbbeseng.

Lélektani szituációkat egyebütt is helyenként frappánsan érzékeltet, de legegységesebb és legősintébb hangjait abban a néhány versében hallom, amelyben asszonyi gyónásainak természetes folyamatosságát maga az értelmi és érzésségi közölnivaló, mintegy észrevétlenül, látható és kitapintható költői eszközök nélkül hevít nemes dikcióvá; ilyenkor puritán mértéktartás és a gyónás katolikus ünnepélyességének ornemens nélkül való, a szó legjobb értelmében vett hétköznapi felfogása jellemzi.

Őszintesége azonban, ahogy egyszerű-másszor összevegyül egy kis asszonyi hiúsággal, mely mintha félszemmel tükörből vigyázná önmagának tetsző és mások tetszésére szánt mozdulatait: a kevésbé meggyőző ópuszokban szinte merkantilizálódik, mintha a költő felismerte volna, hogy az őszinteség érdekes és értékes költői hatóeszköz és ezt az észszerű felismerését tudatosan gyümölcsöztetné.

Verséinek formája a szabaddal, mely játékos lelkiségének mintegy legjobban konvenial. Mondanunk sem kell azonban, hogy nála a vers libre nem egy metrikus iskolázottságon át kialakult, speciális mondani-alkhoz idomult formamegoldás, hanem amolyan pongyola szabadoság, amelyben kedvére lubickolhat, mint valami lusta csavargó a napsütötte semmittevésben. Innen az a rengeteg esetlegesség, mely arra indítja a versekkel avatott intenzitással foglalkozót, hogy mintegy önkéntelenül belevájtson, átírja, jelzőket cseréljen ki, nyessen, írson, simítson, strófavariánsokat készítsen itt is, ott is. Mert nem egyszer bőbeszédű, egyéni mondani-alkja általánosságokba torokoll, lelkessége lelkendezéssé puffad, puritánizmusa banalitássá fakul, helyenként kínosan precíz: „a gyermeknézés szelídbeolvadottságával” írja

például, — és valóban ne érezné, hogy akár a szelíd, akár az olvadó nézés külön-külön is többet fejez ki, mint az ő csavaros fogalmazása? És egyenesen feltűnő a magyartalansága, a sok, apró, nem is zeneiség vagy más magasabb stílusszándék jegyében jelentkező magyartalanság.

Fogyatékosoknak, az első verseskönyvek tipikus kamaszszeplőinek egyébként sincs híjján ez a hepehupás gyűjtemény, igazi arcát mégis az a pár egyenletesen fűtött, teljes kiömlésű költemény adja meg, mely fiatal női lírikusaink legjobbjai mellé állítja Mollináry Gizellát.

Fenyő László

DORMANDI LÁSZLÓ: SÓLYOM-MADAR. (Pantheon-kiadás.)

Első nagy lírikusunk, Balassa Bálint, egyik legérdekesebb és legjelentékenyebb alakja a magyar multnak s romantikus motívumokkal, fordulat eseményekkel teli élete szerencsés és gazdag anyagot nyújt a regényíró számára. *Dormándi* László arányosan és ökonómikusan fölépített regényében szinte hiánytalanul pergeti le Balassa szerelmi s vitézi életének történetét ifjúkorától egészen haláláig, de közben érthetetlenül elhanyagolja a költőt. Pár oldal mindössze, ami a négyévszázados kötetből Balassa költészetének jut, de az is annyira fölületes és hangsúly nélküli, hogy felesleges sallagnak tűnik fel a különben is bőségesen dekorált főhős rajzán. Pedig, bármennyire érdekes is Balassa élettörténete, mégis csak költő-volta, költészetének irodalmi súlya ad alakjának a mi számunkra belső tartalmat, emberi és nemzeti jelentőséget, amelynek érvényrejtetése még az epikai hitel szempontjából is fontosabb az esetleges történelmi igazságnál. Ha helyeseljünk is, hogy az író nem idealizálta merev nemzeti bálványá hősét, hanem gyarlóságai, szenvedései, emberi közelségbe hozta, *Dormándi* Balassája nem jelenthet többet szemünkben az akkori idők sok hasonló kalandoránál és ezáltal regénye sem emelkedhet túl egy színesen megírt, szórakoztató olvasmány értékén. Mint

hogy a regény jól sikerült művészi konstrukcióját teljesen a hős figurája dominálja, annak perspektívatlan-sága az egész munkára is rákényszerül. Nincs tere, sem alkalm a írónak, hogy a felszínes, a csak dekoratív hatásnak eleget tevő korképnél mélyebbet, átfogóbbat adjon, megvilágítva a három részre szakított ország kegyetlen társadalmi viszonyait, a kor zilált lelkiségének, politikai zűrzavara-inak okait.

A zökkenőtlen elbeszélésnek talán éppen a túlságosan síma gördülékenysége az egyetlen hibája, mert nem érzékelteti az idő múlását, ami pedig az epikai hatás egyik legényesebb kelléke. E hibától eltekintve a szerkesztés biztonsága, az elbeszélés nyugodt, soha sem kirívó stílusú, epikus bősége azt mutatják, hogy a fiatal író technikai fölkészültsége valójában a nagylélegzetű epikus formákra kívánczik és ha komoly értékű mondanivaló szolgálatába kerül, akkor *Dormándi* Lászlótól még igen figyelemreméltó alkotásokat várhatunk.

Majoros István

ÖT SZINDARAB. (Mint az új bor; Az ezüst kazetta; A nyúl a bokorban; Husvétii vakáció; Világbanok.)

A Budapesti Színeszek Szövetsége a Magyar Drámaírók Ciklusa keretében legutóbb *Sándor Imre Mint az új bor* című darabját mutatta be. *Sándor Imrének* ez a második darabja. Színpadi írásait megelőzően néhány hosszabb novellával jelentkezett, melyeknek középponti magva egy-egy szexuális probléma volt. Ezekben a nem túlságosan tág horizontú novellákban kissé meztelen szándékú, de becsületes naturalista eszközökkel dolgozó írónak mutatkozott be. Első darabja, a *Szedjétek szét, csillagok* is naturalista színezéssel szexuális problémát indít meg el, a befejező allegorikus megtisztulás azonban már stílusváltozást jelez. Fejlődésében itt egyszerre jutott el Wedekind drámai összegező módszeréig s Hauptmann Hannele-jének szimbolista lírájáig. Új darabjában elveti a szexuális problémákat s figyelme a háború után elterjedt vallási szekták felé fordul.

A materializmus összedől tornyai helyett Sándor Imre is egy új hit lángoló fároszát akarja a mai élet kaotikus zürzavara fölé emelni: s ez a nemesebb szándékú akarat darabjának egyetlen értéke is. Maga az új hit fáradt, zavaros, másodkrisztianizmus: a „megváltó halál”, amely nemcsak az egyetemes emberiséget, de még a *Mint az új bor* papirosfiguráit sem tudja megváltani semmitől. Technikája csak a történet hét képre tagolásában emlékeztet az újabb színpadi törekvésekre, egyebekben — legnagyobb meglepetésünkre — hét sikertelen „felvonásvég”-kísérletnek, számtalan, hol mosolyt, hol bosszankodást keltő „nagy jelenet”-nek és egyéb elkozmasodott színpadi jóknak vagyunk a tanúi. Egyetlen mélybőljött szava nincs, mely élő embert idézne, egyetlen helyzete, amely a légüres tér bizonytalanságát ne hagyja bennünk, egyetlen színe, amelyet igaznak éreznének. Naív írói elképzelés tudja ma már csak a nyomortanyát s a miniszterelnöki palotát meseszálaival egymáshoz bogozni. De igazán hivatott s csillagokkal eljegyzett költői erő kell ahhoz, hogy a kettőt mégis össze lehessen kapcsolni. Sándor Imréről hiányzik ez a nagy költői erő, írói képességeinek fegyvertárában csak a naív elképzelést találjuk. A *Mint az új bor*: régi s új drámának egyképpen rossz. Egy tehetséges, de sokkal kisebb feladatok megoldására hivatott író vergődését érezzük a hatalmas mondanivaló súlya alatt.

Galsworthy neve a *Vígszínházban*: megtérés az igazi irodalom felé. S mert ez a megtérés valószínűleg csak egy darabra vonatkozik: el tudunk volna képzelni „igazibb” megtérést is, de az idej színházi szezon sívár ürességében *Az ezüst kazetta*-nak is örülni kell. Galsworthy színpadi munkáiban, melyeknek legelseje éppen *Az ezüst kazetta* volt, tulajdonképpen csak az emberek érdekelhetnek igazában, az alkalom, amely ezeket az embereket összehozza, kontinentális szem előtt különleges angol vonatkozásaival néha alig mond többet némi etnográfiai utalásnál. Ezek az emberek, akiket Galsworthy *Az ezüst kazetta*-ban bemutat, élnek s az em-

berlátás s alakformálás színpadjainkon ritka jelenségei. A szavuk fontossá válik: mert azonnal érezzük, hogy igaz. A sorsuk is leköt: a valószínűségnek azt a levegős atmoszféráját hozzák magukkal, amelyben emberi dokumentummá tudnak válni egészen jelentéktelen, kis dolgok is. S éppen ezek a jelentéktelen, a darabhoz szorosan nem is tartozó, kis dolgok az igazi értékei *Az ezüst kazetta*-nak. Maga a darab, mint Galsworthy minden témája, presbiterianus szárazszólású hadakozás az angol büntető-törvénykönyv kodifikált, vagy az álszentelkedő társadalmi morál kodifikálatlan, de mindenképpen elavult paragrafusai ellen. Még angol viszonylatban sem tudja azonban Galsworthy általános érvényűvé emelni tetteit: ő a kivételek s az egyes esetek írója. *Az ezüst kazetta* története is ilyen eset, hőseivel azonban szívesen találkozunk. Így, utólag, mégis azzal az érzéssel gondolunk rájuk vissza: regényben talán bensőbb ismerőseinkké váltak volna.

A *nyúl a bokorban*, a *Nemzeti Színház* falusi ujdonsága, érdekes tünete azoknak a törekvéseknek, amelyek az utóbbi évek folyamán szívós makacssággal igyekeznek feltámasztani a népszínművet, ezt a maga idejében is hamis és holt műfajt. Ezeknek a törekvéseknek az operett és kabaré zsákucájába vezető sikertelenségét mi sem bizonyítja azonban jobban, mint éppen Nyáry Andor darabja. A falu, a falusi emberek, a falusi élet glorifikálásával indult a népszínmű ugyanazon kulisszák között, az arató-jelenetek végtelen során át ugyanannak a cséplőgépnak a bűgása mellett, ugyanabban az édeskés-émelygős hangulatszirupban Nyáry Andortól megtudjuk most, hogy Finum Rózi egyszerre három szívet is bolondítgat már, de nem fiatal legénykéket, hanem módos, öregecske gázalákat, olyan rutinnal, olyan szerelemmentesen s olyan pénzéhesen, hogy pesti macskák is megírgyelhetnék tudományát; megtudjuk továbbá, hogy két parasztagazda úgy alkuszik manapság a földre, mint két pesti zügügnök valamilyen kétes, rossz hírű kávéházban; megismerjük a magyar parasztot családi körében, amint családja a fe-

leségét, közgazdasági tevékenységében, amint sából: bármelyik letört bankzseni sem kapcsolhatta különbül össze annakidején a kellemest a hasznossal; s így folytathatók még hosszú ideig ezt a furcsa felsorolást: hogy a paraszt buta, hogy a paraszt nem becsületes, hogy a paraszt született komédiás stb., — de igazán elég *A nyúl a bokorban* tanulságaiból.

Bizonyos, hogy jóval a háború előtt is voltak nem csekély eltérések a magyar paraszt igazi arca s a népünk erényeiről iskolai tankönyvekben lefektetett örökigazságok között. Kétségtelen az is, hogy a háború s a háború utáni évek nagy kataklizmái alapján ingatták meg a falusi élet egyszerűségét. S ezek a változások nem is ismeretlenek már. Móríz Zsigmond, Kodolányi János regényei alapjáig feltárták a mai magyar falu nem egy sebet. De csodálatosképp eddig éppen azok a körök fordultak a legélesebben e tisztító törekvések ellen, akik most könnyeket csorrantva tapsolnak, vagy hallgatólagos elnézéssel mennek tovább Nyáry darabjának szokatlan „megállapításai” mellett. Komoly bajok komoly megtárgyalást kívánának s nem ilyen szármalmas kabaréfogások, népszínműi hervadtágok s kávéházi zamatos kiszólások rosszul foncsorozott, félig vak, torzító tükrét. Gennyedő sebet nem lehet rózsaszín tapasszal gyógyítani. De mindaz, ami Nyáry darabján kiütözik: már nem is seb, hullafolt. Alparaszt, áligazság s álirodalom. Ha mégis lenne valami alapja e bajoknak, akkor mindenkinek kötelessége nyíltan s őszintén szembenézni ezekkel a tünetekkel. Az olyan léha, felületes, könnyelmű népszínműi kabarécinizmus ellen azonban, amilyen a Nyáry darabja, az igaz irodalom, a komoly szó s a tiszta gondolat nevében csak tiltakozni lehet.

A *Kamaraszínház* ujdonsága, Romaines Coolus *Husvéti vakáció*-ja: furcsa s különös vígjáték. Főlátványossága: egy nadrádszerep. (Eddig még hamisítatlan francia márka.) Új ötlete: Freud Oedipus-komplexumának színpadi alkalmazása. (Itt kissé már letér a francia szellem szokott síneiről.) Szokásos meglepetése: a bohózi bonyodalom ezúttal állott

izü drámává komolykodik át. (S ezzel mintha vígjátéki alaphangját vesztené a darab.) Mulatni mindenestre igen keveset lehet a *Husvéti vakáció*-n. Azt pedig, hogy problémáját — egy serdülő fiú anyját ellenőrző féltékenységét — komolyan vegyük: már Romaines Coolus vígjátékírói önérzete sem engedi, nem hogy a meglehetősen gyenge darab.

Zilahy Lajos bohózata, a *Világba-jnok*, amely a *Vígszínházban* került színre, megint olyan, mint egy zsánerfestő vázlatkönyve: tele van legtöbbször jól ellesett alakokkal, mulatságos helyzetekkel, tetszetős elgondolásokkal. De csak ennyivel. S ez is — szigorúan a zsáner határában belül. A *Világba-jnok* egyenes folytatása Zilahy eddigi színműveinek, s ha a színpadi szerkesztés szabályait nem is, Zilahy írói módszerét jól demonstrálhatjuk rajta. Mai téma, — de ezt a „mai” ízt mintha nem is annyira az események korhoz kötött maisága, inkább a riport aktualitása adná. A *Világba-jnok* sportvígjáték, de nem érezzük benne a sport sokezres tömegeket mozgó, igazi látát. Komoly probléma, — igazibb elmélyülés s elmélyítés nélkül. Egy világba-jnok szerelmi élete — ha nem is mérhető például a *Fehér szarvas* célkitűzéseire — mégis túlsúlyos téma, ha a bohózi szerkesztés teherbíróképességét figyelembe vesszük. S e problémáját Zilahy óvatosan csak körülsetálja, elburkolja rózsaszín fátylakba, megmarad a felületen s megelégszik ezzel. Itt-ott a líra húrjait is megüti, — de ez nem emberi sorsokból s emberi eseményekből kicsendülő, igazi mélységekből szakadt líra, inkább csak hangulat, jólhangzó szavak játéka. Emberformáló tudása is mindig csak a helyzethez s az eseményhez formálja meg az embert: nem a maga teljességében állítja élénk alakjait. *Zilahynak* is vannak szép számmal sablonjai, sémái, melyeket visszavisszahoz egyes munkáiban, a kabaréból táplálkozó gyökereit sem vágta még el teljesen, mégis sohasem válik üres s hideg formaművésszé, s még a *Világba-jnok* is — bohózi súlytalanságában — egy tehetséges író kedves, könnyű, mulattató munkája.

Illés Endre

UTÓLAGOS MEGJEGYZÉSEK HÁROM KIÁLLÍTÁSRÓL.

Fiatalok állítottak ki az utóbbi időkben; ha megkésve is, írni kell rólok: arról, amit hoztak s arról is, amit kihozni nem tudtak. És dolgokról, amelyek kissé a művészetpolitika körébe vágnak s amelyekről írni ép ezért elkésve is aktuális.

1. Az *Ernst-múzeum* úgy látta jónak, hogy tavaszi attrakciónak négy festőnöt állítson ki. Az attrakció nem a legjobban sikerült: a szereplők nagyon is a „jók voltak még“ nívón állanak. Külön kell venni *Szemere Lenkét*, ezt a csodálatosan csúflátású csodagyereket, aki keserűn beteg élményeket sejtető képeivel amúgy is idegen társnői között. Minden rajza, minden képe a kétségtelen nagy tehetség megnyilatkozása, de mind-egyikben van valami csoda, valami kuriózumszerű, ami nem engedi, hogy csak művészetet lásson benne az ember. A festői mondanivalókon túlnó a lelki tartalom, a literatúra több a képeiben, mint a piktori élmény. A festőnek azt a szükségszerű fejlődését, amely a környező világot úgy hódítja meg, hogy a végén mindent csendéletnek lát és fest, a fejlődést a cézannei témátlanság felé: ez a lány nem élheti át; nem látom hova, mivé fejlődhetik, nem tudom, fejlődhetik-e. Ma színesebb, szabadabb a „barna máztól“, mint pár évvel ezelőtti első kiállításán volt; de ez változás csak, nem fejlődés, próba csak, nem út, a képei kívülről színesek csak, nem belülről, világos színei ma ugyanazt a sötétet s ugyanúgy sötétten festik. A fejlődés nála, majdnem úgy érzem, az lehetne, hogy élményeitől szabadul; élményektől, amelyektől azonban szabadulni nem lehet, mert velük együtt művészetét vesztené el.

Feszty Masa képei sejtelmes színességükkel kívánnak hatni, ami azt jelenti, hogy a formákat elkeni s hogy a festékeibe szirupot kever. Veszedelemes nagyon, ha valaki azért használ sok sárgát, hogy velük aranyos vibrálást teremtsen, és szegény művészet az, amely még ma is a „lila hangulatot“ kultiválja. *Farkasimre*-versek ezek, festékre transzporálva.

Székely Kovács Olga a „Grossmaleri“ áldozata. Monumentális formákat fest s a tartalmat nem tudja hozzájuk adni. Mintha nem is Michelangelo hatott volna rá, hanem a manirista festő: Vasari. Intímebb képein, portréin, gyermekfej-vázlatain közelebb áll magához, nem érezni bennük az erőltetett küzdelmet az erőért, mer rajtuk nő maradni, meri odaadni magát impresszionista lágy-ságoknak. Ezek a „kevésbé komoly“ képei azok, amelyek tehetségét komolyabb fejlődés felé fogják vinni.

Korb Erzsébet úgy és akkor halt meg, amikor még a maga igazi mondanivalóit nem mondhatta el. A szín-padiasság pátozába rejtette el magát, még ott tartott, hogy hatni akart, nem megnyilatkozni. Nagy gesztusok, rakétás fénycsóvák, görög tüzes színek kiabálnak a képeiről, szentimentalitásuk is hangos, nem jutottak el még az öszinteségig. Amit meg a rajz, a festés technikájában elért, az nem sokkal több az iskolás tudásnál, nem mer se jobb, se rosszabb lenni annál, amire tanították, amit társai — a Szőnyi-csoport — képein látott. Halálával a magyar piktúra azt vesz-tette el, aki akkor lehetett volna, ha mássá fejlődik, mint amit eddigi képei ígérnek.

2. A *Nemzeti Szalón* márciusi csoportkiállításának *Delé* Antal és *Bacher* Rózsi adta meg a súlyát. Házastársak; talán egy palettáról dolgoznak, egyik a másiktól kéri el a festéket, ugyanannál a rámásnál dolgoztatnak: művészetükben ezenkívül semmi közösség nincs. Útjaik nagyon mások, nagyon mást keresnek, a természetnek ugyanazt a motívumát nagyon másnak látják; csodálom, hogy sok kritika hasonlóknak skatulyázta őket.

Delé tiszta festői temperamentum, akinek elsősorban fény- és színélményei vannak. Érdekes megfigyelni pár régebbi vásznát; fiatal festőink ama törekvéseihez próbált csatlakozni velük, amelyek a formák klasszicizáló kultuszát érzik a piktúra új útjának s a test formáit akadémiázták. Nála az akadémikus struktúrát már itt is

megbontotta a szín. Lágyabb, lírikusabb látása is elsodorja a színfestés felé s akvarelljein s különösen kis csónakos tájképén már szabadon mutatja meg magát annak a festőnek, aki fiataljaink között egyike a leg-többet ígérő tehetségeknek.

Bacher Rózsi képei erősen kemény-kötésűek, rajzosak; szereti kissé a kubizálás, kissé az expresszív összefoglalás ürügye alatt geometrikus vonalakkal hangsúlyozni ezt a rajzosságot, — én jobb szeretem azokat a képeit, ahol teóriák, férfiasnak-lenni-akarás és fenntartás nélkül engedi át magát kitünő dekoratív hajlamának. Itt nem érzem tehernek azt a sok színt, nem érzek semmi mondva-csináltságot s fejlődési útját itt s csakis itt érzem. Nem „nőies“, de a festő ösztönös dekoratívítása ez benne, olyasmi, ami kevés nőben van meg; az, ami a feminin tarkaság helyett a kevés színnel sokat mondó nagyvonalúsághoz viszi s ami, azt hiszem, a legszebb teljességhez fogja érlelni tehetségét.

3. A *Szinnyei-társaság* protektorátusa alatt kiállító fiataloknál egy nagy baj van; nagy baj, de mert iskolát járó vagy iskolából alig kikerült gyerekeimberekről van szó, a baj nem az ő, hanem a mestereik hibája. Az iskolában kevés tudást és túlon túl sok manírt tanultak. *Vasary*-manírt, ami bennük zseniáliskodó felületességgé válik, *Csók*-manírt, ami velük a rajzot hanyagoltatja el egy mindent színtelenségbe mártó vattás-ság kedvéért, a *Réti*-iskola klasszicizáló manírját, amely vértelen akadémizmust termel ki náluk, s a mindennél rosszabb, veszedelmesebb, tehetségölőbb *Rudnay*-manírt, amely egy teátrális hatás eléréseért elveszti bennük a színt is és a rajzot is. (A tehetséges *Barcsay* Jenő és az ígérő indulású *Istokovits* Kálmán ma ebben az útvesztőben rekedtek meg.)

A kiállításon tehát azoknak a képei állíthatnak meg, akik az iskolás manírok helyett helyesebb, hogy úgy mondjam, európaibb jelentőségű manírok felé orientálódnak. Ez a fogékonyság majdnem egyértékű a tehetséggel; nem helyettesíti azt, de művészi

kultúráltság lehetőségével könnyíti meg a fejlődést. S ezek a képek azok, amelyek színesebbé, frissebbé teszik az egész fiatal magyar művészetet és ha hangjuk nem is a sajátjuk, impulzust adnak új s egyéni hangokra másoknak. *Rauscher* György s az egész fiatal *Medveczky* képeinél érezhettem ezt.

Az egyetlen, aki ennél az első komolyabb startjánál valami originalitást mutat fel, *Vadász* Endre; pár grafikájában s primitív színességű *Parasztleány*-ában. Nála nem akarom hinni, hogy csak modor az, ahogyan fest és szeretném jövőjét olyannak tudni, amilyen ígérőnek mai kísérleteiből kiolvasni próbálom.

A SOCIETA POLIFONICA ROMANA HANGVERSENYEI

Nagy Károly „zötyögő szekér“ hangú frankjai összekülönböztek egyszer a római énekekkel holmi stílus-kérdés fölött. A pörlekedők a zene szeretetében is nagy császár elé vitték vitájukat, aki ezt kérdezte tőlük: „Vajjon honnan isztok szivesebben: a tiszta forrásból, vagy a forrástól elágazó, megzavarodott patakokból?“ S mikor egyhangúan azt kiáltották: „A tiszta forrásból!“, a császár így szólt: „Lám, nézzetek hát bele a dicső Gergely pápa ének-stílusának tiszta forrásába és igyatok belőle“.

Amint a megromlott gregorián-stílussal az igazi gregorián-stílust, úgy lehet napjaink kenetes, ál-méltóságos és ál-misztikus egyházi zenéjével és Palestrina-értelmezésével az igazi egyházi zenét és az igazi Palestrinát szembeállítani. Mert Monsignore *Casimiri* énekkara, a *Societa Polifonica Romana*, az igazi Palestrinát hozta el hozzánk, száraz, unalmas és szabatos templomi karmester helyett egy pompázó erejű, az áhítat és exaltáció ezer színében tobzó, legnagyobbak közül való művészt. Az az élő, szabad, az emberi hang áradásában gyönyörködő a capella-stílus, amely a róm i énekek ajkán megszólalt, tünősen va-

rászolta elénk a virágzó renaissance művészetét, amely mindenben örömtől, ami forma, egyensúly és harmónia, s lelkében mégis gyöttrődve őrzi a középkor formakerülő bensőségét s formaromboló megadásait. A római énekesek Palestrinájában középkor és renaissance egyformán benne volt: rubatóik még a gregorián természetes rubatóit éreztetik, a féktelen és menzurálhatatlan jubilációkat, de a gregorián cantus firmus-ra épülő gazdag s komplikált polifoniában magas művészet, tökéletes kultúra s dekoratív pompaszeretet nyilatkozik meg. S érzelmileg is: misztikus elfojtódások és diadalmas kitörések, alázatos panaszlás és gőgös hangcsillogtatás egyformán fegyvertárához tartoznak e dalosoknak, — csak az aszketikus egyszerűség van tőlük távol. Egyházi zene ez, s nem kolostori zene: ám a keresztény lélek olyan gazdag színességét jelenti, amelyen színes csak akkor lehetett, amikor a keresztény lélek még az egyetemes európai lelkiséggel volt egyértelmű.

Palestrina motettáin s a remek *Missa Papae Marcelli* credó-ján kívül a nem kisebb úttörőnek, *Josquin de Près*-nek Ave Mariáját, s a méltó követőnek, *Vittoriá*-nak csodálatos karműveit, továbbá *Orlando Lasso*-nak s a velencei iskola két mesterének munkáit hallottuk. A római énekesek a flamand és spanyol iskola alkotásait is megragadóan interpretálták: különösen *Vittoria Tenebrae factae sunt* kezdetű responsoriumában éreztették feledhetetlenül a „lön sötétség” tragikusan nagy óráit.

Monsignore Casimiri énekkara egyénenként is kitűnően kultúrált hangú énekesekből áll; a szopránt és altot fiúgyermekek éneklék, a gyermekhang érdekességétől csodálatosan megtisztított, csaknem angyali hangon. Valóban, amint fehér karingben, kék- és piros-fedelű hangjegyeiket szorongatva fősorakoznak, kék- és piros-szárnyú angyalokhoz hasonlatosak valamely primitív festő képén.

Sárközi György

PANDORA

megjelenik évenként tizenkétszer

A szerkesztésért és kiadásért

SZABÓ LŐRINC

felelős; minden közleményért a szerzője felel

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Budapest VII, Rózsa ucca 25 (Biró Miklós nyomdája)
Telefón: 443-27

Kéziratokat a szerkesztő címére

(IX, Üllői út 31, fsz. 3),

előfizetéseket a mellékelt csekken vagy postautalványon
a Magyar Széchenyi Hitelbankba (V, Nádor u. 7) kérünk

Előfizetési díj:

egy évre 20, félévre 10, negyedévre 5 P. Egyes szám ára 2 P.
Külföldi előfizetés 20 százalékkal drágább

Megjelent
a „Studium” kiadásában

Magyar Irodalmi Lexikon

Szerkesztették:

Ványi Ferenc dr., Fóris Miklós és
Tóth András dr. Átnézték: Dézsi Lajos dr.
egyetemi tanár és Pintér Jenő dr.
tanker. főigazgató

Nagy-lexikon alakban, 1760 nagy hasábon (880 oldalon), finom famentes papíron egész vászonkötésben

ÁRA 40 PENGŐ

Kedvező részletfizetés

Az egyetlen olyan magyar irodalmi lexikon, mely a nevezetesebb művek tartalmi kivonatát is adja

Nélkülözhetetlen segédkönyve tanulóknak, tanároknak

„Studium” Könyvkiadó r. t.
Budapest VI, Múzeum körút 21. szám

Paul Verlaine válogatott versei

Fordította: Szabó Lőrinc

Ára: 5 P

Pandora-kiadás

Szabó Lőrinc új verskötete:
A SÁTÁN MŰREMEKEI

Ára: 3:40 P

Pandora-kiadás

PÁKOZDY FERENC

EMBERMÉRLEG

VERSEK

P a n d o r a - k i a d á s

ORVOSI KOZMETIKAI INTÉZET

Kvarecénykezelés, villanyvibrációs
arcmasszázs, fogyó- és hizókúrák
gőzölések, hajeltávolítás

Budapest VIII,
Baross u. 21, IV, lift. Tel. J. 98-45

SALON DE MODES

LÁZÁR JULIA

VÁCI UCCA 20, II. EMELET

HA példányszámát akarja
emelni,
HA nem tud elég hirdetést
szerezni,
HA sokalja kiadóhivatala
költségeit,
HA kevesli lapja bevételeit,

forduljon bizalommal az

I. L. K.-HEZ

IDŐSZAKI LAPOK ÉS
KÖNYVEK
TERJESZTÉSE

BUDAPEST
VII, RÓZSA UCCA

25

Telefonszám:
József 443-27